

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ ΙΓ'

ΑΡ. 162

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΞΑΝΘΟΥ ΛΥΣΙΩΤΗ... . . . . . Καράβι άπαλοτάξειδο (ποίημα).
Ν. ΚΑΣΙΟΥ... . . . . . Τό Τραγούδι τοῦ Νείλου (πεζ-τραγούδο).
Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ... . . . . . Τό 'Ιστορικό Μυθιστόρημα (άπόψεις).
Α. Α. ΠΑΛΛΗ... . . . . . Τό Χρονικό τοῦ Λεοντίου Μαχαιρά (μελέτη).
R. CAMPBELL ... . (Μεταφρ. Α. Γιαννίδη) Τό Παράσημο 'Αξίας
καί ό Τ. Σ. "Ελιοτ (μελέτη).
T. S. ELIOT ... . . (Μεταφρ. Α. Σ. 'Ισάνιου) 'Ο "Άνεμος σηκώθηκε
στις τέσσερις ή ώρα, καί Τοπεία (ποίηματα).
ΛΟ. ΜΕΡΕΜΕΤΗ... . . . . . 'Ο Κοραής ώς έπιστήμων (μελέτη).
Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗ... 'Η Νεοελληνική Ποίηση τοῦ 10' αιώνα (μελέτη).
(Συνέχεια ὀπισθεν)

ΚΥΠΡΟΣ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1949

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Έτησια συνδρομή : Διά την Κύπρον 15 σελίνια.
Διά την Ελλάδα και Άγγλιαν 1 λίρα.
Διά την Αμερικην και άλλαχοῦ 5 δολλάρια.

Διευθυντής : ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ, Ὀδὸς Μυκηνῶν 3, Λευκοσία.
Ίδρυτές : Κ. ΠΡΟΥΣΗΣ, ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ, Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ.
Τοπογραφεία : ΧΡ. ΣΤΑΥΡΙΝΙΔΗ & ΥΙΩΝ. Λυκούργου 7, 7Α Λευκοσία.

Συνεργασία, Συνδρομές, Ἐπιστολές, Ἐφημερίδες, Περιοδικὰ καὶ Βιβλία
νά στέλλονται στὴ διεύθυνση :

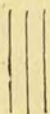
Ν. Κρανιδιώτην, Μυκηνῶν 3, Λευκοσία (Κύπρου)

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

(Συνέχεια περιεχομένων) ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Σ. Μιχαηλίδης : Τὸ Διεθνὲς Συνέδριον Λαϊκῆς Μουσικῆς.— Κ. Σπυριδάκι : George Hill.— «Κ. ΓΡ.» : Σ. Μιχαηλίδης.— Ἐθνικὸ Ἐύπημα.— ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ : Ν. Βοσταντζή : «Τ. J. Fitikides : Lessons in Greek-English Translation».—Κ. Προυσῆ : «Κατίνας Γ. Πατᾶ : Ἄν ἄλλαζον ὄλα».— ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ : Τ. Μ. Φ. : Οἱ ἐκθέσεις, Τὸ Θέατρο, Διάφορα Νέα.— ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ.— ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ.— ΕΙΔΗΣΕΙΣ.

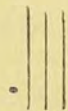
ΕΙΚΟΝΕΣ : Τ. Σ. Ἐλιοτ σ. 366.

Μετὰ τὴν κόπωσιν τῆς ἡμέρας
τὸ πρῶτον πού χρειάζεσθε εἶνε
ἓνα καλὸν ποτόν.

Ἀσφαλῶς :

Κ Ε Ο

ΓΕΝ. ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ

Α. Σ. ΑΡΑΟΥΖΟΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΓ'
ΑΡ. 162

ΛΕΥΚΟΣΙΑ (ΚΥΠΡΟΣ)

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1948

ΚΑΡΑΒΙ ΑΠΑΛΟΤΑΞΕΙΔΟ

Καράβι ἀπαλοτάξειδο στοῦ Αἰγαίου τὰ μαϊστράλια,
πῶχεις καημούς στήν πρύμνη σου, καημούς καί στά πανιά σου
μά πού μέ ὄνειρατα γλυκά σέ προβοδᾶν οἱ ἀγάπες,
σέ ποιούς ἡμέρους σέ καλοῦν οἱ ἐσπέρειες νοσταλγίες
τώρα πού γλάρου μήνυμα σοῦ στέλλει ὁ λογισμός μου;
᾿Ω εἶμαι κοντά νά σέ δεχτώ, εἶμαι κοντά ν' ἀράξεις...
Ἐδῶ στοῦ ἀπόμερο νησι τῶν ὄραματισμῶν μου
πού στήν ἀχτή που ἐσβύσανε τῶν καιρῶν οἱ φουρτοῦνες
μά πού στοῦ φλοῖσθο ἀπόμεινε ἡ τραγική τους μνήμη,
ἐδῶ στοῦ ἀπόμερο νησι μέ τίς θεσπέσιες ἀδρες
πού ἀπό τὰ μάκρη ξεκινοῦν παραδεισένιων κόσμων
γιὰ νά μᾶς φέρουν τὸ ἄρωμα ἀνθῶν πού ἔχουνε ρέψει—
καράβι, ἐγὼ σέ ἀκαρτερῶ, ὦ εἶμαι κοντά ν' ἀράξεις...
Μέσα στῆς νύχτας τῆ σιγῆ, στοῦ μυστηρίου τὴν ὥρα,
θά περιχύνονται οἱ μορφές τῶν ἀστεριῶν τὸ φέγγος
καί μυστικά οἱ πικρές ψυχές σάν ρόδα θε ν' ἀνοίγουν
σέ μιᾶς χαρᾶς νιρβανικῆς τ' ἀτρικύμισστα μάγια.
Μά ξάφνου... ὡδὴ ἀπαλότρεμη σάν ἀπὸ θεία φλογέρα,
μιὰ ὡδὴ πρωτοφανέρωτη, σάν ἀηδονιοῦ γοητεία,
θά λικνιστεῖ στοῦ ἐρωτικῆ κλαδὶ τῆς ροδοδάφνης
κί ὦ! σκίζοντας τῶν στοχασμῶν τ' ἀραχνοῦφαντο δέος
θά ξεχυθεῖ σάν θεία μολμπῆ στῶν οὐρανῶν τὰ πλάτη.
Κί' ἐγὼ κρασί, γλυκὸ κρασί, τοὺς ναῦτες θά κεράσω
μέσα ἀπὸ στόμανα ἀρχοντικῆ σέ ἐξέλιπα ποτήρια,
τὰ θάσανα νά ξεχαστοῦν, ν' ἀνοίξουνε οἱ καρδοῦλες
καί, σάν γλυκύτατο ἄρωμα ἀπὸ παλλὸ ἀμφορέα,
νά ξεχυθεῖ ἀπ' τὰ στήθια τους νεκταρικό τραγοῦδι.
Κί' εἶν' ὅλα ἀμούστακα παιδιά. Ποιὰ ρέμβη ὄλο τὰ φέρνει
πὰ στίς γαλάζιες χίμαιρες, στίς ρεμβικὲς κοιλάδες,
στά χρυσοφτέρωτα ὄνειρα τῶν γλαυκῶν ὀριζόντων,
στοῦ πόντου τ' ἀγρία κύματα, στοῦ Αἰγαίου τὰ μαϊστράλια ;
᾿Ω θεία τραγοῦδια ! ἐγὼ μέ σᾶς ἀνοίγω τὰ φτερά μου,
τὰ μαραμμένα μου φτερά, στὸν ἀτλαζένιο αἰθέρα,
καί μέσ' τὰ μάγια τοῦ θραυσοῦ, στήν ὑπεροσίαν ὥρα,
σάν ἄυλο μῦρο γίνουμαι πέρ' ἀπ' τῆς γῆς τὰ πάθη.

Παιδιά, ή φωνή στά στήθια μου από καιρό έχει σβύσει, μα ἐγὼ γυρνῶ μαζί με σὰς ταξειδευτῆς τοῦ ὄνειρου στοῦ πόντου τ' ἀγρία κύματα, στοῦ Αἰγαίου τὰ μαϊστράλια κί' ἔχω καημούς στήν πρύμνη μου, καημούς καί στά πανιά μου. Μ' ἀπάνω στο παλιὸ σκαρί, στο παληοκάραβό μου, φωνές γλυκές μου τραγουδοῦν, φωνές γλυκές μου κραίνουν πού ἀπό τὰ μάκρη ξεκινοῦν παραδεισένιων κόσμων, καί, σάν ὠδὴ ἀπαλότρημη, σάν ἀηδονιοῦ γοητεία, τῶν στοχασμῶν μου σκίζουνε τ' ἀραχνοῦφαντο δέος...

ΞΑΝΘΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΙΛΟΥ

Καθισμένη σὲ μιὰ ὄχθη, μ' ἀκουμπισμένο τὸ κορμί της πάνω στὸν κορμὸ μιᾶς φοινικιάς, σκέφτεται, ἡ ὀμορφὴ Αἰγυπτία.

Ἄπ' τὸ γαλάζιο οὐρανὸ ὁ μακρινὸς ἥλιος στέλνει τὶς ἀκτίνες του, πότε καφτερές, πότε γλυκές καί πότε χαδιάρες νὰ παίξουν με τὰ φύλλα τοῦ ψηλόκορμου δέντρου, χαρίζοντάς τους ἕνα χρυσοστέφανο πού λάμπει καί σβύνει στοῦ κούνημα τοῦ ἀγέρα.

Μπροστά της, σάν ἕνα πελώριο ἔρπετό, κουνάει ἀργά, βαρειά, τὸ ὑγρὸ σῶμα του, τὸ ποτάμι. Στὴν ἀντίπερη ὄχθη τὸ δάσος ἀρχίζει πράσινο, γεμάτο μυστήριο.

Ἄπο μακριὰ κάποιος θόρυβος ἀκούγεται, πού με τὸ φύσημα τοῦ ἀνέμου φτάνει σιγανός, σάν τὸ ἀδιάκοπο μουρμουρητὸ μακρινοῦ καταρράκτη. Εἶναι ἕνα ἄλλο ποτάμι πού ἐνώνεται με τοῦτο σ' ἀδελφικὴ συνάντηση. Ἐχουν τόσα νὰ ποῦν, νὰ διηγηθοῦν τῶνα στοῦ ἄλλο. Τὸ μουρμουρητὸ τους δὲν τελειώνει, εἶναι αἰώνιο.

Σκύβει ἡ Αἰγυπτία τὸ μελαχροινὸ κεφάλι της πάνω στοῦ νερό. Ἐνα πρόσωπο κουνιέται, δυὸ μάτια τὴν κυττάζουν, στεφανωμένα με μαῦρα λυτὰ μαλλιά. Καί μέσα στὴ γαλήνη πού ἀπλώνει ἡ φύση, ἕνα ἄλλο μουρμουρητό, πὸ γλυκό, λεπτὸ σὰ μουσικὴ, ἀπλώνεται στὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ.

—Νεῖλε, μεγάλε Θεέ, πού δένεις τοὺς ἀνθρώπους μαζί σου καί κάνεις τοὺς αἰῶνες νὰ μαρτυροῦν τὸ μεγαλεῖο σου... Ἄπ' τὶς ἀπρόσιτες πηγές σου, ἀπὸ τὶς μακρινές χώρες πού περνᾶς φέρνεις τὴν εὐτυχία στοὺς λαοὺς μαζί με τὴν εὐφορία σου. Γνώρισέ μου τὸ μυστικὸ πού κρύβεις. Χάρισέ μου τὸ θησαυρὸν αὐτὸ πού λέγεται «Εὐτυχία». Καί θά σ' εὐγνωμονῶ.

Ν. ΚΑΣΙΟΣ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

“Ένας από τους θεμελιώδεις σκοπούς της Λογοτεχνίας είναι να αποκρυσταλλώνει και να συγκρατεί μέσα στις σελίδες των έργων της τα ρευστά γεγονότα της καθημερινής ζωής, ή σημασία των όποιων, πολλές φορές, — εξαιτίας ακριβώς της ρευστότητας και της έλλειψης χρονικής προοπτικής — μάς διαφεύγει. Μέσα στη λογοτεχνική διήγηση μπορούμε έμεις να σταματήσουμε τα γεγονότα, να τα καθλώσουμε — όπως ή μηχανή του κινηματογράφου καθλώνει μιὰ σκηνή — και να τα δούμε σ’ όλην τους την έκταση, σ’ όλη τη συγκίνηση ή την απάθεια, τη μικρότητα ή τὸ μεγαλείο τους. Ἡ πυκνότης ἐξ ἄλλου, πού χαρακτηρίζει ιδίως τὰ ἐκτενέστερα έργα τῆς λογοτεχνίας, μάς παρέχει τὴν εὐκαιρία γιὰ ὀρθές συγκρίσεις καὶ παραλληλισμούς καὶ γιὰ μιὰ δίκαιη ἀξιολόγηση τῶν γεγονότων, τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν προσώπων μιᾶς ὁποιασδήποτε ἐποχῆς, μὲ μέτρο ὄχι πιά τὸν ἐπίσημο καὶ ἀκαμπτο κανόνα τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἐπιστήμης, ἀλλὰ τὴν ὑποκειμενικὴ κρίση καὶ τὸ ὑποκειμενικὸ συναίσθημα. Ἔτσι ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νὰ πλουτίσουμε τὴν πείρα μας, τόσο στὸν τομέα τῆς καθαρῆς διάνοησης, ὅσο καὶ στὸν τομέα τοῦ συναίσθηματός, καὶ νὰ δονήσουμε τὴν ψυχὴ μας ἀπὸ τὸν κραδασμὸ ἑνὸς καθολικοῦ ἀνθρώπινου πάθους καὶ μιᾶς καθολικῆς ἀνθρώπινης δυναμικότητας. Τὰ στενὰ σύνορα τοῦ ψυχικοῦ μας βίου πλαταίνουν, κι’ ἡ πείρα μας ἀπορρέει μέσα ἀπ’ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ φαινόμενον τοῦ καθολικοῦ βίου, δοκιμασμένη ἀπὸ τὴ δική μας πίστη, τὰ δικά μας ἰδεώδη καὶ τὴ δική μας ἔφεση ζωῆς.

Ἀπὸ τὰ λίγα αὐτὰ καταφαίνεται πόσο ἐξαιρετικὴ εἶναι ἡ σημασία καὶ πόσο σπουδαῖος εἶναι ὁ ρόλος τῆς Λογοτεχνίας, ὅσες φορές αὐτὴ ἔχει νὰ ἀντιμετώπισει τὸ μακρυνὸ παρελθόν, νὰ τὸ ἀνασύρει ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ τάφο του καὶ νὰ τοῦ ἐμφυσησθεῖ νέαν πνοή.

Ἐπὶ τὸν ἀποφαινομένον τοῦ παρελθόντος, Στὸ σημερινὸ μας σημείωμα θὰ περιοριστοῦμε μονάχα στὰ λογοτεχνήματα πού ἀντιμετώπισαν τὸ παρελθόν, ὄχι σὰν ἀόριστη περίπτωση γενικοῦ φαινομένου ζωῆς, ἀλλὰ σὰν ἱστορία μὲ πραγματικὰ γεγονότα καὶ συγκεκριμένες ἐκδηλώσεις. Ἀφορμὴ μὲν δίδουν οἱ δυὸ ἀξιόλογοι τόμοι τοῦ ἱστορικοῦ μυθιστορήματος τοῦ Θανάση Πετσάλη «Οἱ Μαυρόλυκοι», ὅπου ὁ συγγραφέας δίδει σὲ λογοτεχνικὴ μορφή μιὰ ἱστορικὴ ἐνότητα ἀπὸ τοῦ 1565 μέχρι τοῦ 1799.

Οἱ συγγραφεῖς ἱστορικῶν μυθιστορημάτων ἔχουν νὰ ἀντιμετωπίσουν πολλές δυσκολίες καὶ πολλὰ προβλήματα. Ἡ ἀκρίβεια τῶν γεγονότων κι’ ἡ παραδομένη μορφή κι’ ἐκτίμηση τῶν ἱστορικῶν προσώπων ἀποτελοῦν δυσχέρεια στὴν ἀνέλιξη τοῦ μύθου καὶ τὴν ἐλεύθερη φιλολογικὴ προβολὴ τοῦ θέματος. Ἡ χρονικὴ ἐξ ἄλλου ἀπόσταση δημιουργεῖ πολλές ἀπορίες ὅσον ἀφορᾷ ιδίως τὴν ἀπόσφαιρα, μέσα στὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ ἐκτυλιχθῆ τὸ ἔργο. Μιὰ σημαντικὴ ἐπίσης δυσκολία εἶναι ἡ διαφορά πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ νοοτροπία τῆς ἱστορουμένης ἐποχῆς καὶ τῆς δικῆς μας, πράγμα πού συντελεῖ ὥστε ν’ ἀντιδρούμε σήμερα ἀπέναντι σ’ ἕνα γεγονὸς κατὰ τρόπον πολὺ διάφορο ἀπὸ κείνον πού θ’ ἀντιδρούσε ἕνας ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Στὰ προβλήματα αὐτὰ δόθηκαν κι’ ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ δίδονται

διάφορες λύσεις. Ὑπάρχουν συγγραφείς πού ὑπερτιμούν τὸν ἱστορικό παράγοντα· ἄλλοι πού δίδουν ἔμφαση στὸ ἀτομικὸ στοιχείο, στὸν ἄνθρωπο σὰν ἄτομο ἢ μέλος τῆς κοινωνικῆς ομάδας κ.λ.π. Ὑπάρχουν τέλος ἄλλοι συγγραφείς πού χρησιμοποιοῦν τὰ ἱστορικά πρόσωπα σὰ σύμβολα, γιὰ νὰ προβάλουν μέσα ἀπ' αὐτὰ κοινωνικὲς ἢ φιλοσοφικὲς ἰδέες τῆς ἐποχῆς τους, κί· ἄλλοι πού ἀντιμετωπίζουν τὴν ἱστορία μὲ τὴν πείρα ὄχι μονάχα τῆς ἱστορουμένης ἐποχῆς ἀλλὰ καὶ τῶν χρόνων πού ἐπακολούθησαν.

Ὅποιοσδήποτε ὅμως κί· ἂν εἶναι ὁ «λογοτεχνικὸς τρόπος» τοῦ συγγραφέα κί· ὁποιαδήποτε ἢ μέθοδος τῆς ἱστορικῆς του παρατήρησης, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα εἶναι ἀπὸ τὰ θέματα ἐκεῖνα πού παρέχουν σ' ἓνα μυθιστοριογράφο πολλὲς εὐκαιρίες δημιουργίας καὶ ἐκτεταμένον δρίζοντα καλλιτεχνικῆς δράσης. Ὁ συγγραφέας καλεῖται νὰ ζωντανέψει μίαν ἐποχὴ μὲ τὶς μικρότητες, τὶς ἀδυναμίες, τὴν τραγικότητα καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς· νὰ ἐμφυσῆσει πνοή, ὄχι μονάχα στοὺς μεγάλους ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ στοὺς μικροὺς, τοὺς ταπεινοὺς, τοὺς ἀνώνυμους, αὐτοὺς πού δημιουργοῦν κυρίως τὴν ἱστορία κί· ὑπογραμμίζουν τὸ χαρακτήρα μιᾶς ἐποχῆς. Καλεῖται νὰ θρεῖ τὴ συνισταμένη τῆς ἐποχῆς αὐτῆς καὶ νὰ τῆ δώσει μέσα ἀπὸ τὴ διήγηση ἀπλῶν καθημερινῶν περιστατικῶν, πραγμάτων ἀσήμαντων πολλὲς φορές, πού κλείνουν ὅμως μέσα τους τὸ βουβὸ δράμα, τὸ χαρακτήρα καὶ τὸ νόημα ὀλάκερης τῆς ἐποχῆς τους.

Ὁ Πετσάλης ἀκολούθησε ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ τελευταῖο : «Παρουσίασε μεγάλα γεγονότα μὲ μικροὺς ἥρωες, μὲ ἀσημους ἀνθρώπους». Ἄφησε τοὺς διάσημους ἄνδρες τῆς ἱστορίας, μ' ἐξαίρεση τὸν Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλὸ καὶ τὸ Ρήγα, νὰ στέκουν πρὸ πίσω, «σὰ φόντο σὰ βάθρο». Καὶ κατάφερε μέσ' ἀπὸ τὴν ἱστορία μιᾶς οἰκογένειας, μιᾶς κοινῆς Ἑλληνικῆς οἰκογένειας, νὰ δώσει τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα τριῶν αἰώνων, τῶν πρὸ σκοτεινῶν αἰώνων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μέσα στὸ βιβλίον του ἡ ἱστορία γίνεται ζωὴ. Οἱ περιπέτειες τῆς Φυλῆς παίρνουνε χρῶμα, δύναμη, ζωντάνια. Ἐμφυχώνονται τὰ γεγονότα, αἰσθητοποιοῦνται τὰ σύμβολα, ζωντανεύουνε οἱ μορφές. Καὶ παρακολουθοῦμε μέσα στις περιπέτειες τῶν ἀλλεπάλληλων γενεῶν τῶν Μαυρόλυκων τὶς ἀλλεπάλληλες περιπέτειες τῆς φυλῆς μας : Τὸ βαρὺ ζυγὸ τῆς δουλείας, τὸ πνευματικὸ σκοτάδι μέσα στὸ ὁποῖο ἦτανε βυθισμένη ἡ Φυλὴ, τὴν τραγωδίαν τοῦ παιδομαζώματος, τὸ πρῶτο δειλὸ εὐπνημα τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τοῦ ραγιαῖ, τὴν πολιτείαν τῶν Φαναριωτῶν, τὸ κρυφὸ σχολεῖο, τὴν προετοιμασίαν γιὰ τὸ ξεσκήνωμα τοῦ Ἑθνους. Κί· ὄλα αὐτὰ, ὄχι σὰν κούραστικὴ κί· ἀνιαρὴ ἱστορία, ἀλλὰ σὰν βίωμα ἐθνικὸ συνυφασμένο μὲ τὴ ζωὴ μιᾶς ταπεινῆς Ἑλληνικῆς οἰκογένειας, πού διατήρησε μέσα ἀπὸ τὸ πέρασμα τῶν χρόνων τὴν ἐνότητά τῶν χαρακτήρα καὶ τὰ γενικὰ γνωρίσματα τῆς πνευματικῆς κληρονομίας τοῦ ἔθνους.

Τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα μόλις τώρα τελευταῖα ἀρχισε νὰ καλλιεργεῖται συστηματικὰ στὴν Ἑλλάδα. Θὰ εἶναι εὐτύχημα ἂν οἱ συγγραφείς μας στρέψουν περισσότερο τὴν προσοχή τους στὸ δυναμικὸ αὐτὸ λογοτεχνικὸ εἶδος καὶ μᾶς παρουσιάσουν, μέσα ἀπὸ τὸ φωτεινὸ προβολέα τῆς Τέχνης ζωντανὴ τὴ μαγείαν τοῦ θρύλου καὶ τὴν ἡρωϊκὴν παράδοσιν τοῦ ἔθνους μας.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΛΕΟΝΤΙΟΥ ΜΑΧΑΙΡΑ*

Τὰ μεσαιωνικά χρονικά είναι συχνά άνιαρόν άνάγνωσμα. Οί χρονογράφοι, πού είναι τίς πιό πολλές φορές ήπότες, νομομαθείς ή κληρικοί, ένδιαφέρονται κυρίως γιά τήν έξιστόρηση στρατιωτικῶν καί διπλωματικῶν γεγονότων, φεουδαλικῶν νόμων καί συνθηεῶν, γενεαλογιῶν καί άλλων παρομοίων πραγμάτων.

Τὰ κείμενα αὐτά ένώ μποροῦν νά είναι σπουδαία στό μελετητή τῆς ιστορίας ή τῆς γλώσσας, βρίσκονται όμως σέ πολύ χαμηλό λογοτεχνικό επίπεδο. Ὁ συνήθης τύπος τοῦ μεσαιωνικοῦ χρονογράφου δέν είναι καθόλου στυλίστας, καί γενικά στερεΐται άνώτερης φαντασίας. Παρ' ὅλον ὅτι ζεΐ σέ μιά γραφική καί γοητευτική εποχή—ὅπως αὐτή μᾶς άποκαλύπτεται στίς μικρογραφίες πολλῶν σύγχρονων εΐκονογραφημένων χειρογράφων καί στοὺς ζωγραφικούς πίνακες τοῦ Ἰταλικοῦ 14ου αΐωνα—φαίνεται πῶς δέν ένδιαφέρεται γιά τὸ γραφικόν περιβάλλον ή γιά ρωμαντικές λεπτομέρειες. Μέ δυσκολία προσέχει τήν ύπαρξη τοῦ κοινοῦ λαοῦ καί δέ δείχνει κανένα ένδιαφέρον γιά τίς κοινωνικές συνθήκες, παρά μονάχα ὄσες φορές οί συνθήκες αὐτές άφοροῦν τῆ ζωῆ τῶν εὐγενῶν.

Οί παρατηρήσεις αὐτές ισχύουν—μολοντί ὄχι μέ τήν ἴδιαν άκρίβεια—καί γιά τὰ δυὸ Ἑλληνικά χρονικά, πού άποτελοῦν τίς κύριες πηγές γιά τήν περίοδο τῆς Φραγκοκρατίας στήν Ἑλλάδα.—Άναφέρομαι στό «Χρονικό τοῦ Μωρέως» τοῦ 14ου αΐωνα καί στό «Χρονικό» τοῦ Μαχαιρά, πού γράφηκε τὸ 15ον αΐωνα καί περιγράφει τήν Κύπρο κάτω άπό τῆ διοίκηση τῶν Λουζινιανῶν.

Συγκρίνοντας τὰ δυὸ χρονικά, βρίσκουμε τίς έξῆς διαφορές: Ὁ άνόνημος συγγραφέας τοῦ «Χρονικοῦ τοῦ Μωρέως» ἦταν ἕνας Λατίνος, θαθεΐά έμποτισμένος άπό τίς θρησκευτικές καί ἔθνικές προκαταλήψεις τῶν Φράγκων κυριάρχων ένάντια στοὺς Ἑλληνας. Τὸ Κυπριακὸ Χρονικὸ είναι ή έργασία ένός Ἑλληνοσ, ὁ ὁποῖος ζώντας σέ μιά πρώην Βυζαντινὴν έπαρχία, πού δυὸ αΐωνες τώρα τήν εΐχανε κάτω άπό τήν κατοχή τους οί Φράγκοι, δείχνει ἕνα αΐσθημα τοπικῆς νομοτάγειας στό ξένο βασιλεῦτα του, μένει ὅμως κατά θάθος ἕνας Ἑλληνας, θαθεΐά προσηλωμένος στήν Ἐκκλησία καί τίς άρχές του. Ὁ Γασμούλος χρονογράφος είναι ἕνας κληρικός, πού τὸ κύριον ένδιαφέρον του είναι τὸ φεουδαλικὸν δίκαιον καί πού επιδεικνύει ἕνα ὀλότελα άδικαιολόγητο θαυμασμό γιά τοὺς Φράγκους Πρίγκηπες καί ήπότες κι' ἕνα έξίσου άδικαιολόγητο μίσος γιά ὄλους τοὺς Ἑλληνας. Ὁ Λεόντιος Μαχαιράς είναι καί πιό άνεκτικός καί πιό άντικειμενικός στίς κρίσεις τῶν φίλων του καί τῶν ἔχθρῶν του. Στὸ Χρονικό τοῦ Μωρέως οί Πρίγκηπες, οί θαρώνοι κι' οί ήπότες είναι τὰ μόνα «πρόσωπα τοῦ δράματος». Ὁ Μαχαιράς τουναντίον μᾶς δίδει μερικά χαριτωμένα πορτραΐτα ὑποδεστέρων τύπων, χαρακτήρων λαϊκῶν, τῶν ὁποίων ή νομιμοφροσύνη, τὸ θάρρος καί τὸ πνεῦμα άποτελοῦν μίαν εὐχάριστη αντίθεση πρὸς τήν άλαζονεία, τήν ισχυρογνωμοσύνη καί πολὺ συχνά τῆ δολιότητα τῶν Φράγκων ήπτοτῶν.

Καί τὰ δυὸ Χρονικά ένέχουν μεγάλη σπουδαιότητα γιά τῆ μελέτη τῆς έξέλιξης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, ή ὁποία τὸ δέκατον τέταρτον αΐωνα—παρά τήν καθαρολόγο επίδραση τῆς Ἐκκλησίας καί τῆ θαρβαρική άνάμιξη ξένων λέξεων—εΐχε κιόλας προσλάβει τὰ κύρια χαρακτηριστικά

* Ἡ μελέτη αὐτῆ τοῦ Προσέδρου Ὑπουργοῦ Τύπου καί Πληροφοριῶν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως στό Λονδίνον κ. Α. Α. Πάλλη μᾶς εστάλη — κατ' εὐγενῆ παραχώρησην — εἰς τήν Ἀγγλικήν. Δημοσιεύεται κατὰ μετάφρασιν τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων».

—τόσο στο λεξιλόγιο όσο και στη γραμματική—της όμιλουμένης Νεοελληνικής.

**

Ὁ Λεόντιος Μαχαιρᾶς ἔγραψε τὸ Χρονικὸ τοῦ γύρω ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰώνα. Ἑλληνας Κύπριος τὴν καταγωγὴν, ἀνήκε στὴν τάξη τῶν ἀσπῶν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς Ἰάκωβος Α΄ Λουζινιανός, μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ ἀπὸ τὴν ἐξορία στὴ Γένοια τὸ 1385, ἐξέλεξε τὴν προσωπικὴ τοῦ ἀκολουθία, προτιμώντας αὐτοὺς ἀπὸ τὰ παιδιά τῶν Φράγκων βαρῶν, στὴν ἀφοσίωση τῶν ὁποίων ἐπίστευε λιγώτερο.

Ὁ Βασιλεὺς εἶχε κάθε λόγο νὰ εὐνοεῖ τὴν οἰκογένεια τοῦ Μαχαιρᾶ. Στὸ μεγάλο συμβούλιο τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἱπποτῶν ποῦ συνεκλήθη στὴ Λευκωσία γιὰ νὰ ἀποφασίσει περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ βασιλεῖ Ἰάκωβου Β΄ τὸ 1382, ὁ πατέρας τοῦ Λεοντίου Σταυρινὸς Μαχαιρᾶς, ἕνας ἱερέας μὲ μεγάλη θεολογικὴ φήμη, ἦταν ἐκεῖνος ποῦ μὲ τὴν εὐγλωττία τοῦ εἶχε πείσει τὴ συνέλευση νὰ ἀναδείξει βασιλεῖ τὸν κοντοσταύλη Ἰάκωβο Λουζινιανό.

Ἕνας συγγενὴς τοῦ Λεοντίου, ὁ σέρ Φίλιππος Μαχαιρᾶς—ποῦ εἶχε γίνῃ καθολικὸς ἱερέας—εἶχε διοριστεῖ παιδαγωγὸς τοῦ ἀποθανόντος βασιλεῖ Ἰάκωβου Β΄. Ὁ μεγαλύτερος ἀδελφὸς τοῦ Λεοντίου, Νικόλαος, εἶχεν ὑπηρετήσῃ στὸ βασιλικὸ στρατὸ σὰν τοξότης κι' εἶχε πληρωθῆ στὴν πολιορκία τῆς Κερύνηας τὸ 1374, ἐνῶ δυὸ ἄλλοι ἀδελφοί του κατεῖχαν ἐμπιστευτικὰς θέσεις στὴ βασιλικὴ αὐλῇ. Ὁ ἴδιος ὁ Λεόντιος, ὁ συγγραφέας τοῦ Χρονικοῦ, εἶχεν ἀρχίσῃ τὴ σταδιοδρομίαν του σὰν γραμματεὺς τοῦ ἱσχυροῦ ἱπποτῆ σέρ Τζουάν ντε Νόρες, ἰδιοκτῆ τοῦ τιμαρίου τοῦ Στρογγυλοῦ, μετὰξὺ Λευκωσίας καὶ Ἀμμοχώστου. Τὴν παραμονὴ τῆς καταστρεπτικῆς μάχης τῆς Χοιροκοιτίας (7 Ἰουλίου 1426), στὴν ὁποίαν τὰ Κυπριακὰ στρατεύματα ὑπέστησαν ἀποφασιστικὴν ἤτταν κι' ὁ βασιλεὺς Γιάνος αἰχμαλωτίσθη, βρίσκουμε τὸν Λεόντιον Μαχαιρᾶ νὰ ὑπηρετῇ στὴν ἐπιμελητεία τοῦ στρατοῦ καὶ νάχει τὴ φροντίδα τοῦ κρασιοῦ.

Ἀπὸ τίς γνώμες ποῦ ἐκφράζει ὁ Χρονογράφος σχηματίζουμε τὴν εἰκόνα ἐνὸς μετριοπαθοῦς ἀνθρώπου, ἀντικειμενικοῦ στὶς κρίσεις του καὶ διόλου φανατικοῦ στὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Σὰν Κύπριος πατριώτης ἀποστρέφεται τοὺς Γενουάτες, ποῦναι οἱ χειρότεροι ἐχθροὶ τῆς πατρίδας του. Πρὸς τοὺς Σαρακηνούς, μὲ τοὺς ὁποίους ἡ Κύπρος ἦταν ἐπίσης σὲ πόλεμον, εἶναι περισσότερο ἐπιεικὴς· πολὺ συχνὰ ἐπαινεῖ τὴ συμπεριφορὰ τοὺς συγκρίνοντάς τιν πρὸς τὴ συμπεριφορὰ τῶν Φράγκων, ὅσον ἀφορᾷ ἰδίως τὸ συγκριτικὸ ἐπίπεδον τῆς διεθνούς ἠθικῆς ποῦ παρουσίαζαν οἱ δυὸ αὐτοὶ λαοὶ ἐναντὶ τὴν τήρησιν τῶν συνθηκῶν καὶ τὸν ὀφειλόμενον πρὸς τίς πρεσβεῖες σεβασμό. Ὁ Λεόντιος δείχνει μικρὴν ἐκτίμησιν γιὰ τοὺς Ἀρμένιους, οἱ ὅποιοι, γράφει, εἶχανε διακόσια φρούρια καὶ πόλεις καὶ τάχασαν μὲ τοὺς φατριασμοὺς τοὺς.

Ἀναγκασμένος νὰ ὑπηρετῇ ἕνα ξένο βασιλεῖ ὁ Λεόντιος, σὰν Ἑλληνας, μιᾶ μὲ κάποια νοσταλγία γιὰ τίς μέρες ποῦ ἡ Κύπρος ἀποτελοῦσε μέρος τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως «πρὶν οἱ Λατῖνοι πάρουνε τὴ χώρα» κι' ἀναφέρει μὲ καταφανὴ εὐχαρίστησιν κι' ὑπερηφάνειαν τὰ ὄχι καὶ πολὺ σπάνια συνοικέσια καὶ τίς συμμαχίας μετὰξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Φράγκικου βασιλικοῦ οἴκου. «Πολλὲς συμπεθερίες ἐγίνοντο ἀνάμεσα τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Λατίνων, καὶ ἀπὸ τὸν Ῥῆγαν τῆς Φραγγίας μὲ τὸν Βασιλεῖ τῆς Πόλεως». Εἶναι περιττὸν νὰ ποῦμε πῶς ὁ Λεόντιος ἦτανε στενὰ προσηλωμένος στὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ πῶς καταδίκασε μὲ αὐστηρότητα τοὺς λίγους ἐκείνους Ἑλληνας ποῦ, σὰν τὸν Τουρκοπουλιέρη σέρ Τηπόλδ ντε Πελφαράζ, ἀπὸ φιλοδοξίαν εἶχαν ἀσπασθῇ τὸν καθολικισμό. Ἀλλὰ ἡ καταδίκη του—ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ λόγια του—δὲν ἔχει μέσα τῆς φανατισμό: «Τὸ λοιπὸν δὲν καταδικάζω τοὺς Λατίνους, ἀμμὲ ἵνα χρῆσι εἶναι Ῥωμαῖος νὰ γενῆ Λατίνος; Ἐπειδὴ ὀρθό-

δοξος Χριστιανός είναι χρῆσι νά καταφρονήση τὴν μιὰ (πίστιν) νά μπέσῃ εἰς τὴν ἄλλην; ... Ἀποστολικοὶ οἱ Λατίνοι, καὶ καθολικοὶ οἱ Ρωμαῖοι.

Ὁ Χρονογράφος μας εἶναι πολὺ θεοσεβής—μιὰ ἰδιότητα ποῦ θά τὴν κληρονόμησε ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸν παπᾶ Σταυρινό. Ἀφιερώνει πολλὰ κεφάλαια τοῦ ἔργου του στὴν ἀπαρίθμηση τῶν λειψάνων πολλῶν ἁγίων, ποῦ φυλάττονταν στὴν πατρίδα του, καὶ τῶν θαυματουργῶν τῶν ἰδιοτήτων.

Ὁ Λεόντιος εἶναι θερμὸς ἠθικολόγος. Στὴν κατάληψη τῆς Ἀμμοχώστου ἀπὸ τοὺς Γενουάτες τὸ 1373 βλέπει τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, κι' ὄλα τὰ κακὰ ποῦ ἐπακολούθησαν στὸ νησί τὰ ἀποδίδει στὶς ἁμαρτίες τῶν κατοίκων του: «Καὶ ἂν θέλεις νά σοῦ πῶ πῶς ἡ Ἀμόχουστο ἐπάρτην, ἦτον παραχάρησις Θεοῦ διὰ τὰς ἁμαρτίας μας; ὄχι τὴν Ἀμόχουστον μονάχα, ἀλλ' ἦτον δίκαιον νᾶχαν πάρει καὶ ὄλην τὴν Κύπρον διὰ τὰς πολλὰς μας ἁμαρτίες».

Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα μέμφεται τοὺς Κυπρίους γιὰ τὴν παραβίαση τοῦ ἀντιπειρατικοῦ συμφώνου ποῦ ὑπόγραψαν μὲ τὸ σουλτάνο τῆς Αἰγύπτου, καὶ κατακρίνει αὐστηρὰ τὸ βασιλεῖα Γιᾶνο γιὰ τὴν ἀθέτηση τῶν ὄρκων του πρὸς τοὺς Σαρακηνούς καὶ τὸ φόνο τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ σουλτάνου.

Αὐτὰ ὅσον ἀφορᾶ τὸ χαρακτήρα τοῦ συγγραφέα μας. Ἄς ἔρθουμε τώρα στὸ θέμα τοῦ Χρονικοῦ του.

**

Τὸ 1192, ὁ Γουτῖδος ντὲ Λουζινιάν, ποῦ κατάγονταν ἀπὸ εὐγενῆ οικογένειαν τοῦ Ποατοῦ κι' εἶχε γίνει βασιλεῖς τῆς Ἱερουσαλήμ, μὰ εἶχε χάσει τὸ βασίλειό του ἀπὸ ἕνα συνδυασμὸ ἀνοησίας καὶ κακῆς πίστεως, ἀγόρασε ἀπὸ τὸ τάγμα τῶν Ναϊτῶν Ἱπποτῶν τὴν κυριότητα τῆς Κύπρου μὲ τὸ εὐτελὲς ποσὸ τῶν 100.000 δουκάτων.

Τὸ Γουτῖδο ντὲ Λουζινιάν διαδέχτηκε τὸ 1194 ὁ ἀδελφός του Ἀμάριχος, ποῦ πήρε τὸν τίτλο τοῦ βασιλεῖα τῆς Κύπρου.

Ἡ διακυβέρνηση τοῦ νέου βασιλείου τῆς Κύπρου ἦταν ἀνάλογη μὲ τὴ διακυβέρνηση τῶν ἄλλων φεουδαλικῶν κρατιδίων ποῦ ἰδρύθηκαν ἀπὸ τοὺς Λατίνους σταυροφόρους στὴν Ἀνατολή. Ὁ βασιλεῖς ἐδεδεμεύετο ἀπέναντι τῶν θαρῶνων καὶ τῶν ἄλλων τιμαριούχων του μὲ ἕνα γραπτὸ συμβόλαιο, τὶς Ἀσιζες. Τὸ φεουδαλικὸν αὐτὸ σύνταγμα καθώριζε τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλεῖα καὶ τῶν εὐγενῶν, ἐπιβάλλοντας αὐστηροὺς περιορισμοὺς στὴ βασιλικὴν ἐξουσία. Ἐπιβεβαίωσεν ἐπίσης τὰ δικαιώματα τῶν θαρῶνων ἀπάνω στοὺς ὑποτελεῖς τους, ποῦ, στὴν περίπτωσι τῆς Κύπρου, ἦταν οἱ Ἕλληνας καλλιεργητὲς τῆς γῆς. Ἡ γῆ γινότανε περιουσία τοῦ Στέμματος, τῶν θαρῶνων καὶ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐστερα ἀπὸ τὴν ξενοφερμένη ἀριστοκρατία τῶν θαρῶνων, τῶν Ἱπποτῶν καὶ τοῦ Λατινικοῦ κλήρου, ἔρχονταν οἱ ἄστοι τῶν πόλεων, ἡ πλειονότης τῶν ὁποίων ἦταν Ἕλληνας. Αὐτοὶ παίρνανε ἐπίσης κάποιο μέρος στὴ διακυβέρνηση τοῦ νησιοῦ, μολονότι φαίνεται πῶς τοὺς ἐδίδοντο μόνο κατώτερες θέσεις. Οἱ ἄστοι εἶχανε ἐπίσης τοὺς δικούς τους ἀπεσταλμένους στὸ Μεγάλον Συμβούλιον τῆς νήσου. Ὁ χρονογράφος ἀναφέρει ὅτι ὁ Πέτρος Β' ἀνακηρύχθηκε βασιλεῖς στὴν παρουσία τῶν Λόρδων καὶ τῶν Ἑλλήνων προχόντων («ἔμπροσθεν τοὺς λογάδες τοὺς Ρωμαίους»).

Οἱ Λουζινιανοὶ ἐστέφοντο βασιλεῖς τῆς Κύπρου στὴ Λευκωσία, τὴν πρωτεύουσα, καὶ βασιλεῖς τῶν Ἱεροσολύμων στὴν Ἀμμόχωστο, τὴ δευτέρῃ πόλῃ τοῦ βασιλείου. Τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογένειας—οἱ υἱοὶ καὶ οἱ θειοὶ τοῦ βασιλεῖα—ἐπαίρναν τὸς τίτλους τους ἀπὸ τὸ βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ, ποῦ εἶχανε χάσει: Κόμης τῆς Τρίπολης (ἦταν ὁ τίτλος τοῦ πρωτότοκου γιοῦ τοῦ βασιλεῖα), Πρίγκηπος τῆς Ἀντιόχειας, Πρίγκηπος τῆς Γαλιλαίας κ. τ. λ.

Κάτω ἀπὸ τὴν προνομιοῦχο τάξιν τῶν θαρῶνων καὶ τῶν ἀστῶν θρῖσκονταν ἡ σιωπηλὴ μᾶζα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, ποῦ κρατιόταν σὲ σκυθρωπὴν ὑποταγή. Ἦταν πραγματικοὶ δοῦλοι (Πάραιοι —

χωργιάτες)—πού δουλειά τους είχαν να καλλιεργούν τὰ φέουδα (χωριά) τού στέμματος, τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀπὸ τὴν τάξη αὐτὴ προέρχονταν ἐπίσης οἱ οἰκιακοὶ ὑπηρετές, οἱ λακέδες, οἱ παραμάνες κ.λ.π. Ὁ χρονογράφος ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ παραδείγματα τῆς ἀφοσίωσης καὶ τῆς προσήλωσης τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν στοὺς κυρίους τους.

Τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἕλληνες δουλοπάροικοι ἐπαναστάτησαν στὴν πρώτην εὐκαιρία πού τους δόθηκε ἀποδεικνύει ὅτι ἐδυσανασχετοῦσαν γιὰ τὴν κατάστασή τους καὶ μισοῦσαν τὴν τυραννία τῶν ξένων κυριάρχων τους. Μέσα στὸ γενικὸ χάος καὶ τὴν ἐξάρθρωση τῶν ἐξουσιῶν, πού ἐπακολούθησε τὴν εἰσβολὴ τῶν Σαρακηνῶν (1426) καὶ τὴν αἰχμαλωσία τοῦ βασιλῆα Γιάνου, οἱ δουλοπάροικοι ξεσηκώθηκαν κάτω ἀπὸ διάφορους τοπικοὺς ἡγέτες καὶ ἀναγόρευσαν δικό τους «βασιλῆα» στὸ Λευκόνοικο, ἕναν κάποιον Ἀλέξη, πού ἦτανε πρωτύτερα ἰπποκόμος στοὺς βασιλικούς σταύλους. Ὁ χρονογράφος ἀναφέρει: «Καὶ ὄλοι οἱ χωργιάτες ἐδόθησαν εἰς τὴν πόταξιν του, καὶ ἄνοιξαν τὶς ἀποθήκες καὶ ἐκουβαλοῦσαν τὰ κρασιά τους καλοπιχέρους, ἕτεροι ἔπαιρναν τὸ ψωμὶν ἀπὸ τ' ἄλώνια, ἄλλοι τὰ ζαχάρια καὶ τὰ προδέλοιπα πράγματα τοὺς καλοὺς λάς». Ἐκτύπησαν καὶ ἐλήστευσαν τὸ Λατίνον ἐπίσκοπο τῆς Ἀμμοχώστου, «καὶ πολλὰ κακὰ ἐποίησαν, καὶ ὁ Θεὸς δὲν τὰ βάσταξε».

Ὁ Λεόντιος διηγούμενος τὴν ἀγροτικὴν αὐτὴν ἐξέγερση, δὲν ἀποκρῦπτει ὅτι ὄλες οἱ συμπάθειές του ἦσαν μὲ τὸ μέρος τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς κρατοῦσης τάξης, πράγμα πού δὲν εἶναι καθόλου ἐκπληκτικὸ, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας ἦταν ἕνας εὐκατάστατος ἀσὸς στὴ βασιλικὴν ὑπηρεσία. Χάρηκε πολὺ ὅταν ἡ Κυβέρνηση ἐπιτέλους κατώρθωσε νὰ καταβάλει αὐτοὺς «τοὺς καταραμένους χωργιάτες» καὶ διηγεῖται μὲ εὐχαρίστηση πῶς ὁ ἀρχηγὸς τῆς στάσης «βασιλῆας» Ἀλέξης πιάστηκε καὶ κρεμάστηκε στίς 12 τοῦ Μάη τοῦ 1427, καὶ πῶς ἔκοψαν τίς μύτες μερικῶν ἄλλων στασιαρχῶν.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ, ὑπῆρχαν στὸ νησί ἀρκετοὶ ξένοι, κυρίως Ἴταλοι ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἔμποροι διάφορων ἐθνικοτήτων. Ἡ πλειονότης τῶν ξένων τούτων ἐπιχειρηματιῶν ἦταν ἐγκαταστημένη στίς δυὸ κύριες πόλεις, τὴ Λευκωσία καὶ τὴν Ἀμμόχωστο. Ἡ μεγαλύτερη καὶ πιὸ σημαντικὴ ἀπὸ τίς παροικίες αὐτές ἦταν ἡ παροικία τῶν Γενουατῶν, πού ἀπολάμβανε εἰδικὰ προνόμια, ἐπὶ τῆ βάσει συμβάσεων, τῶν ὁποίων ἡ πρώτη εἶχε συνομολογηθῆ στὰ χρόνια τοῦ βασιλῆα Ἐρρίκου Α' Λουζινιανῶ (10 Ἰανουαρίου 1232) ἐπὶ παρουσία τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος τίς μέρες ἐκεῖνες ἐνεργοῦσε σάν διαιτητὴς καὶ ὑπάτος Ἐφέτης γιὰ ὄλες τίς Πολιτεῖες τῆς Δυτικῆς Χριστιανοσύνης. Οἱ Γενουάτες τῆς Κύπρου ὑπάγονταν στὴν ἐξουσία δικοῦ τους ἀρχοντα, τοῦ Ποτεστά, καὶ γιὰ τὰ ποινικὰ ἀδικήματα ἐδικάζοντο στὴν ἀλλή τού Ποτεστά. Τὰ ἴδια προνόμια εἶχανε κ' οἱ «Λευκοὶ Γενουάτες», δηλαδή Ἕλληνες καὶ Λεβαντινοὶ ἀπὸ τίς Γενουατικὲς ἀποικίες τῆς Χίου, τοῦ Γαλατᾶ, τῆς Συρίας κ.τ.λ., πού ἀπελάμβαναν τὴ Γενουάτικη προστασία.

Οἱ συνθήκες αὐτές, πού εἶχαν ἀρχικὰ συνομολογηθῆ πρὸς τὴν Ἰταλικὴν αὐτὴ Δημοκρατία ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες αὐτοκράτορες, μὲ τὸν ἀπώτερο σκοπὸ νὰ προσελκύσουν στὸ νησί ξένους ἐμπόρους, ὑπῆρξε ἡ πηγὴ συνεχῶν προστριβῶν καὶ ἡ αἰτία σοβαρῶν διεθνῶν διενέξεων, πού ἐπεσώρευσαν πολλές καταστροφές τόσο στὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ὅσο καὶ στὸ βασίλειο τῆς Κύπρου.

Οἱ Ἰταλικὲς Δημοκρατίες, πάντα σχεδὸν σὲ πόλεμο ἀναμεταξύ τους καὶ φανατικοὶ ἀντίπαλοι γιὰ τὸ ἐπικερδὲς ἐμπόριο τῆς Ἀνατολῆς, μετάφεραν τίς διενέξεις τους στὸ Κυπριακὸ ἔδαφος. Οἱ Βενετσιάνοι κ' οἱ Γενουάτες ἦτανε πάντα σὲ ἀντίθεση. Ἔτσι μιὰ φιλονικία γιὰ τὸ προβάδισμα

μεταξύ τῶν δυο αὐτῶν στὴ στέψη τοῦ βασιλῆα Πέτρου Β' (12 Ἰανουαρίου 1372), φιλονικία ποῦ ἀπέληξε σὲ συμπλοκὴ κατὰ τὴν ὁποίαν σκοτώθηκαν μερικοὶ Γενουάτες—ὠδήγησε στὴν κατάληψη τῆς Ἀμμοχώστου ἀπὸ τὴ Γένουα (ἡ Γενουάτικη κατοχὴ διάρκεσε 90 χρόνια, ἀπὸ τὸ 1376—1464) καὶ στὴ βίαιη εἰσπραξὴ μιᾶς ἀποζημίωσης 900.000 δουκάτων, ποῦ μὲχρι τὴν ἀποπλερωμὴ τῆς οἱ Γενουάτες ἐξακολουθοῦσαν νὰ κρατοῦν τὴν πόλιν ἐχέγγυο. Σύμφωνα μὲ τὴ σύμβαση ποῦ συνωμολογήθηκε τὸ Μάρτη τοῦ 1380 μεταξύ τοῦ βασιλῆα Ἰάκωβου Α' καὶ τῆς Γενουάτικης Δημοκρατίας, οἱ Γενουάτες ἀπόκτησαν δικαιώματα οἰκονομικοῦ ἐλέγχου κ' ἐπίβλεπαν τὴν εἰσπραξὴ ὀρισμένων φόρων.

Εἶναι ἐνδιαιφέρον νὰ σημειώσουμε πὼς αὐτὴ ἡ ἐκδικητικὴ ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Κύπρου χρηματοδοτήθηκε ἀπὸ ἕνα συνδικάτο κυριῶν, τῶν συζύγων τῶν Γενουατῶν ποῦ σκοτώθηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συμπλοκῆς στὴ Λευκοσία. Οἱ θηλυκοὶ αὐτοὶ ἐπιχειρηματίες ὀπιστέλεσαν μιὰν ἐταιρεία (Μαόνα), καί, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Χρονογράφου μας, περιμένα νὰ πραγματοποιήσουν ἕνα κέρδος 60% ἐπὶ τῶν χρημάτων τους.

Πρὶν ἔρθουν σὲ σύρραξη μὲ τοὺς Γενουάτες, οἱ βασιλεῖς τῆς Κύπρου εἶχαν διατηρήσει τίς σταυροφορικὲς παραδόσεις τῶν προγόνων τους. Ἡ Κύπρος ἦτανε συχνὰ σὲ πόλεμο μὲ τοὺς Σαρακηνούς τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας καὶ τοὺς Τούρκους τῆς Καραμανίας. Οἱ πόλεμοι αὐτοὶ πολλὲς φορὲς ἔπαιρναν τὴ μορφή πειρατικῶν ἐπιδρομῶν ἐναντίον παραλίων πόλεων, ὅπως τῆς Βηρυτοῦ, τῆς Τρίπολης, τῆς Ἀτάλειας καὶ τῆς Ἀλεξάνδρειας, ἀπ' ὅπου παίρνανε μαζί τους πολλοὺς σκλάβους καὶ μεγάλη λεῖα. Οἱ ἐπιδρομὲς αὐτὲς ἐξερέθιζαν ὄχι μονάχα τὸ Σουλτάνο τῆς Αἰγύπτου μὰ καὶ τοὺς Βενετσιάνους, ποῦ δὲν ἤθελαν νὰ παρενοχλεῖται τὸ τόσο ἐπικερδὲς ἐμπόριό τους μὲ τίς Μουσουλμανικὲς χῶρες.

Ὁ Χρονογράφος δὲν ἐπιδοκιμάζει τίς ληστρικὲς αὐτὲς ἐπιδρομὲς, πολλὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες διεξήγουντο κατὰ παραβίαση τῶν συμφωνῶν ποῦ οἱ βασιλεῖς τῆς Κύπρου εἶχαν συνομολογήσει μὲ τὸν Μουσουλμανικὸν κράτη, καὶ χωρὶς καμμιά ἀπολύτως πρόκληση. Ὁ Μαχαιρᾶς ἀφήνει νὰ φανεῖ ὅτι ἔχει πολὺ καλύτερην ἰδέα γιὰ τοὺς Σαρακηνούς παρά γιὰ τοὺς Φράγκους, ὅσον ἀφορᾷ τὴν τήρηση τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν κανόνων τῆς διεθνούς ἠθικῆς. Ἐπαιεῖ τοὺς πρώτους γιὰ τὴν ὑπομονὴ ποῦ ἐπιδεικνύουν ἀπέναντι στίς ἐπανειλημμένες προκλήσεις τῶν Φράγκων, καὶ γιὰ τὴν τακτικὴ τους νὰ μὴ ἀναλαμβάνουν ἐχθροπραξίες χωρὶς προειδοποίηση. Ἀναφέρει ὅτι, ὅταν ὁ σὲρ Ἰάκωβος ντὲ Νόρες εἶχε σταλῆ ἀπὸ τὸ βασιλῆα τῆς Κύπρου μὲ ἀποστολὴν στὸ Κάιρο, χρησιμοποίησε μιὰ τόσο ὑβριστικὴ γλῶσσα ποῦ ὁ Σουλτάνος γιὰ μιὰ στιγμὴ σκέφθηκε νὰ τὸν φυλακίσει, ἀλλὰ μεταπεῖσθηκε ἀπὸ ἕνα ἐμίρη τοῦ Συμβουλίου, ποῦ μὲ εὐγλωττία ὑπεράσπισε τὸν ἱερό χαρακτήρα τῶν πρεσβευτῶν. Πόση ἀντίθεση μὲ τὴ συμπεριφορὰ τοῦ Κυπρίου Πρίγκηπα, ποῦ ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστρεπτικὴ μάχη τῆς Χοιροκοιτίας ἐξετέλεσε τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Σουλτάνου, μιὰ πράξη ἐγκληματικῆς ἀνοησίας, τὴν ὁποῖαν ὁ ἴδιος πλήρωσε ὕστερα μὲ τὴ ζωὴ του καὶ μὲ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ βασιλῆα.

Οἱ Σαρακηνοὶ ἔδωσαν ἐπίσης καλὸ παράδειγμα στοὺς Χριστιανοὺς γείτονές τους καὶ σὲ ἄλλα ζητήματα: Τὸ προσκύνημα στοὺς Ἁγίους Τόπους π.χ. δὲν παρενοχλήθηκε. Ὁ Χρονογράφος ἀναφέρει ὅτι μιὰ Ἑλληνὶς αὐτοκράτειρα, ἡ σύζυγος τοῦ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου, πήγε τὸ 1372 καὶ προσκύνησε τὸν Ἁγίον Τάφο στὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ γύρισε ὕστερα στὴν Κωνσταντινούπολη χωρὶς νὰ συναντήσῃ κανένα κώλυμα ἢ ἐμπόδιο.

Ὁ Μαχαιρᾶς ἐν γένει παρέχει μιὰ δυσμενῆ εἰκόνα γιὰ τοὺς Κυπρίους Φράγκους εὐγενεῖς, ποῦ ἦταν ἀλαζόνες, ἀπληστοὶ κ' ἰσχυρογνώμονες. Τὰ λάθη αὐτὰ ὑπῆρξαν ἡ αἰτία τῶν πολλῶν διπλωματικῶν συμφροῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν καταστροφῶν ποῦ βῆρκαν τὴν «γλυκεῖαν χῶραν

Κύπρον» τὸ 14ον καὶ 15ον αἰῶνα, καὶ πού τελικὰ ὀδηγήσανε στὴν παράδο-
ση τῆς χώρας στοὺς Βενετούς τὸ 1489. Οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν ξένων δυ-
νάμεων συναντοῦσανε συνεχῶς κακὴ μεταχείριση ἢ ἀποκρούονταν. Ἔτσι,
ὅταν ὁ βασιλεὺς Γιάνος προειδοποιήθηκε, μ' ἐπιστολὴ ἀπὸ ἓνα σείχη τῆς
Δαμασκού — πού διατηροῦσε φιλικὲς σχέσεις μαζί του — ὅτι ἔπρεπε νὰ
προσέξει καὶ νὰ παύσει νὰ προκαλεῖ τὸ Σουλτάνο τῆς Αἰγύπτου ὑποστη-
ρίζοντας τὴν πειρατεία, κατὰ παράβαση τοῦ ἀντιπειρατικοῦ συμφώνου πού
εἶχεν ὑπογράψει μὲ τὸ Σουλτάνο, τὸ Βασιλικὸ Συμβούλιο ἀπόρριψε τὴν
προειδοποίησιν λέγοντας μὲ ἀφάνταστη κουφότητα πῶς ὁ Σουλτάνος εἶ-
χε φοβηθῆ κι' ἐπιζητοῦσε εἰρήνη. «Καὶ ἄλλα πολλὰ λόγια» σημειώνει ὁ
Χρονογράφος «βουλὴν ἄπρηπην ἄπρακτους ἀνθρώπους ὅπου δὲν ἤξεραν
τὸν κόσμον». Οἱ συνέπειες ἦταν καταστρεπτικὲς καὶ γιὰ τὸ βασιλεῖα Γιάνο
καὶ γιὰ ὁλόκληρο τὸ βασίλειο.

Ὁ Χρονογράφος μᾶς διηγεῖται πολλὰ ἐνδιαφέροντα πράγματα γιὰ
τὴ στρατιωτικὴ καὶ ναυτικὴ τακτικὴ τῆς ἐποχῆς του, καὶ τὰ εἶδη τῶν στρα-
τευμάτων πού χρησιμοποιοῦσανε κι' οἱ δυὸ παρατάξεις. Ἐκτὸς τῶν ἰθα-
γενῶν στρατιωτῶν, οἱ Κύπριοι βασιλεῖς, ὅπως οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες,
εἶχαν στὴν ὑπηρεσίαν τους μισθοφορικὰ στρατεύματα — Βουλγάρους, Τα-
τάρους καὶ Μακεδόνες. Ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐπίσης τὸ ἑκὸ τοῦ ἵππικὸ, τοὺς
Τουρκοπούλλους, λέξη πού σημαίνει τὰ παιδιά τῶν Τούρκων. Αὐτοὶ ἦταν
ἔφιπποι τοξότες ἐξωπλισμένοι σύμφωνα μὲ τὸν Τούρκικον τρόπο καὶ στρα-
τολογημένοι — κατὰ πᾶσαν πιθανότητα — ἀπὸ τοὺς Τούρκους τῆς Ἀνατολῆς.
Ὁ ἀρχηγὸς τους, ὁ Τουρκοπουλιέρης, πού παρελαύνει συχνὰ ἀπὸ τίς σε-
λίδες τοῦ Χρονικοῦ, ἦτανε Φράγκος καὶ μιὰ ἀπὸ τίς σπουδαιότερες προ-
σωπικότητες τοῦ Βασιλείου.

Ὁ Μαχαιρᾶς μᾶς δίδει μερικὲς ζωντανὲς περιγραφὰς τακτικῆς πο-
λιορκιῶν, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ διήγησή του γιὰ τὴν πολιορκία τῆς Κερύνιας
ἀπὸ τοὺς Γενουάτες τὸ 1374. Περιγράφει τίς διάφορες πολιορκητικὲς μη-
χανὲς — τοὺς ψηλοὺς τρίπατους πύργους ἐπανδρωμένους μὲ τοξότες καὶ
ἐξωπλισμένους μὲ πολιορκητικὸς κριούς. Οἱ μηχανὲς αὐτὲς ὀνομάζονταν
«Κάττα», «Φαλκόνιν», «Τρία» (1), ἤγουν σκρόφα» κ.τ.λ. Ἡ «Τρία» ἐξ-
ουδετερώθηκε τελικὰ ἀπὸ τὸ «Χοιρίδιον», μιὰ μηχανή, πού οἱ πολιορκού-
μενοι τοπλοθετοῦσανε πάνω στὶς ἐπάλξεις.

Οἱ Κύπριοι χρησιμοποιοῦσανε ἐπίσης τὸ Ὑγρὸν Πῦρ («λαμπρὸν Ἑλ-
ληνικόν»), μιὰ Βυζαντινὴ ἐφεύρεση, πού ἐφάρμοσαν μὲ καλὰ ἀποτελέσμα-
τα ἐναντίον τῶν Γενουάτικων πλοίων στὴν πολιορκία τῆς Πάφου τοῦ 1373.

Πολλοὶ Ἕλληνες διακρίθηκαν στὶς ἐπιχειρήσεις αὐτές, κι' ὁ Χρονο-
γράφος ἀναφέρει μὲ ὑπερηφάνεια διάφορα τέτοια ἀνδραγαθήματα, ὅπως
π.χ. ἐνὸς ἀνώνυμου Κυπρίου νέου (τὸν ὀνομάζει «ἀπότομος παιδίος, μά-
νας υἱός, Κυπρίωτης»), πού συνέλαβε ἓνα Γενουάτικο πλοῖο, κατὰ τὴν πο-
λιορκίαν αὐτήν.

**

Θὰ ἀναφερθοῦμε τώρα στὶς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους ἐπὶ τῶν
Λουζινιανῶν.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ ἀρχαῖες Χριστια-
νικὲς Ἐκκλησίαις, τρίτη στὴν τάξιν ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱερο-
σολύμων καὶ τῆς Ἀντιόχειας. Ἰδρυθεῖσα ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Βαρνάβα,
τὸ σύντροφο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, διεκδικοῦσε πάντα τὴν ἀνεξαρτη-
σίαν της, κι' ἡ ἀξίωσή της νὰ εἶναι αὐτοκέφαλος ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ τὴ
Σύνοδο τῆς Ἐφέσου (431 μ.Χ.), παρὰ τίς διεκδικήσεις τοῦ Πατριαρχείου
τῆς Ἀντιοχείας, τὸ ὅποῖον ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ προσπαθοῦσε νὰ τὴν ὑπ-
αγάγει κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν του.

(1) Ἀπὸ τὸ Γαλλικὸ γινεῖο.

Οι σχέσεις της 'Εκκλησίας της Κύπρου, όπωσδήποτε, με την 'Εκκλησία της 'Αντιόχειας ήτανε πάντα στενές, εξαιτίας της γειτονικότητας του νησιού με τη Συρία. 'Ο Μαχαιράς αναφέρεται σ' αυτόν ακριβώς τόν δεσμό, όταν γράφει: «Και διατί δύο φυσικοί άφέντες είνε εις τόν κόσμον, ό ένας κοσμικός, και ό άλλος πνευματικός, τούς εΐχεν τó νησάκιν τούτον, τόν Βασιλέαν τής Κωνσταντινούπολις και τόν Πατριάρχην τής Μεγάλης 'Αντιόχειας, πριν την πάρουν οί Λατίνοι». Και έξηγει ότι γιαυτό τó λόγο οί Κύπριοι στά παλιά εκείνα χρόνια έπρεπε νά γνωρίζουν και την 'Ελληνική και τη Συριακή γλώσσα: «διά τούτον ήτον χρήσι νά ξεύρωμεν ρωμαϊκά καθολικά, διά νά πέσων γραφές του Βασιλέως, και συριακά σωστά».

'Επακολούθησεν ή Λατινική κατάκτηση του 1191. Κάτω από τó καθεστώς των Λουζινιανών ή 'Ορθόδοξη 'Εκκλησία καταπολεμήθηκε κ' ή Ρωμαϊκή 'Εκκλησία έγινε ή έπίσημη 'Εκκλησία του κράτους. Διορίστηκε Λατίνος 'Αρχιεπίσκοπος κι' ή 'Ελληνική 'Ιεραρχία υπάχθηκε στους Λατίλους έπισκόπους. Τó μεγαλύτερο μέρος τής περιουσίας τής 'Ελληνικής 'Εκκλησίας μεταβιβάστηκε στη Λατινική 'Εκκλησία.

Παρ' όλ' αυτά, ή μάζα του λαού έμεινε σταθερά πιστή στην 'Εκκλησία των προγόνων της. Χάρη σ' αυτή την πίστη ό Κυπριακός λαός, μολοντί έμεινε τέσσερις σχεδόν αιώνας κάτω από τη Λατινική κατοχή, διατήρησε τó αίσημα τής 'Ελληνικής του έθνικότητας. Μονάχα μερικά άτομα, παρακινούμενα από έλατήρια προσωπικού κέρδους ή φιλοδοξίας, άσπάστηκαν τó Λατινικό δόγμα κ' έγιναν «Λεβαντίνοι». 'Η Ρωμαϊκή 'Εκκλησία στην Κύπρο, παρά τη δύναμη και τόν πλοΐτο της έμεινε σχεδόν άποκλειστικά ή 'Εκκλησία τής άρχουσας τάξης: των Φράγκων ευγενών και άξιωματούχων, και των ξένων έμπορικών κοινοτήτων, τής Γενουάτικης, τής Βενετσιάνικης και άλλων.

'Η Λατινική 'Εκκλησία έκαμε ένα-δυό άνεπιτυχείς απόπειρες νά προσηλυτίσει τούς 'Ελληνες. 'Ο Λεόντιος αναφέρει πώς τó Δεκέμβρη του 1359 ό Παπικός έπίτροπος Πέτρος δέ Τομάζο, του τάγματος των Καρμελιτών, πού ήτανε τιτουλάριος Λατίνος Πατριάρχης τής Κωνσταντινούπολης, έφτασε στο νησί μ' αυτή την πρόθεση. Χωρίς νά προαναγγείλει τó σκοπό του κάλεσε όλον τόν 'Ελληνικό κλήρο, άνώτερο και κατώτερο, νά μαζευτεί στο ναό τής 'Αγίας Σοφίας, στη Λευκοσία. 'Εκεί, με κλειστές τίς πύλες, τούς προσφώνησε και προσπάθησε νά τούς προσηλυτίσει. 'Επακολούθησε μεγάλη ταραχή. 'Ο λαός απέξω κατάλαβε τίς προθέσεις του και δοκίμασε νά παραβιάσει τίς θύρες και νά πυρπολήσει τó κτίριο. Στο τέλος επενέθηκε ή πολιτική έξουσία, κι' ό 'Ελληνικός κλήρος έλευθερώθηκε. 'Ο παπικός έπίτροπος διατάχθηκε νά έγκαταλείψει τó νησί. Τό έπεισόδιο αυτό δείχνει ότι οί Φράγκοι κυβερνήτες είχανε αντίληψη πόσο επικίνδυνο ήταν νά επιβάλουν με τη βία τó καθολικό δόγμα στους 'Ορθόδοξους υπηκόους τους, πού άποτελοΐσαν την πλειονότητα του πληθυσμού τής Κύπρου.

'Η ύπεροψία του Λατινικού κλήρου προκαλοΐσε μεγάλη άγανάκτηση στους 'Ελληνες, πού κάπου-κάπου ξεεδικοΐντο κατά διάφορους τρόπους. 'Ενα άπιστευτο έπεισόδιο αναφέρεται από τó Φλώριο Βουστράνιο, έναν άλλον Κύπριο χρονογράφο, πού έζησε τó δεύτερο ήμισυ του 16ου αιώνα. 'Ενας 'Ελληνας άγύρτης, ό Παΐλος Ταγάρης, νησιώτης ταπεινής καταγωγής, κατάφερε νά παρουσιάσει τόν έαυτό του σαν τó Λατίνο Πατριάρχη τής Κωνσταντινούπολης και νά πάρει μέρος στη στέψη του βασιλιά 'Ιάκωβου του Α', όταν αυτός έστέφετο βασιληάς των 'Ιεροσολύμων στη Λευκοσία τó 1389. Για την υπηρεσίαν αυτήν ό Ταγάρης πήρε άμοιβή 30.000 χρυσά. 'Υστερα από την έπιτυχή αυτή μεταμείση, ό 'Ελληνας αυτός Καζανόβας πήγε στη Γαλλία, μάζεψε χρήματα από τούς μοναχούς του Μοναστηριού του 'Αγίου Διονυσίου, στους όποιους ύποσχέ-

θηκε νὰ φέρει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὠρισμένα λείψανα τοῦ Προστάτη Ἀγίου τους, κί ὕστερα ἐξαφανίστηκε !

Ὁ Λεόντιος διηγείται ἐπίσης πῶς ἕνας κακοήθης Κρητικός, ὁ Ἀλεξόπουλος «Κρητικός, κακῆς κεφαλῆς, ὅπου πρῶτα σκοτώνει τὸν ἄνθρωπον καὶ τότε λαλεῖ του», συνωμότησε μὲ τὸν Τουρκοπουλιέρη σὲρ Τιπόλδ ντὲ Πελφαράζ νὰ δολοφονήσουν ἕνα Ἑλληνα ἱερέα, πού εἶχεν ἀσπασθῆ τὸν καθολικισμό, τὸ σὲρ Φίλιππο Μαχαιρά, πού ἦτανε παιδαγωγὸς τοῦ Πέτρου τοῦ Β' κί εἶχεν ἐπισύρει τὸ φθόνο τοῦ Τουρκοπουλιέρη. Ὁ Ἀλεξόπουλος, πού προφανῶς δὲν ἐκτιμοῦσε τὸν καθολικὸ κλῆρο, παρακίνησε τὸν Τουρκοπουλιέρη νὰ διαπράξει τὸ ἔγκλημα μὲ τίς λέξεις : «Ἐ, καλὲ Τουρκοπουλιέρη, διὰ ἕνα κουτζούλλην τὸν φραγκοπάπαδον νὰ ποντίζεται ἡ δουλιὰ σου. Νὰ τὸν δηγήσω-ν εἰς τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ». Ἡ γλώσσα τοῦ Ἀλεξόπουλου ἀντανακλᾷ τὸ λαϊκὸν αἶσθημα ἀπέναντι στοὺς ἀποστάτες.

Ἡ περιπέτεια εἶχεν ἕνα πολὺ κακὸ τέλος καὶ γιὰ τὸν Ἀλεξόπουλο καὶ γιὰ τὸ Σὲρ Τιπόλδ. Κ' οἱ δυὸ φυλακίστηκαν, βασανίστηκαν καὶ κρεμάστηκαν. Ὁ Χρονογράφος, πού προσέχει καμμιά φορά καὶ τὸ δραματικὸ στοιχεῖο, εἶναι στίς καλύτερες στιγμὲς του ὅταν περιγράφει πῶς ὁ Τουρκοπουλιέρης ὀδηγήθηκε ἀπὸ τὸ δρόμο τοῦ Παλατιοῦ, ὄρθιος μέσα στοῦ ἀμάξι τοῦ δήμιου, ντυμένος τὸ χιτῶνα τῆς μετάνοιας, μὲ τὰ χέρια δεμένα στίς πλάτες καὶ τίς σάρκες του ἀκόμη νὰ τσιρίζουν κάτω ἀπὸ τὴν καφτὴ τσιμπίδια τῶν βασανιστῶν του. Διηγείται ἀκόμη πῶς ὁ Τιπόλδ ἐξῆυθρισε μὲ τίς χειρότερες ὕβρεις τῆ βασιλομήτορα Ἐλεονώρα τῆς Ἀραγωνίας, καθὼς ἐκείνη ἐκοίταζε ἀπὸ τὸ μπαλκόνι τοῦ Παλατιοῦ τὸ νικημένο ἔχθρο τῆς. («—Α, βρωμισμένη καὶ κακὴ πολιτικὴ» δηλ. πόρνη).

Ὁ μεγάλος πλοῦτος τῆς Κύπρου— κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ὀφείλετο κυρίως στὸ ἐμπόριό τῆς. Κατέχοντας μιὰ κεντρικὴ θέση στὴν Ἀνατολικὴ γωνιά τῆς Μεσογείου—ἀπέναντι στίς ἀκτὲς τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἡ Κύπρος ἦτανε ἡ φυσικὴ ἀποθήκη διαμετακόμισης τῶν πλουσιῶν εἰδῶν πολυτελείας, πού εἰσέρρεαν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, μέσα ἀπὸ τὰ λιμάνια τῆς Βηρυτοῦ, τῆς Τρίπολης καὶ τῆς Ἀτάλειας.

Ὁ Μαχαιράς γράφει ὅτι ὁ Πάπας θέλοντας νὰ ὑποστηρίξει τὴν Κύπρο, πού τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτανε τὸ προπύργιο τῆς Χριστιανοσύνης ἐνάντια στοὺς Σαρακηνούς καὶ τοὺς Τούρκους, εἶχε διατάξει, μὲ ποινὴ ἀφορισμοῦ, ὅλο τὸ ἐμπόριο μεταξύ Συρίας καὶ Δύσης νὰ περνᾷ μέσα ἀπ' τὸ νησί.

Στὸ γεγονός αὐτὸ ὀφείλεται ἡ ἐμπορικὴ σπουδαιότης — σ' ὅλο τὸ 14ο αἰῶνα — τῆς Ἀμμοχώστου, πού ἦτανε τὸ λιμάνι ὅπου συνητῶντο ὅλα τὰ πλοῖα πού ἔρχονταν ἀπὸ τὴ Δύση, κί ὅπου ἀποθηκεύονταν οἱ προμήθειες ἀπὸ τὴ Συρία καὶ τὴν Τουρκία. Στὸ λιμάνι τῆς ἔρχονταν οἱ γαλέρες τῆς Βενετίας, τῆς Γένουας, τῆς Φλωρεντίας, τῆς Πίζας καὶ τῆς Βαρκελώνας νὰ φορτώσουν τὰ πολύτιμα φορτία τους: μάλλινα ὑφάσματα, χαλιά, μεταξῶτα, ἀρώματα, ἄλλο κί ἄλλα προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Κύπρου εἶχαν ἕνα μεγάλο εἰσόδημα ἀπὸ τοὺς τελωνειακοὺς φόρους πού ἐπιβάλλανε στὸ ἐπικερδὲς αὐτὸ ἐμπόριον. Πραγματικὰ μονάχα ἕτσι ἦταν δυνατὸ ἕνα νησί μὲ τόσο πενιχροὺς φυσικοὺς πόρους, ὅπως ἡ Κύπρος, νὰ βαστάσει τὸ βαρὺ φορτίο μιᾶς βασιλικῆς Αὐλῆς, μὲ μιὰ τόσο πολυἀριθμὴ καὶ σπάταλη ἱεραρχία ξένων εὐγενῶν καὶ κληρικῶν — γιὰ νὰ περιοριστοῦμε μονάχα σ' αὐτοὺς καὶ νὰ μὴ ἀναφέρουμε τίς σημαντικὲς στρατιωτικὲς καὶ ναυτικὲς ἐγκσταστάσεις.

Ὁ Μαχαιράς ἐπιμένει συχνὰ στὴ φτώχεια τοῦ νησιοῦ, κί ὅταν σχολιάζει τὸ παπικὸ διάταγμα πού ἀναφέραμε λέγει: «ἦτζοι (δηλ. ἔτσι) ἦσαν ὠρισμένοι καὶ διαφεντευμένοι ἀπὸ τὸν Ἀγιώτατον Πάπαν, νὰ ἔχουν τὸ κέρδος οἱ πτωχοὶ οἱ Κυπριῶτες, διατὶ εἶναι ἀπλικεμένοι ἀπάνω εἰς μιάν

πέτραν εἰς τὴν θάλασσα, καὶ ἀπὸ τὴν μίαν μεριάν εἶναι οἱ ἔχθροὶ τοῦ Θεοῦ οἱ Σαρακηνοὶ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην οἱ Τοῦρκοι».

Μ' ὄλο πού ἡ Λευκοσία ἦταν ἡ πολιτικὴ πρωτεύουσα κ' ἡ ἔδρα τῆς Αὐλῆς καὶ τῆς Κυβέρνησης, ἡ Ἀμμόχωστος ἦταν ἡ ἐμπορικὴ πρωτεύουσα, κ' εἶχε τὴν ἴδια σχέση πρὸς τὴ Λευκοσία, πού ἔχει σήμερα ἡ Νέα Ὑόρκη πρὸς τὴν Οὐάσιγκτον ἢ ὁ Πειραιᾶς πρὸς τὴν Ἀθήνα.

Ἡ Ἀμμόχωστος ἦταν τὸ κέντρο τοῦ πολυτίμου ἐμπορίου τῶν μπαχαρικῶν, πού ἦτανε τότε περιζήτητα στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη. Ἦτανε ὅμως ἐπίσης καὶ σπουδαῖο βιομηχανικὸ κέντρο. Οἱ γυναῖκες τῆς Ἀμμοχώστου ἦτανε φημισμένες γιὰ τὸ πλέξιμο πολυτίμων μαλλίνων ὑφασμάτων κατασκευασμένων ἀπὸ λεπτὴ μεταξωτὴ τρίχα τῆς αἴγας τῆς Ἀγκυρας, πού ἦτανε ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια ἐξαγωγικὰ προϊόντα τῆς Τουρκίας. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἦττα καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ βασιληᾶ Γιάνου ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς — τὸ 1426 — ὁ ἐτήσιος ὑποτελικὸς φόρος πού ἐπιβλήθηκε στὸ νησί ἀπὸ τὸ Σουλτάνο τῆς Αἰγύπτου πληρώνονταν σ' αὐτὸ τὸ εἶδος.

Ὁ Μαχαιρᾶς περιγράφει τὸν τεράστιο πλοῦτο καὶ τὴν κενοδοξία τῶν ἐμπόρων τῆς Ἀμμοχώστου, πού παράβγαιναν μὲ τοὺς πῖο πλούσιους εὐγενεῖς στὴ λαμπρότητα καὶ τὴν τρυφὴ τῶν μεγάρων τους. Ἀναφέρει εἰδικὰ δυὸ Νεστοριανοὺς Σύρους ἀδελφούς τὸ σέρ Φρασέ καὶ τὸ σέρ Νικόλα Λαχᾶ. Ὁ σέρ Φρασές Λαχᾶς φιλοξενοῦσε συχνὰ τὸ βασιληᾶ Πέτρο τὸν Α' καὶ τοὺς αὐλικούς του. Ὁ Χρονογράφος περιγράφει μίαν τέτοια δεξίωση στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Λαχᾶ τὸν Ἰανουάριο μῆνα. Ἡ αἴθουσα μέσα στὴν ὁποῖαν ἐδίδετο τὸ συμπόσιον ἐθερμαίνετο ἀπὸ ξυλαλόην — ἓνα πολυτίμο ἀρωματικὸ ξύλο ἀπ' τὶς Ἰνδίες — πού ἔκαιε μέσα σὲ ἀσημένια μαγκάλια. Τὰ πατώματα καὶ τὰ ντιβάνια ἦταν στρωμένα μὲ δγδόντα μεταξωτὰ χαλιὰ (δίχως ἄλλο Περσικὰ). Κι' ὅταν τὸ γεῦμα ἐτελειώσε οἱ ὑπηρετές παρουσίασαν μιὰ μεγάλη «σανιά» (δίσκο) φορτωμένη μὲ μαργαριτάρια, διαμάντια καὶ χρυσὰ δοκᾶτα. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς προσκαλεσμένους, φτωχοὶ Γάλλοι εὐγενεῖς (ὁ Χρονογράφος τοὺς χαρακτηρίζει «ἀχόρταγους καὶ πτωχοὺς») δὲν μπόρεσαν ν' ἀνθέξουν στὸν πειρασμὸ καὶ πέσανε ἀπάνω στοὺς θησαυρούς, παρὰ τὴν παρουσία τοῦ βασιληᾶ καὶ τῶν ἀδελφῶν του. Ἀλλὰ καὶ τοῦ σέρ Φρασέ «ὅ,τι τοῦ πήραν δὲν τοῦ ἐφάνην τίποτες».

Ὅταν οἱ Γενουάτες πήραν τὴν Ἀμμόχωστο οἱ ἀδελφοὶ Λαχᾶ ἀπογυμνώθηκαν ἀπ' ὄλα τ' ἀγαθὰ τους. Ἡ περιουσία τους ὑπολογίστηκε τότε σὲ δυὸ ἑκατομμύρια δοκᾶτα.

Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Ἀμμοχώστου ἀπὸ τοὺς Γενουάτες — πού τὴν κράτησαν 90 χρόνια, ἀπὸ τὸ 1376 μέχρι τὸ 1464 — ἓνα μέρος τοῦ ἐμπορίου τῆς μετατοπίστηκε στὴν Κερύνια, στὴ βόρειαν ἀκτὴ τοῦ νησιοῦ. Ὑστερα ἀπὸ σύμβαση μὲ τοὺς Γενουάτες, τὸ Τούρκικο ἐμπόριο διεξάγονταν μέσον τῆς Κερύνιας, ἐνῶ ἡ Ἀμμόχωστος ἐξακολουθοῦσε νᾶναι τὸ λιμάνι γιὰ τὸ ἐμπόριο μὲ τὴ Συρία.

Εἶναι παράξενο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μαχαιρᾶς μιλά τόσο λίγο γιὰ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῶν Εὐγενῶν καὶ τῆς Κυπριακῆς Βασιλικῆς Αὐλῆς. Στὸ ζήτημα αὐτὸ ἐπιδεικνύει τὴν ἴδιαν ἔλλειψη φαντασίας ὅπως κι' ὁ Χρονογράφος τοῦ Μωρέως. Οἱ σχετικὲς πληροφορίες πού μᾶς παρέχει εἶναι γενικοῦ χαρακτήρα κι' ἔλλiptεις στὶς λεπτομέρειες. Ἐτσι, π.χ., ἀναφέρει ὅτι ὁ ἑορτασμὸς — πού ἔγινε μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς στέψης τοῦ Πέτρου Β' στὴ Λευκοσία — περιλάμβανε, μεταξὺ ἄλλων πανηγυρισμῶν, κονταροχτύπημα καὶ «χαραῖς». Αὐτὸ εἶναι ὅ,τι λέγει.

Δὲ γράφει τίποτε γιὰ τὸ κινήγι, τὸ προσφιλὲς σπὸρ τῆς Κυπριακῆς ἀριστοκρατίας, πού ἀναφέρεται ἀπὸ πολλοὺς σύγχρονους Εὐρωπαίους

ταξιδιώτες. Οί Κύπριοι εὐγενεῖς ἀρέσκονταν τότε νὰ διοργανώνουν μεγάλες κυνηγετικές ἐκδρομὲς στὰ βουνά, ὅπου κυνηγοῦσαν ἀγρινὰ κι' ἄλλα θηράματα μὲ κυνηγετικὰ γεράκια καὶ λαγωνικά (τὰ περίφημα λαγωνικά τῆς Σελεύκειας ποὺ εἰσάγονταν ἀπ' τὴν Τουρκία). Ὁ Μαχαιρᾶς ἀναφέρει παροδικὰ μόνον τὸ σπὸρ αὐτό, ἐκεῖ ὅπου διηγεῖται πῶς ὁ τυραννικὸς βασιλεὺς Πέτρος Α' ἔρριξε στὴ φυλακὴ ἕναν εὐγενῆ Κύπριον ἱππότη, τὸ βισκόντη Ἑρρίκο Γιβλέτ, γιατί ἐκεῖνος εἶχε ἀρνηθῆ νὰ ἀποχωρισθῆ ἕνα ζευγάρι ὠραῖα Τούρκικα λαγωνικά, ποὺ εἶχαν διεγείρει τὴν ἐπιθυμία τοῦ νεαροῦ βασιλόπαιδα, τοῦ Κόμητα τῆς Τρίπολης.

Ἡ πὺρ ἐξέχουσα φυσιογνωμία στὴν πινακοθήκη τῶν δεκατριῶν Λουζιανῶν βασιλέων τῆς Κύπρου, ποὺ γεμίζουν τὶς σελίδες τοῦ Χρονικοῦ μας, εἶναι ὁ Πέτρος Α', τοῦ ὁποῖου ἡ δεκαετὴς βασιλεία — ἀπὸ τὸ 1359 μέχρι τὸ 1369 — διακρίνεται γιὰ τὶς ἐπιτυχεῖς ἐκστρατεῖες ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ τῶν Σαρακηνῶν. Ἀπὸ τοὺς πρώτους τῆρε τὸ σπουδαῖο λιμάνι τῆς Ἀτάλειας, ἐνῶ ἡ ἐκστρατεία του στὴν Αἴγυπτο κ' ἡ κατάληψη τῆς Ἀλεξάνδρειας ἦταν ἕνα λαμπρὸ πολεμικὸ κατόρθωμα, μ' ὅλο ποὺ δὲν εἶχε μόνιμα ἀποτελέσματα. Μολονότι ὅμως ὁ Πέτρος ἦταν ἕνας μεγάλος Χριστιανὸς πολεμιστὴς στὸ δρόμο τοῦ Κυρίου, στὴ χώρα του ἦταν ἕνας τύραννος ποὺ ἐκακομεταχειρίζονταν καὶ τοὺς πύρ εὐγενεῖς ἀκόμη ὑπηκόους του. Ἡ αὐξουσα δυσἀρέσκεια μεταξύ τῶν βαρῶνων του ἀπέληξε σὲ μιὰ συνωμοσία, ὅπου ἦταν ἀνακατεμένοι ἀκόμη κ' οἱ ἀδελφοὶ του, καὶ μιὰ νύκτα οἱ συνωμότες παραβίασαν τὸ βασιλικὸ κοιτῶνα καὶ δολοφόνησαν τὸ βασιλεῦσιν.

Ἐξ ἴσου μεγάλη φυσιογνωμία ἦταν κ' ἡ σύζυγος τοῦ Πέτρου Α', Ἑλεονώρα τῆς Ἀραγωνίας. Ἡ Ἑλεονώρα ἐνοιωθε μεγάλην εὐχαρίστηση νὰ βλέπει τὶς ἀντιζήλους τῆς — αὐτὲς ποὺ διεκδικοῦσαν τὴν ἀγάπη τοῦ βασιλεῦσιν — νὰ υποβάλλονται στὴν παρουσία τῆς σὲ βάρβαρα βασανιστήρια. Ὑστερα ἀπὸ τὴ δολοφονία τοῦ συζύγου τῆς προσκάλεσε τοὺς Γενοῦάτας νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντία στὴν Κύπρο, γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὸ νεαρὸ γιοῦ τῆς Πέτρο Β'. Μὰ οἱ συνεχεῖς δολοπλοκίες τῆς ἀπέληξαν σὸ νὰ μεταστρέψουν κι' αὐτὸν ἀκόμη τὸ γιοῦ τῆς ἐναντίον τῆς, μέχρις ὅτου σὸ τέλος ἡ Ἑλεονώρα στάλθηκε πίσω στὴν πατρίδα τῆς, τὴν Ἀραγῶνα.

Μιὰ πύρ ἐνδιαφέρουσα φυσιογνωμία στὸν κατάλογο τῶν Κυπρίων βασιλισσῶν εἶναι ἡ Καρλόττα τῶν Βουρβῶνων, σύζυγος τοῦ βασιλεῦσιν Γιάνου, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τοὺς Κυπρίους πολὺ καλότυχη, γιατί ὁ ἐρχομὸς τῆς στὴν Κύπρο συνέπεσε μὲ τὴν ἐξαφάνιση τῶν ἀκρίδων, ποὺ εἶχαν ἐρημώσει τὸ νησί. «Καὶ ἀπὸ τότε, γράφει ὁ Χρονογράφος, ἦλθαν πολλὰ καλὰ εἰς τὴν Κύπρον διὰ τὸ ριζικὸν τῆς καλορίζικης ρήγαινας».

Μιὰ ἄλλη Κυπρία βασίλισσα εἶναι ἡ Ἑλενα Παλαιολογία, ἡ Ἑλληνὶς σύζυγος τοῦ βασιλεῦσιν Ἰωάννη Β', γυναικα πανούργα, ὠραία καὶ πονηρή, ὅπως ὁ Γάλλος χρονογράφος Ἐστιέν ντέ Λουζιανὸν τὴν ὀνομάζει. Ἡ πριγκίπισσα αὐτὴ ἔφθασε ἀπὸ τὴν πατρίδα τῆς, τὸ Μυστρά τῆς Πελοποννήσου, μὲ μιὰ μεγάλη Ἑλληνικὴ ἀκολουθία, καὶ κατάφερε νὰ ἐξασκήσει μιὰ τόσο μεγάλη ἐπίδραση ἀπάνω σὸ Φράγκο σύζυγὸ τῆς, ποὺ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιρροὴ ἐπικράτησε στὴν Κυπριακὴν Αὐλή, κι' αὐτὴ ἀκόμη ἡ θέση τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ὑπονομεύτηκε τότε πρὸς ὄφελος τῆς Ἑλληνικῆς. Ἡ Ἑλενα εἶχε μιὰ πολὺ ζωηρὴν ἰδιοσυγκρασία, καὶ λέγεται ὅτι σ' ἕνα καυᾶ ἐδάγκασε κ' ἔκοψε τὴ μύτη μιᾶς Ἑλληνίδας ἀντιζήλου τῆς, τῆς Μαρίας ἀπὸ τὴν Πάτρα, ποὺ ὀνομάστηκε γι' αὐτὸ «Κοντομύταινα». Ὁ βασιλεῦσιν, γράφει ὁ Γάλλος χρονογράφος, παρακολούθησε τὸν καυᾶ τῶν δυὸ κυριῶν «μὲ ἀνεκδιήγητη εὐχαρίστηση».

***

Θὰ προσθέσουμε λίγες λέξεις γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ Χρονικοῦ.

Στὴν ἐποχὴ ποὺ γράφτηκε τὸ Χρονικὸ — τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνα —

ή όμιλουμένη Ἑλληνική τῆς Κύπρου, ἰδιαίτερα στίς πόλεις, εἶχαν ὑποστῆ σημαντικήν ἀλλοίωση, μέ τήν ὑπερβολικήν ἀνάμιξη ξένων — κυρίως Γαλλικῶν — λέξεων. Ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Χρονογράφος παρατηρεῖ, ἐφόσον ἡ Κύπρος ἀποτελοῦσε τμήμα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ κάτοικοί τῆς ἦσαν ὑποχρεωμένοι νά ξέρουν καλά Ἑλληνικά («ἦτον χρῆσι νά ξεύρωμεν ρωμαϊκά καθολικά»). Ἀφότου ὁμως πήρανε τὸ νησί οἱ Λουζινιανοὶ «ἀπό τότες ἄρκεψαν νά μανθάνουν φράγκικα καὶ βαρβάρισαν τὰ ρωμαϊκά, ὡς γοῖον καὶ σήμερον, καὶ γράφομεν φράγκικα καὶ ρωμαϊκά, ὅτι εἰς τὸν κόσμον δὲν ἤξεύρουν ἴντα συντυχάνομεν».

Τὰ παραπάνω, βέβαια, ἰσχύουν εἰδικώτερα γιὰ τὸ ἰδίωμα πού μιλοῦταν στίς πόλεις, ὅπου ὁ λαὸς βρισκότανε σὲ συνεχῆ ἐπαφή μέ τὰ ξένα στοιχεῖα, ἐξαιτίας τῶν καθημερινῶν κοινωνικῶν, ἐμπορικῶν καὶ διοικητικῶν σχέσεων.

Τὸ ἰδίωμα ἐξ ἄλλου πού μιλοῦτανε στίς ἀγροτικές περιοχές — ὅπως συνέθηκε σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας — ἦτανε πιὸ καθαρὸ, γιὰτί οἱ χωρικοὶ εἶχανε πολὺ λιγώτερη ἐπαφή μέ τοὺς ξένους καὶ δὲν εἶχανε ὑποστῆ καμμιάν ἐπίδραση ἀπὸ τῆ ξένη φιλολογία. Θὰ μπορούσαμε νά κάμουμε ἕνα παραλληλισμὸ μέ τῆ σημερινῆ γραπτῆ καὶ προφορικῆ Ἑλληνική: Ἡ γλῶσσα πού μιλιέται στὰ Ἀθηναϊκὰ σαλόνια, ἢ ἡ μέση Ἑλληνική δημοσιογραφικῆ γλῶσσα εἶναι γεμάτη ἀπὸ γαλλισμούς, πού λείπουν ὀλοτέλα ἀπὸ τὸν πολὺ καθαρῶτερο λόγος τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν ὄρεινῶν περιοχῶν.

Ὁ Μαχαιρᾶς χρησιμοποιεῖ λέξεις καθὼς τὸ προϋμουτιάζω (2), ἀβιζιάζω (3), ἀμουρούζα (4), φραντζίζα (5), τζάμπρα (6) καὶ πλήθος ἄλλες.

Ἐκτὸς ὁμως τῶν Γαλλικῶν αὐτῶν στοιχείων, πού ὑπάρχουν στὸ λεξιλόγιο τοῦ Χρονογράφου μας, ἡ Κυπριακῆ διάλεκτος πού χρησιμοποιεῖ παρουσιάζει μερικές ἰδιαιτητείες, ὅπως: ἡ χρῆση τῆς αἰτιατικῆς ἀντὶ τῆς γενικῆς πληθυντικῆς ἢ χρῆση τοῦ ἄρθρου μέ ἀναφορικῆ σημασία, ὅπως φαίνεται στὴν παρακάτω πρόταση: «τὰ γκόνια τοὺς ἀποθαμμένους νά μὲν κληρονομήσουν, παρὰ τὰ παιδιά τοὺς ἀποθαμμένους, τὰ εὐρίσκονται ζωντανά» τὸ χαρακτηριστικὸ ἐρωτηματικὸ ἴντα, πού σημαίνει τί (ἀπὸ τὸ «τί εἶνε το;»), καὶ πού τὸ ἔχει καὶ ἡ Κρητικῆ διάλεκτος.

Τὰ παραπάνω δὲν εἶναι παρὰ ἐλάχιστα ἀπὸ τὰ πολλὰ διαλεκτικὰ στοιχεῖα, πού συναντοῦμε στὸ Χρονικὸ.

***

Τὸ Χρονικὸ τελειώνει τὸ ἔτος 1458. Ἡ διοίκηση τῶν Λουζινιανῶν συνεχίστηκε τριάντα ἀκόμη χρόνια — μέχρι τοῦ ἔτους 1489, ὅποτε ἡ Βενετσιάνα χῆρα τοῦ τελευταίου Λουζινιανοῦ βασιλῆα παραιτήθηκε καὶ παραχώρησε τὴν κυριαρχία τῆς νήσου στὴ Γαληνότατη Ἑνετικῆ Δημοκρατία, τῆς ὁποίας ἦτανε θετὴ κόρη.

Οἱ φράγκοι τιμωρούσαν τοὺς Κυπρίους μέ τὴ μάστιγα. Οἱ Βενετιῶνοι τοὺς τιμωροῦσαν τώρα μέ τὸ σκορπιό. Ἐτσι ὅταν οἱ Τοῦρκοι πήρανε τὸ 1571 τὸ νησί καὶ διώξανε τοὺς Βενετσιάνους, ἀποκαθιστώντας τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία στὰ παλιὰ τῆς δικαιώματα, ἢ ἀλλαγὴ τῶν κυριάρχων ἔγινε δεκτὴ σχεδὸν μέ ἀνακούφιση. Ἡ Ὀθωμανικῆ διοίκηση, μ' ὅλα τῆς τὰ ἐλαττώματα, συγκράτησε τὸ βαθμιαῖο «ἐκλεβαντισμὸ» τῶν Κυπρίων, κ' εἶχε τουλάχιστο τὸ πλεονέκτημα νά διατηρήσει — στὰ μάτια τῶν Ἑλλήνων — ἄθικτο τὸν Ἑλληνικὸ χαρακτήρα καὶ τὴν πίστη τοῦ νησιοῦ.

A. A. ΠΑΛΛΗΣ

(2) Παλιὸ Γαλλικὸ proumettre. (3) Γαλλ. aviser (4) Γαλλ. amoureuse.
(5) Γαλλ. franchise. (6) Γαλλ. chambre.

ROY CAMPBELL

ΤΟ ΠΑΡΑΣΗΜΟ ΑΞΙΑΣ ΚΑΙ Ο Τ. Σ. ΕΛΙΟΤ

"Ανκαι δὲ συνοδεύεται ἀπὸ κα-
νένα κληρονομικὸν ἢ ἐραλδικὸ τί-
τλο, τὸ Παράσημο Ἀξίας ποῦ ἀ-
πονεμήθηκε φέτος ἀπὸ τὸ Βασι-
λέα τῆς Ἀγγλίας στὸν ποιητὴ Τ.
Σ. Ἐλιοτ εἶναι τὸ μεγαλύτερο ποῦ
μπορεῖ νὰ φιλοδοξήσῃ ἓνας Βρετ-
τανὸς πολίτης. Μὲ τὸ Παράσημο
Ἀξίας εἶναι συνυφασμένο ἓνα εἰ-
δικὸ γόητρο, ὅπως τὸ γόητρο ποῦ
ἀπορρέει ἀπὸ τὸ μοναδικὸ στρατιω-
τικὸ Παράσημο τοῦ Σταυροῦ τῆς
Βικτωρίας, ὄχι γιατί ὑπάρχει ὅποι-
αδήποτε σχέση ἀνάμεσα στὶς δυὸ
αὐτὲς μεγάλες τιμές, ἀλλὰ γιατί
στὴν πράξη εἶναι ἀδύνατο νὰ κερ-
δίσῃ κανεὶς εἴτε τὴ μιά, εἴτε τὴν
ἄλλη χωρὶς νὰ τὴν ἀξίξῃ πλήρως.
Καμμιά ἐπιτροπὴ ὅσο μεγάλη καὶ ἂν
εἶναι, καμμιά ὑποστήριξη, καμμιά
παρασημιακὴ ἐνέργεια δὲ μπορεῖ
νὰ προσκομίσῃ τὴ μεγάλη αὐτὴ τι-
μὴ σὲ κάποιον ποῦ δὲν τὴν ἀξίζει,
ἂνκαι, ὅπως ξαίρουμε, ὁ τίτλος τοῦ
κόμητα, τοῦ βαρόνου, ἀκαδημαϊκῆς
διακρίσεως καὶ στρατιωτικῆς καὶ πο-
λιτικῆς προαγωγῆς δὲ μποροῦν πάν-
τα νὰ ἀπονέμονται σὲ κείνους ποῦ
εἶναι πιὸ πολὺ ἀξιοὶ γι' αὐτὲς.

Τ. Σ. Ἐλιοτ

Τὸ Παράσημο Ἀξίας δὲν εἶναι
καθόλου ἀκαδημαϊκὴ διάκριση, ἂν-
και περιλαμβάνει ὅλες τὶς ἀκαδημαϊκῆς διακρίσεις. Ἀπονέμεται λιγώτερο συχνά
ἀπὸ οποιαδήποτε ἄλλη τιμητικὴ διάκριση στὸ Ἑνωμένο Βασίλειο καὶ μπορεῖ νὰ
δοθῇ σὲ πολιτικούς, στρατιωτικῶν, συγγραφεῖς, ἐπιστήμονες ἢ ἐφευρέτες, ποῦ τὸ
ἔργο τους εὐεργέτησε τὴ χώρα τους ἢ γενικὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Γιὰ νὰ πάρῃ
κανεὶς τὸ Παράσημο Ἀξίας, χρειάζονται πολὺ ὀριστικὰ ἐπίπεδα ἠθικῆς ἀκε-
ρασιότητας, τάκη καὶ φιλολογικῶν γούστου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἰδιοφυία ἢ τὸ μεγα-
λεῖο. Ἄν τὸ παράσημο ὑπῆρχε στὸν καιρὸ τους, μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε πὼς
ὁ Δρ. Τζῶνσον, ὁ Ἄντισον, ὁ Γουέρεντσογουεθ, ὁ Τέννισον, ὁ Μακώλεϋ, ὁ Μάτ-
χιου, Ἀρνολτ καὶ ἀσφαλῶς ὁ Μίλτων (ὑπὸ τὸν Κρόμγουελλ), ὅλοι θὰ εἶχαν
τὰ προσόντα νὰ τὸ πάρουν. Ὁ Σουίφτ, ὁ Πόουσι, ὁ Ντραννίεν, ὁ Σέλλεϋ, ὁ Μπάϋ-
ρον, θὰ ἦσαν χωρὶς τάκη καὶ πολὺ ψυχρόρητοι, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ τὸ πάρουν.
Γιὰ ν' ἀνέξῃ κανεὶς ὡς τὴν τιμητικὴ αὐτὴ θέση, ἀπαιτεῖται ὀρισμένο ἀλύγιστο
ἦθος καὶ σεβαστότητα, ὄχι θέσια με τὴν καλὴ σημασίᾳ τῶν λέξεων αὐτῶν.

Αὐτὸ μᾶς ὀδηγεῖ στὴν ἐκπληκτικὴ-σταδιοδρομίᾳ τοῦ κ. Ἐλιοτ. Κανένας ἄλ-
λος ποιητῆς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἴδιου τοῦ μεγάλου Δρα Σάμουελ Τζῶνσον δὲν
ἐξάσκησε πιὸ μεγάλο, πιὸ ὑπνωτικὸ, πιὸ εὐεργετικὸ δεσποτισμὸ ὄχι μονάχα πάνω
στὴ σύγχρονη ἀντίληψη γενικὰ, ἀλλὰ πάνω στὴν πραγματικὴ προσωπία, τὸ ρυθμὸ
καὶ τὴ γλώσσα τῶν συγχρόνων του, ἀπὸ ὅ,τι ὁ Ἐλιοτ στὶς δυὸ πλευρῆς τοῦ Ἀτλαν-

τικού. Γεννήθηκε και ανατράφηκε στις 'Ηνωμένες Πολιτείες και ήρθε στην 'Αγγλία πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Όπως ο συμπατριώτης του Χένρυ Τζέιμς, έγινε πιο τέλεια Εύρωπαίος από οποιοδήποτε από τους 'Αγγλους συγχρόνους του. Η αρχική επίδραση του σοφού φίλου του 'Εζρα Πάουντ, από το Τέξας, τον βοήθησε να μάθει τη Γαλλική, τη Προδηγηκιανή και την 'Ιταλική φιλολογία, και πολύ γρήγορα ξεπέρασε το μέντορά του. Τα πρώτα του ποιήματα δείχνουν ότι είχε υποστή την επίδραση του Ζούλ Λαφόργκ. Στην αρχή έγραφε σαν ένας κινικός και χωρίς αυταπάτες άνθρωπος του κόσμου, σε μιὰ εποχή που ο Μπρόνκ και ο Φλέκερ διαβάζονταν άχόρταγα. Με τον Γουίνταμ Λούις, τον Πάουντ και τον Τζέιμς Τζόυς σχημάτισε το κάπως άσυνάρτητο εκείνο κουαρτέτο, που οι ίδιοι ώνόμαζαν «Ο Στρόβιλος», στα πρώτα χρόνια ύστερα από τον Πόλεμο του 1914-1918. Οι συγγραφείς αυτοί ήταν πολύ άτομιστές, για να μπορέσουν να σχηματίσουν «σχολή»: πολύ λίγα κοινά είχαν εκτός από τον κοινό δεσμό της φιλίας τους. Πολύ γρήγορα ύστερ' απ' αυτό ο 'Ελιοτ έγινε Βρετανός υπήκοος, Βασιλόφρων και 'Αγγλο-Καθολικός. 'Εξέδιδε το «Κριτήριο», το περιοδικό που περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο βοήθησε στο να σχηματιστή και να παρουσιαστή (σχεδόν επίσημα) η πνευματική και καλλιτεχνική εικόνα της 'Αγγλίας ανάμεσα στους δυο Παγκόσμιους Πολέμους. 'Εξαιρετικά προσεκτικός στα ιστορικά κριτικά του άρθρα, όπως, για παράδειγμα, όταν έγραφε την περίφημη κριτική του για το Ντάντε, καθώς επίσης και για το Μπέν Τζώνσον και άλλους 'Αγγλους 'Ελισαβετιανούς, ο κ. 'Ελιοτ πολύ συχνά παρουσίασε το άνωμαλο φαινόμενο του ψυχρού κλασικιστή στις κριτικές του και, ταυτόχρονα, του ρομαντικού και επαναστατικού καινοτόμου στις ποιητικές δημιουργίες του. Στις τελευταίες έκλινε ολόενα και πιο πολύ προς ένα είδος γιομάτης πάθος θερησκευτικής έκστασης, που τελευταία επηρεάστηκε από τον Κλωντέλ. 'Η μορφή αυτή έκστασης στις καλύτερες στιγμές της εξασκεί μιὰ τρυμερή και έντατική επίδραση. 'Ενώ είναι άνθρωπος ιδεών στο κριτικό του έργο, ο 'Ελιοτ εκφράζει πολύ λίγες ιδέες ή δέν εκφράζει καθόλου ιδέες στην ποίησή του εκτός από την ιδέα της ματαιότητας και της παρακμής του σύγχρονου κόσμου. Με το θέμα αυτό είναι άμενος σε κάθε του σχεδόν ποίημα. Πιθανόν το θέμα αυτό να είναι κληρονομία αίματος από τους πρώτους Πουριτανούς που άποικισαν τη Βόρεια 'Αμερική. Τον μιμήθηκαν δουλικά και στο στίχο και στις κριτικές του γνώμες. 'Υπήρξε μιὰ κριτική του περίοδος που είχε επιφυλάξεις για το μεγαλείο του Μίλτονα και προτιμούσε τη σχετική μετριότητα του Ντραϊντεν. Στην προτίμησή του αυτή άκολουθήθηκε σχεδόν από πολλούς εξέχοντες καθηγητές της ποίησης. 'Η τελευταία άναίρεση των γνωμών του για το Μίλτονα τους έριξε σε άμηχανία. Το επεισόδιο αυτό δέ μαρτυρά μονάχα τη γιγάντια έπιρροή του 'Ελιοτ, γιατί σε καμμιά άλλη εποχή δέ θα μπορούσε ένας και μόνο κριτικός να υποβίβαση κι' ύστερα να άποκαταστήση το δεύτερο μεγάλο ποιητή της 'Αγγλίας χωρίς να γελιοποιηθί: μαρτυρά έπίσης την άκεραιότητα του 'Ελιοτ στο να όμολογή ένα λάθος μόλις το άντιληφθή, άσχετα με το αν αυτό θα μπορούσε να τον κάμη να χάση τη δημοτικότητα του ανάμεσα στους πιο άφρωσιωμένους όπαδούς του. Είναι, γι' αυτό, ένας κριτικός που μπορεί ο καθένας να του έχη έμπιστοσύνη και να τον σέβεται άσχετα με το αν συμβαίη να διαφωνή μαζί του, κ' η ποίησή του του δίνει την πρώτη θέση ανάμεσα στους 'Αγγλους ποιητές από τον καιρό του θανάτου του μεγάλου 'Ιρλανδού ποιητή Γ. Β. Γέιτς. Χάρη σε μιὰ παράξενη σύμπτωση, ο ποιητής Γ. Χ. Ωντεν, που γεννήθηκε στην 'Αγγλία και που είναι 'Αμερικανός υπήκοος, άνεδάστηκε σε παρόμοια τιμητική θέση στην 'Αμερική: τιμήθηκε από το 'Ινστιτούτο Τεχνών και Γραμμάτων και έτσι οι δυο χώρες ανταλλάξαν δυο από τους καλύτερους ποιητές τους και τους τίμησαν σχεδόν ταυτόχρονα.

T. S. ELIOT

Ο ΑΝΕΜΟΣ ΣΗΚΩΘΗΚΕ ΣΤΙΣ ΤΕΣΣΕΡΙΣ Η ΩΡΑ

'Ο άνεμος σηκώθηκε στις τέσσερις ή ώρα
 'Ο άνεμος σηκώθηκε κι' έσπασε τις καμπάνες
 Φυσώντας ανάμεσα σέ ζωή και σέ θάνατο
 'Εδω, στ' όνειροβασίλειο του θανάτου
 'Η έγερτήρια ήχώ άνταριασμένης μάχης
 Είναι άραγε όνειρο ή κάτι άλλο
 'Όταν ή έπιφάνεια του μαυρισμένου ποταμού
 Είναι ένα πρόσωπο που ιδρώνει με δάκρυα;
 Είδα άπέναντι άπ' τó μαυρισμένο ποτάμι
 Τη φωτιά του στρατοπέδου νά τή σκαλίζουν ξένα δόρατα.
 'Εδω, άπέναντι άπό τó άλλο ποτάμι του θανάτου
 Τους Τάρταρους καθάλλάρηδες νά κουνάνε τά κοντάρια τους.

ΤΟ Π Ε Ι Α

I. NEW HAMPSHIRE

Φωνές παιδιών στό περιβόλι
 'Ανάμεσα στην άνθηση και την καρποφορία :
 Χρυσό κεφάλι, βυσινί κεφάλι,
 'Ανάμεσα σέ πράσινο άκρόκλωνο και ρίζα.
 Μαύρη φτερούγα, καστανή φτερούγα, άπανωσκιάζουν
 Είκοσι χρόνια κι' ή άνοιξη τελειώνει
 Σήμερα λύπες, αύριο λύπες,
 Με σκεπάζουν, φώς πάνω σέ φύλλα.
 Χρυσό κεφάλι, μαύρη φτερούγα,
 'Αρπάξου, λικνίσου,
 Πήδα, τραγούδα
 Τινάξου άπάνω στή μηλιά.

Μεταφρ. ΑΝΔΡΕΑΣ Σ. ΙΩΑΝΝΟΥ

ΣΗΜ. 'Εκτός του Παρασήμου άξιας, γιά τó όποιο δημοσιεύουμε πιό πάνω ειδικό άρθρο, ó Τ. Σ. 'Ελιοτ τιμήθηκε φέτος κι' άπό την 'Ακαδημία τής Στοκχόλμης με τó Βραβείο Νόμπελ τής Φιλολογίας.

'Ο Τ. Σ. 'Ελιοτ γεννήθηκε στις 'Ηνωμένες Πολιτείες τής 'Αμερικής τó 1888. 'Εγκαταστάθηκε στην 'Αγγλία τó 1915 κι' έγινε Βρετανός ύπηκοος τó 1927. Σπούδασε στα Πανεπιστήμια του Χάρβαρντ, τής Σορβόνης και τής 'Οξφόρδης.

'Αρχισε νά δημοσιεύει ποιήματα άπό τó 1910, επιβλήθηκε όμως με την «*Ερημη Χώρα*» του τó 1922. 'Αλλα έργα του είναι «*Η Τετάρτη των νεκρών*» (1930), «*Η άξία τής Ποίησης και ή άξία τής Κριτικής*» (1933), «*Τά Τέσσερα κουαρτέτα*», «*Έγκλημα στή Μητρόπολη*» (1935) κ.λ.

«Κ. ΓΡ.»

Ο ΚΟΡΑΗΣ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ*

Παρά τὴν ὑποσήμεν τῶν φίλων του καὶ τὰς μεταφράσεις ἱατρικῶν ἔργων ὁ Κορ. ἠναγκάσθη καὶ παραδόσεις ἑλληνικῶν μαθημάτων μετὰ μεγάλης του λύτης ἀντὶ ἀμοιβῆς νὰ κάμῃ καὶ χειρόγραφα ἀρχαίων ἑλλήνων καί μετὰ τὴν ἀντιβόλη διὰ λογαριασμὸν τρίτων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο πρέπει ἰδιαίτερος νὰ προσεχθῆ, διότι διὰ τῆς καθαρᾶς κριτικῆς ἐπιστημονικῆς ταύτης ἐργασίας πολὺ ὠφελήθη ὁ Κορ. διὰ τὸ μετέπειτα ἔργον του. Ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς γαλλικῆς κυρίως ἀλληλογραφίας του, ἐπίτιμος ἦτο δι' αὐτὸν κυρίως ἡ ἀντιβόλη τῶν χειρογράφων τῶν Ο' διὰ λογαριασμὸν τοῦ Ἄγγλου θεολόγου, ἐπειτα ἀρχιεπισκόπου Οὐίντσεστερ Χόλμς (34) ὅστις ἐγκωμιαστικῶς ἀναφέρει εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ἔργου του τὸν Κορ. Ἐπίσης σπουδαία εἶναι ἡ ἀντιβόλη ἕξ χειρογράφων τῆς «ποιητικῆς» τοῦ Ἀριστοτέλους διὰ τὸν ἄγγλον φιλόλογον Βούργγες τὴν ὅποιαν κατόπιν ἐπιμόνου προτροπῆς τοῦ Βιλουαζὸν ἀνέλαβε. Τώρα γινάσκεται στενώτερον καὶ μετὰ διευθυντὴν τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, Τάιλ (34α), μετὰ τοῦ ὁποῦ θὰ μεταφράσῃ θραδύτερον διὰ λογαριασμὸν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος τὸν Στράβωνα (35). Χάριν τοῦ Ταίλ τούτου ἐπανειλημμένως ἀντέβαλλε ἀντίγραφα. Ἡ κριτικὴ ὁμῶς αὕτη ἐργασία παρὰ τὴν ὠφέλειαν καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν, ὃν προεκάλεσε εἰς τὸν ἴδιον τὸν Κορ. ἀρχικῶς (36), εἶχε καὶ κακὴν ἐπ' αὐτὸν ἐπίδρασιν. Διότι ἐκ τοῦ ἀναγκαστικοῦ καὶ ἐπιμόχθου καὶ ὑπηρετικοῦ τούτου τρόπου τῆς ἐργασίας ἠσθάνθη πραγματικὴν ἀπέχθειαν πρὸς τὴν ἀντιβόλην καὶ — ἐάν ἐξαίρεση τις τὸν Ἴπποκράτην καὶ τινα μικρότερα ἔργα του — δὲν ἐξετίμησε τὴν σοβαρότητα τῆς, ἐπειδὴ, ὡς θὰ μᾶς εἴπῃ θραδύτερον εἰς τοὺς προλόγους τῶν ἐκδόσεων του, πολὺν χρόνον ἀπῆτει καὶ πολὺ ὀλίγα ἀπέδιδε. Παρὰ τὰς δεκαετεῖς ταύτας ταλαιπωρίας, οἰκονομικὰς δυσχερείας καὶ ἀσθενείας, αἵτινες ὀλίγον ἔλειψε νὰ τοῦ στοιχίσουν τὴν ζωὴν του, δὲν ἔπαυσε ποτὲ ὁ Κ. νὰ καταγίνεται εἰς τὰς μελέτας τῶν Ἀρχαίων συγγραφέων, εἰς διορθώσεις δυσκόλων χωρίων καὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἔμφημις αὐτῶν, τινὲς τῶν ὁποίων εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος (37) καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν ἐμβριθὴ μελέτην τοῦ Ἴπποκράτους (38).

***

Τῆς δευτέρας δεκαετίας τῆς ἐν Παρισίοις δημιουργίας του (1798-1907) δεσπόζει οὕτω ἡ περιφημος ἔκδοσις τοῦ «περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων τοῦ Ἴπποκράτους» (Παρίσιοι 1800 I—II). Βεβαίως καὶ εἰς τὴν πρὸ ἑνὸς ἔτους ἔκδο-

**Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον.*

(34) Πβλ. Ἐπιστ. I, 162.

(34a) Lettres inedites p. 311—330

(35) Διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐψηφίσθη ἰσόβιον ἐτήσιον ἐπίδομα διὰ τὸν Κοραῆ καὶ τοὺς 2 συνεργάτας του ἐκ 2000 φρ. Ἐπιστ. I, 742—744.

(36) Ἐπιστολαὶ I, 158 «τὸ νὰ διορθῶνῃ τις τὰ κακῶς γεγραμμένα, καὶ νὰ ἐξηγῆ τὰ δυσνόητα εἰς τὰ βιβλία τῶν παλαιῶν. . . ὀνομάζεται κριτικὴ ἐπιστήμη» σ. 159 ὅπου μᾶς περιγράφει πῶς ὁ Βιλουαζὸν ἔμεινεν ἐκθαμβὸς ἀπὸ τὴν κριτικὴν δεινότητα τῶν πρώτων ἀποπειρῶν τοῦ Κοραῆ καὶ ἔκαμε νὰ δημιουργηθῆ ἡ φήμη ὅτι «εὐρίσκειται σήμερον εἰς τὸ Παρίσιον ἕνας Γραικός. . . ὅστις ἔκαμε τὰς ἀρχινοστάτας ἐξηγήσεις καὶ διορθώσεις εἰς τὸν Ἴπποκράτην».

(37) πβλ. Ἐπιστολαὶ I, 160 «καὶ ἔπειμα μέρος (τοῦ πονήματός μου) εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Ὁξωνίου».

(38) Ἐπιστ. I, 158, 161 καὶ 324.

σιν του Θεοφράστου (39) τόσον δια της ἀρτίας γαλλικῆς μεταφράσεως, ὅσον καὶ δια τῶν πλουσίων προλεγομένων καὶ σημειώσεων του, ὁ Κοραῆς εἶχε δώσει δείγματα ἱκανοῦ ἐρμηνευτοῦ τῶν ἀρχαίων κειμένων ὄχι τόσο ἀπὸ τυπικῆς καὶ κριτικῆς πλευρᾶς ὅσον ἀπὸ τῆς πραγματικῆς. Εἰς τὰς σημειώσεων του προβάλλει πράγματι πλούτος ἱστορικῶν, ἠθικῶν, ἀρχαιογνώστικῶν καὶ γραμματολογικῶν γνώσεων, αἵτινες καὶ δικαίως ἐξετιμήθησαν περισσότερο ἀπὸ τὰς ἀκροσφαλεῖς διορθώσεις του. Ὅμως ἡ κυρία ἐργασία τῆς περιόδου ταύτης καὶ ἀπὸ στενῆς ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως καλλιτέρα μεταξὺ ὀλοκλήρου ἴσως τοῦ ἔργου τοῦ Κορ. εἶναι ἡ ἐν λόγῳ ἔκδοσις τοῦ Ἱπποκράτους. Ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι τὸ ἀποτελεσμα δέκα ἐπτὰ ὀλοκλήρων ἐτῶν μόχθων καὶ ἡ μόνη, ἡ ὁποία ἐγινε καθ' ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κριτικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς. Εἶναι πρὸς τοῦτοις ἡ συνισταμένη ὄλων τῶν ἱατρικῶν, φιλοσοφικῶν, φιλολογικῶν καὶ φυσιοδικῶν ἀκόμη γνώσεων τοῦ Κορ. Διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης ἐγίνεν ὁ Κορ. γνωστός ὄχι μόνον ὡς ἐπιστήμων μεγίστης σημασίας διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἱατρικῆς ἀλλὰ καὶ ὡς φιλόλογος καὶ κριτικός. Ἡ ἀρτιωτάτη αὕτη ἐργασία προεκάλεσε καὶ τὴν δικαίαν ἐπίσημον ἐπιβράβεισιν του, ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας καὶ αὐτοῦ τοῦ Γαλλικοῦ κράτους ὑπὸ τὴν ἄμεσον διαταγὴν τοῦ ὁποίου ἐτέλει ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ ἢ χορηγήσασα τὸ ἔπαθλον τῆς δεκαετίας εἰς τὸν Κορ. Ἐπακόλουθον ταύτης ἦτο ἀκόμη καὶ ἡ προσαφορὰ δις τῆς θέσεως τοῦ καθηγητοῦ, ἦν ὡς ἐλέχθη ἀπέκρουσεν (40). Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ἱπποκράτους δὲν εἶναι μεγάλο εἰς ἔκτασιν, εἶναι ὅμως κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν μεγαλοφυές. Καὶ πράγματι τὴν σύνθεσιν παρομοίου ἔργου μόνον μεγαλοφυῆς διάνοια πλουτισμένη ὄχι μόνον μὲ ἱατρικὰς καὶ φυσικὰς ἀλλὰ καὶ μὲ φιλοσοφικὰς, ἠθικὰς καὶ κοινωνιολογικὰς γνώσεις ἠδύνατο νὰ συνθέσῃ. Ἀπὸ τὴν πρώτην σελίδα τῆς γαλλικῆς ἐκδόσεως του ἐκθέτει ὁ Κορ. τὸ ὅπουδαιότατον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀπασχόλησε τὴν μεγάλην τοῦ Ἱπποκράτους διάνοιαν : Διατί ὄλοι οἱ ἄνθρωποι, παρὰ τὴν ταυτότητα τοῦ γένους των, διαφέρουν τόσο μεταξὺ των, κατὰ τὴν φυσιογνωμίαν, τὴν ἰδιοσυγκρασίαν, τὰ νοσήματα, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα (41). Βεβαίως οὐδέμία πρόθεσις ὑπάρχει νὰ ὑποτιμηθῶν καὶ ἄλλοι παράγοντες καὶ διὰ αἱ πρωτογενεῖς καὶ ἔμφυτοι τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις, εἰς ὅμως τῶν κυρίων παραγόντων, ὅστις παίζει ἀστάθμητον, ἐπὶ τῆς ὑγείας καὶ ἐμμέσως ἐπὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀνθρώπου, ρόλον εἶναι αἱ κλιματολογικαὶ συνθήκαι διδ. οἱ ἄνεμοι, τὰ ὕδατα καὶ ἡ γῆ. Τὴν θεωρίαν ταύτην τοῦ Ἱπποκράτους, ἥτις τόσους κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὀπαδοὺς καὶ πολεμίους εὔρεν, ἐρμηνεύει καὶ ἐνισχύει ὁ Κορ. διὰ πολλῶν ἰδικῶν του παρατηρήσεων καὶ διὰ παραδειγμάτων τόσο ἐκ τῶν ἀρχαίων ὅσον καὶ τῶν μεταγενεστέρων καὶ συγχρόνων συγγραφέων. Τὸ ἐργίδιον τοῦτο, τοῦ ὁποίου τὸ κείμενον ἐκδιδόμενον σήμερον εἶναι ζήτημα ἂν θὰ κατελάμβανε 30 σελίδας ἐπεξεργασθῆ ὁ Κοραῆς εἰς δύο τόμους ἐξ ἑνεακοσίων περίπου σελίδων. Εἰς τὸν πρώτον τόμον προτάσσοντα προλεγόμενα ἐξ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα σελίδων καὶ ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον καὶ ἡ μετάφρασις. Ὁ δεύτερος τόμος ἐκ τετρακοσίων ὀγδόντα τεσσάρων σελίδων περιλαμβάνει κριτικὰς, ἱστορικὰς, ἱατρικὰς καὶ κοινωνιολογικὰς παρατηρήσεις, καθὼς καὶ λεξιλόγιον. Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς μέχρι τότε τελειότατας ἐκδόσεις ἀνέθελε διὰ πρώτην φοράν λεπτομερέστατα ὁ Κορ. δύο χειρόγραφα τῆς ἀβλιθηκῆς τῶν Παρισίων. Πολλὰ ἐκ τῶν κριτικῶν καὶ ἐρμη-

(39) *Les Caracteres de Theophraste, traduction nouvelle Paris 1799.* Ἡ Ἑλληνικὴ μετάφρασις τοῦ ἔργου ὑπὸ Μ. Ρουκανάκη τοῦ 1838, εἶναι κατὰ περισσότερο ἀπὸ ἀνεπιτυχῆς.

(40) πβλ. Ἐπιστολαὶ II, σελ. 74, 101 κ. ἐξ. ἐπίσης I, 600, 601 καὶ 626

(41) «*pourquoi les homes, malgré d' identite de leur espece, differoient entr' eux...*»

νευτικῶν παρατηρήσεων του ἐγένοντο ἀποδεκταί, ἐκτός τῶν ἀκροσφαλῶν ἀπόψεων του περί τῆς Ἰωνικῆς διαλέκτου διὰ τῆς συγκρίσεως Ὀμήρου, Ἡροδότου καὶ Ἱπποκράτους. Ἐκτός τῆς γαλλικῆς κριτικῆς ὑπὲρ τοῦ ἔργου τοῦ Κορ., τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ρηθεῖσα ἐπιβράβευσις τούτου, καὶ ἡ γερμανικὴ κριτικὴ ἐπῆνεσε τὴν ἐκδοσιν καθ' ἕλον τὸν 19 αἰ. καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, παραπέμπουσα εἰς αὐτὴν τοὺς μελετητὰς τοῦ Ἱπποκράτους. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρομεν ὅτι ὁ δεινὸς πατυρολόγος καὶ παλαιογράφος Γιένζεν τὴν ἐργασίαν ταύτην τοῦ Κορ. ἐξαιρετικὰ μεταξὺ τοῦ ὄλου ἔργου του ἐξετίμα (42). Καὶ διὰ τὸν ἴδιον τὸν Κορ. ὁ Ἱπποκράτης ἦτο τὸ ἔργον ἐκεῖνο, διὰ τοῦ ὁποίου ἤθελε νὰ ἀποδείξῃ εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ δὴ εἰς τὸν μισέλληνα περιηγητὴν Παύϊον, ἐξ ὀνόματος ὄλου τοῦ γένους, ὅτι αἱ περιφρονητικαὶ καὶ ὕβριστικαὶ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπόψεις του ἦσαν κακοβουλῶς αὐστηραί. Ὑψούμενος ἐπιστημονικῶς ὁ Κορ. ἤθελε ἀκριθῶς νὰ ὑψώσῃ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου τῆς Εὐρώπης δλοκλήρον τὸν νεώτερον Ἑλληνισμόν. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 1788 ἔγραφε «.. παρακάλει τὸν θεόν, Πρωτοψάλτα μου,.. νὰ εὐδώσῃ τοὺς κόπους μου, διὰ νὰ καταισχύνωμεν καὶ τὸν φιλόσοφον Παύϊον...» (43) τὸ δὲ 1796 «Καταγίνομαι.. εἰς ἕνα ἔθδομον καὶ αὐτὸ ἑλληνογαλλικόν..! Εἰς τοῦτο τὸ ἔθδομον σύγγραμμα ἔχω σκοπὸν νὰ τρίψω (ἀλλὰ νὰ τρίψω ἰσχυρά) τὸ ἀναιδές πρόσωπον τοῦ Γερμανοῦ σοφιστοῦ τοῦ Παυῖου διὰ τὰς φρικῶδεις συκοφαντίας.. καὶ νὰ πληροφορηθῶ ὅτι εἰς τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος, μετὰ μίαν δεινὴν αἰχμαλωσίαν τεσσάρων σχεδὸν ἑκατονταετηρίδων, εὐρίσκονται ἀκόμη μεταξὺ τῶν Γραικῶν ἄνθρωποι ἱκανοὶ καὶ νὰ συγγράψωσι καθὼς καὶ οἱ Ἑυρωπαῖοι καὶ νὰ ἀνασκευάσωσι τὰς κατηγορίας ἐνὸς τερατολογου σοφιστοῦ» (44). Ἡ καθυστέρησις τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἱπποκράτους καὶ ὁ πρὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ θάνατος τοῦ Παυῖου ἐμετρίασε κάπως τὴν ὀργὴν τοῦ Κορ. Τὸν ὑποσχεθέντα ὁμως ἔλεγchon αὐτοῦ δὲν παρέλειψε νὰ τὸν κάμῃ ἀπὸ τῆς αὐστηρῆς ἐπιστημονικῆς περιώπης τοῦ ἔργου του (Ἱπποκρ. προλεγόμενα 120—122 ὑποσημειώσεις 1) Ὁ Κοραῖς, ὁ ὁποῖος συμβουλεύων τοὺς Ἑλληνας ἀδελφούς του δὲν ἐφείσθη οὐδεμιᾶς ἐπιτιμῆσεως, ὅστις πρῶτος ἐκτύπησε τὰ ἐλαττώματα των, δὲν ἠνέχθη ποτὲ νὰ ἀκούῃ ὑπερβολικὰς κρίσεις διὰ τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα ἀπὸ ξένους. Ὑψώθη ὡς θράχος ἀκλόνητος καὶ κατέστη ὁ μεγαλύτερος συνήγορος δλοκλήρου τοῦ γένους (45) Μέχρι δακρύων καὶ σεληνιασμοῦ ἔφθανε ὅταν ἤκουε νὰ ὕβριζονται οἱ σύγχρονοι Ἑλλῆνες (46).

(42) Δέκα ἐξ ἔτη θραδύτερον ἐξέδωκε καὶ ἑλληνιστὶ τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Κοραῖς μετὰ τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως 'Ἱπποκράτους τὸ περί ἀέρων, ὑδάτων, τῶπων Δεύτερον ἐκδοθὲν μετὰ τῆς Γαλλικῆς μεταφράσεως, ἡ προσετέθη τοῦ αὐτοῦ Ἱπποκράτους ὁ Νόμος καὶ τὸ τοῦ Γαληνοῦ : ὅτι ἄριστος ἰατρός καὶ φιλόσοφος. Παρίσι 1816.—Διὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ Ἱπποκρ. κριτικὴν πλβ. Ἐπιστ. I, 642, 43.

(43) Ἐπιστολαὶ I, 129. Ἐπίσης 125 κέξ, 160, 187, 200, 718 κ. ἀ.

(44) ε. ἀ. σελ. 324.

(45) Περιφημος εἶναι ὁ κατὰ τοῦ Περιηγητοῦ Βαρθόλδου ἔλεγχος τοῦ Κοραῖ. Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τόμ. I, Ἱπποκράτους προλεγ. σελ. 2 κέξ. ὑποσημ. 2. Ἐπίσης ἴδε καὶ Ἑλληνικῆς Βιβλιοθ. τόμ. III Πλουτάρχου βίος παραλλ. Παρίσιοι 1802, σ. 1. Εἰς ἡμᾶς σήμερον δὲν ἔμεινε πλέον νὰ δεῖξωμεν τὴν σταθερὰν ὄλου τοῦ γένους ἀπόφασιν νὰ ἐλευθερωθῇ. . . . Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις ἔγινε καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς τυφλοὺς φανερὰ καὶ δὲν ἀμφισβάλουσι πλέον πλὴν ὅσοι ὀμοιάζουσι τὸν Γερμανὸν περιηγ. Βαρθόλδου...» πβλ. Ἐπιστολαὶ I, 688-690, 702-704, 715, 718, 750, 751 κ.ἀ.

(46) πβλ. Ἐπιστολ. I, 324, 251, 160 «... τοῦ καταράτου Παυῖου, τὸν ὁποῖον δάσις ἐνθυμηθῶ σεληνιάζομαι.

Τὰ λοιπὰ ἔργα τῆς περιόδου ταύτης καίτοι καθαρῶς φιλολογικὰ δὲν συγκρίνονται κἀν μὲ τὸν Ἴπποκράτην. Ἐκ τούτων τῶν ἔκδοσιν τοῦ Λόγγου τῶν ποιμενικῶν, τὰ κατὰ Δάφνην καὶ χλόην (Παρισ. 1802 ἀνωνόμως), ὁ ἴδιος οὐδόλας ἐξετίμα. Τὸ ἔργον συνέγραψε τῇ φιλικῇ ἐπιμόνῳ παρακλήσει τοῦ φίλου του, γνωστοῦ ἐκδότου Διδότου «Μὲ ἔρωτῆς, γράφει εἰς τὸν Ἄλεξ. Βασιλείου, διατὶ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν οὐδεμία μνεῖα τῶν διορθώσεων.. αὐτὸς (ὁ Διδότος) ἐζήτησε νὰ μὲ ἐπιγράψῃ.. ἐκδότην καὶ ἐγὼ δὲν ἔστερξα». Μετὰ δύο ἔτη (1804) ἐκδίδει τοῦ Ἡλιοδώρου Αἰθιοπικῶν βιβλία δέκα εἰς δύο τόμους ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μεγαλύτερον μέρος κατέχουν τὰ ὑπὸ τύπον ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἄλεξ. Βασιλείου προλεγόμενα καὶ αἱ σημειώσεις. Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ἔργου τούτου ἔγινε λίαν συντόμως, ὅπως ὁ ἴδιος λέγει εἰς διάστημα τριάντα ἡμερῶν ἢ μᾶλλον τριάντα νυκτῶν «Εἰς τριάκοντα ἑσπέρας τὸν ἀνέγνωσα δύο ἢ μᾶλλον τρεῖς φορές ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους διά.. νὰ διορθώσω τὸν Ἡλιοδώρον διὰ τοῦ Ἡλιοδώργου (47). Εἶναι λοιπὸν φανερόν ὅτι παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχε πρὸ αὐτοῦ ὄλας τὰς ἔξ προηγουμένας ἐκδόσεις καὶ ἀναγνώσεις τοῦ κειμένου, ὁ χρόνος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ τὴν αὐστηρὰν κριτικὴν ἐπεξεργασίαν αὐτοῦ καὶ ἡ διορθωτικὴ του ἐργασία στηρίζεται μᾶλλον εἰς εἰκασίας (48). Ἄλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης (49), μὲ τὸν ὁποῖον ἀρχίζει τὸ μέγα του ἔργον τῆς παροχῆς καλῶν ἐκδόσεων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῇ ἐπιχορηγήσει τῶν Ζωσιμαδῶν, ἐλαχίστην ἀπέδωσε σημασίαν εἰς τὴν Κριτικὴν τοῦ κειμένου, ἐὰν τοῦλάχιστον συγκρίνῃ κανεῖς τὴν ἐργασίαν μὲ τὸν Ἴπποκράτην «Ὅταν τὸ κείμενον ἦναι τόσο ἐσφαλμένον ὥστε νὰ μὴ ἐμπορῇ νὰ διορθωθῇ μὴτ' ἀπὸ τὰς προλαβούσας διορθώσεις μὴτ' ἀπὸ ἀντίγραφα (:), θέλω σπουδάσῃ, ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ τὸ διορθώσω ἔξ εἰκασίας... Παρὰ ταύτας τὰς σημειώσεις ἄλλας δὲ καιρὸς νὰ κάμω δὲν συχωρεῖ» (50).

Εὐλόγως λοιπὸν ἐγείρονται τὰ ἐρωτήματα, διατὶ ὁ Κορ., ὅστις ἐπέδειξε τοσαύτην σημασίαν καὶ ἰκανότητα εἰς τὴν κριτικὴν εἰς ἔργον φιλολογικο-ιατρικόν, τώρα ὅτε ἀρχίζει τὴν καθαρῶς φιλολογικὴν ἐργασίαν του, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκλέγει μεταγενεστέρους συγγραφεῖς, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν ἀποδίδει πολὺ μεγάλην προσοχὴν εἰς τὸ κριτικὸν μέρος; Διατὶ ὁ Κοραῖς παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τὴν ἐπομένην τοῦ ἐπιστημονικοῦ του φιλολογικοῦ θριᾶμβου καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως του λέγει ὁ ἴδιος «..ἐγὼ μῆτε φιλόλογος ἐπαγγέλλομαι (κατὰ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποῖαν δίδουσι σήμερον κοινῶς εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο) μῆτε καιρὸν εἶχον νὰ μελετήσω ἰκανῶς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἡλιοδώρου»; (51). Μέρος τῆς ἐξηγήσεως ἐδόθη εἰς ὅσα προετάξαμεν. Ὁ Κορ. δὲν προτίθεται πλέον νὰ δοξάσῃ ἑαυτὸν διὰ νέων ἐπιστημονικῶν δαφνῶν ἀλλὰ νὰ φωτίσῃ τὴν πατρίδα του. Δὲν παραγνωρίζει τὴν σημασίαν τῆς αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης ἀλλὰ ὁ χρόνος δὲν τοῦ τὸ ἐπιτρέπει (52).

(47) Ἐπιστολαὶ I, 372.

(48) ἔ.ἀ. I, 399 «ἐὰν εἶχον εὐκαιρίαν. . . ἤθελα διορθώσαι ἀκόμη ἰκανὰς ἄλλας ἀπὸ τὰς πολλατάτας ἀδελφίας τῶν ἀντιγραφῶν».

(49) Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης περιέχων Κλαυδίου Αἰλιανοῦ τὴν ποικίλην ἱστορίαν Ἑρακλείδου τοῦ Ποτικῶ καὶ Νικολάου Δαμασκηνοῦ τὰ σωζόμενα. Δαπ. Ζωσιμαδῶν, Παρίσιον 1805.

(50) Πρόδρ. προλεγομ.—προκήρυξις σελ. 4—καὶ σελ 1 καὶ 2.

(51) Ἡλιοδώρου Αἰθιοπ. 45.

(52) ἔ. ἀ. 45 «Δὲν σὲ λανθάνει ὅτι οἱ σοφοὶ φιλόλογοι τῆς Εὐρώπης πληροφορημένοι πόσον εἶναι δύσκολον (εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν ἀντιγράφων) νὰ κάμῃ τις ἐκδοσιν παλαιοῦ συγγραφέως ἄμεμπτον, δαπανῶσι χρόνους μακροὺς πρὶν δώσωσιν εἰς φῶς τοὺς κόπους των».

Ἐπειτα εἶχον προηγηθῆ τὰ γεγονότα τῆς ἐκατρατείας τῆς Αἰγύπτου τοῦ Ναπολέοντος, ἡ πίστις τοῦ Κορ. διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ ἡ συνεπεία ταύτης ἔκδοσις τοῦ Πολεμιστηρίου σαλπίσματος, τῆς Ἀδελφικῆς Διδασκαλίας καὶ τοῦ περιφήμου ὑπομνήματός του. Ὁ καιρὸς ἐπομένως ἤρχισε νὰ γίνεταί πρόσφορος. Ἡ προφητικὴ διαίσθησις τοῦ Κοραῆ τὸν ἔκαμε νὰ βλέπῃ τὴν ἐξέγερσιν ὡς θεθαίαν. Ἐπειγούσα ἐπεβάλλετο ἡ προηγουμένη διαφώτισις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Δὲν εἶχε λοιπὸν εἰς τὴν διάθεσίν του ἄλλα δέκα ἐπὶ πέντε διὰ τὴν παρασκευὴν νέου ἔργου αὐστηρῶς ἐπιστημονικοῦ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς κριτικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς. Ὅπως ἐπολέμησε μὲ τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν διάσπασιν τῶν ἐνδιαφερόντων του καὶ ἔδωσε τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα του καὶ τὸν Ἱπποκράτην καὶ ἔτριψε, κατὰ τὴν ἔκφρασίν του τὸ πρόσωπον τοῦ Παύτου διὰ λογαριασμὸν ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος ἀποδεικνύων εἰς αὐτὸν ὅτι οἱ Ἕλληνες, οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους τόσοσ περιεφρόνει, ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐκδώσουν συγγραφεῖς καὶ νὰ κάμουν ἐπιστημονικὰς ἐργασίας καλλιτέρας ἀπὸ αὐτόν, ἔτσι ἔπρεπε καὶ τώρα νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῆς αὐστηρᾶς ἐιδικῆς ἐρεῦνης, ἡ ὁποία θὰ τοῦ ἔδενε τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ τεραστίου χρέους τοῦ πρὸς τὴν ἐπείγουσαν πνευματικὴν ἐξυψώσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Μὲ τοῦτο δὲν θέλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ σπουδὴ αὕτη παρέσυρε τὸν Κορ. εἰς προχειρολογίας. Τουσαντιὸν ἐπιθυμία καὶ προσπάθεια του ἦτο αἱ Ἑλληνικαὶ του ἐκδόσεις, τὰς ὁποίας ἀμέσως θὰ ἐξετάσωμεν νὰ μὴ ὑστεροῦν τῶν συγχρόνων εὐρωπαϊκῶν. Τοῦτο τὸ βλέπομεν σαφέστατα, ὅταν πιέζεται ἀπὸ τοὺς ἐκδότας του Ζωσιμαδάς (53) νὰ θιασθῆ περισσότερο τοῦ δέοντος. Προτιμᾷ νὰ διαλύσῃ τὴν συνεργασίαν παρὰ νὰ προχειρολογήσῃ, ὅπως προτιμᾷ διὰ τὸν ἴδιον λόγον νὰ ἀποκρούσῃ τὰς τόσοσ τιμητικὰς θέσεις, αἱ ὁποῖαι τοῦ προσεφέρθησαν. Καὶ πράγματι κατώρθωσεν ὥστε οὐδεμίαν ἐκδοσιν του νὰ στερήται προλεγομένων, σημειώσεων, ἀρχαίων σχολίων ὅπου ὑπάρχουν, καὶ τὸ σπουδαιότερον πινάκων ὀνομάτων καὶ πραγμαμάτων. Ἔργα λοιπὸν σαφῆ, ἐρμηνευμένα καλλιτέρον πάσης προγενεστέρως ἐκδόσεως ἀλλὰ ὄχι ἀντιβολὴ τῶν χειρογράφων καὶ ἐιδικῆ δι' ὀλίγους ἐργασία. Οὕτω, ἐὰν ὁ Ἡλιόδωρος καὶ ὁ Πρόδρομος ἔχουν μικρὰν κριτικὴν ἀξίαν, ἐνέχουν ἐν τούτοις ὀψίστην σημασίαν, διότι δι' αὐτῶν ἀρχίζει ἡ πνευματικὴ ἀκτινοβολία τοῦ Κορ. καὶ ἡ ἐπικοινωνία τοῦ μὲ τοὺς Ἕλληνας. Καὶ εἶναι τόσα πολλά, ποὺ πρόκειται νὰ διδάξῃ ὥστε ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς αἱ ἐκδόσεις τῶν ὑπὲρ τριάκοντα τόμων τοῦ Κορ. γίνονται ὁ Ἄμβων τοῦ κηρύγματός του. Τὰ προλεγομένα τῶν ἐκδόσεων τούτων γίνονται ὑποθήκαι καὶ εὐαγγέλια πνευματικῆς ἀναγεννήσεως, ἐλπίδος καὶ ἀνατάσεως.

Τὸ δεύτερον ἐρώτημα, διατὶ δλδ. ἤρχισε τὰς Ἑλληνικὰς ἐκδόσεις του ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους συγγραφεῖς, ὁ ἴδιος προσεπάθησε νὰ ἀπαντήσῃ. Ἐπιθυμία του ἦτο, γράφει εἰς τὸν Πρόλογον τοῦ Ἰσοκράτους του, νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν Ὀμηρον. Ἡ τελευταία ἐπανέκδοσις του, ἦν ἔπρεπε νὰ μελετήσῃ καὶ αἱ προτροπαὶ τῶν φίλων καὶ ἐκδοτῶν του, Διδότου, Ἀλεξ. Βασιλείου καὶ Ζωσιμαδῶν, τὸν ἔκαμαν νὰ δώσῃ πρώτας τὰς ρηθείσας ἐκδόσεις (54). Δευτερογενῆς εἶναι καὶ ἡ ἄλλως λίαν προσφυῶς δοθεῖσα ἐξήγησις ὅτι δλδ. ἐξέδωκε πρώτον τοὺς μεταγενεστέρους συγγραφεῖς, διότι ἡ γλῶσσα των ἦτο

(53) *Διὰ τὴν συνεργασίαν Κοραῆ—Ζωσιμαδῶν πβλ. Ἐπιστολαὶ I, σελ. 567, 583, 623 κεξ, 660, 708 καὶ 745. πβλ. πρὸ πάντων 725 «Καὶ τις εἶναι ἱκανὸς νὰ τοὺς διδάξῃ τὴ θέλει νὰ εἴπῃ ἐκδοσὶς παλαιοῦ καὶ δοκίμου συγγραφέως;» 747 κεξ II, 31 καὶ 128 κεξ.*

(54) *Ἐκτὸς τῶν ρηθέντων ἀνωτέρω περὶ τοῦ Διδότου πβλ. Ἐπιστολαὶ I, 536 κεξ, καὶ ἐπιστολὴν—προλεγομένα πρὸς Ἀλεξ. Βασιλείου εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ Ἡλιόδωρου. Ἐπίσης Ἐπιστολαὶ I, 567 κεξ. κ. ἀ.*

εὐληπτοτέρα διὰ τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας (55).

Ἀπὸ τοῦ 1807 ἀρχίζει ὁ ἐκδοτικὸς ὄργασμός. Οἱ Ζωσιμᾶδα ἀπὸ τοῦ Προδρόμου ἤδη ἀνέλαβον τὴν ἐκδοσὶν ἀρχαίων συγγραφέων ὑπὸ τοῦ Κορ. Οἱ Χίοι ὁμογενεῖς θὰ συμβάλουσιν θραδύτερον εἰς τὴν προσπάθειαν. Ἡ κήρυξις τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως, ὁ πρόδρομος οὗτος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἤρχισε διὰ τῆς περιφήμου διακηρύξεως τοῦ Προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης καλοῦσα ὅλους τοὺς Ἑλληνας εἰς πνευματικὸν συναγεμὸν καὶ δι' αὐτοῦ εἰς ἀποτίναξιν τῆς δουλείας. Ἀπὸ τοῦ 1807 ἕως τὸ 1826 ἐκδίδονται δέκα ἕξ τόμοι ἑλλήνων συγγραφέων καὶ δὴ δύο τοῦ Ἰσοκράτους, ἕξ τῶν Παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου, τέσσαρες τοῦ Στράβωνος καὶ ἀνά εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ Γοργίας τοῦ Πλάτωνος μετὰ τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τέλος ὁ Λυκοῦργος κατὰ Λεωκράτους, οἱ ὅποιοι ἀπαρτίζουν τὸ μεγαλῆτερον ἔργον τῆς ζωῆς τοῦ Κοραῆ. Ἐνα ἔργον, τὸ ὅποιον παρέχει εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀρτίως ἐκδόσεις ἀπὸ φιλολογικῆν ἔποψιν καὶ τὸ ὅποιον γίνεται συγχρόνως τὸ θῆμα τὸ φέρον τὴν φωνὴν τοῦ Κοραῆ ἀπὸ τὰς Νέας εἰς τὰς Παλαιὰς καὶ Αἰωνίας Ἀθήνας.

Συγχρόνως, ἐντὸς τῶν ἰδίων περιπτου χρονικῶν πλαισίων καὶ σαφέστερον ἀπὸ τοῦ 1807—1827 ἐκδίδονται οἱ ἐννέα τόμοι τῶν Παρέργων—Πολυαίου στρατηγῆματα, Μύθων Αἰσωπίων συναγωγή, Ἱεροκλέους ἀστεία, Ξενοκράτους καὶ Γαληνοῦ περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρων τροφῆς, Μάρκου Ἀντωνίου τὰ εἰς Ἐαυτὸν Ὀνησιάνδρου στρατηγικὸς καὶ Τυρταίου πρῶτον ἔλεγετον, Ἐπικτήτου ἐγχειρίδιον καὶ Κέβητος πίναξ καὶ Κλεάνθους ὕμνος τέλος δὲ εἰς δύο τόμους Ἀρριανοῦ τῶν Ἐπικτήτου διατρίβων — καὶ τὰ τέσσαρα πρῶτα στοιχεῖα τῆς Ἰλιάδος εἰς τέσσαρας Τόμους μὲ τὰ περίφημα πρὸς Παπατρέχαν προλεγόμενα.

Οὐδεμία τῶν ἐκδόσεων τούτων τοῦ Κορ. στερεῖται προλεγομένων, ἐπιμελείας πρὸς κριτικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου, σημειώσεων, σχολίων καὶ πίνακος ὀνομάτων καὶ πραγμάτων. Μόνον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν βιβλιοθήκην ἀπὸ πρόχειρον ὑπολογισμόν μας τὰ προλεγόμενα κατέχουν 1097 σελίδας, αἱ σημειώσεις 1925 πυκνοτυπωμένας καὶ οἱ Πίνακες 539 σελίδας. Ἀνάλογος εἶναι ἡ ἔργασια τῶν Παρέργων. Ἄν σημειώσῃ κανεὶς ὅτι ὁ Κοραῆς οὐδένα εἶχεν βοηθὸν πλὴν τοῦ Βάμβα (55α), ὅταν ὁ μὲν Κοραῆς διήνυε τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς δημιουργίας του, ὁ δὲ Βάμβας τὰ πρῶτα του θήματα, ὥστε νὰ ἀναγκάζεται νὰ λαμβάνῃ μαθήματα θεματογραφίας, θὰ καταψήσῃ τὸ χαλκέντερον τοῦ ἀνδρός.

Περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἐκδόσεων τούτων μόνον γενικὰς παρατηρήσεις μᾶς ἐπιτρέπει ὁ χρόνος νὰ κάμωμεν διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν ἀξίαν τῆς ἔργασίας τοῦ Κοραῆ τόσο ἀπὸ φιλολογικῆς ὅσον καὶ κυρίως ἀπὸ διαφωτιστικῆς πλευρᾶς. Θὰ ἐξετασθῇ ἰδίᾳ διὰ θραχυτάτων ἢ κριτικῆ, γλωσσικῆ, αἰσθητικῆ, γραμματολογικῆ καὶ ἠθικοφιλοσοφικῆ σημασία τοῦ ἔργου τοῦ Κοραῆ, ὡς προκύπτει κυρίως ἐκ τῆς ἐν ταῖς προλεγομένοις καὶ σημειώσεσιν διδασκαλίας αὐτοῦ.

(Ἡ συνέχεια στὸ ἐπόμενο)

ΑΘ. ΜΕΡΕΜΕΤΗΣ

(55) Ἐπιστολαὶ I, σελ. 537 «Δεύτερον, τὸ ὕφος τοῦ Αἰλιανοῦ εἶναι εὐληπτον, καὶ ἡ ποιικιλία τῆς ἱστορίας ἔχει τι θελκτικόν».

(55α) Τινὰ περὶ τῆς σχέσεως Κορ.—Βάμβα, ἰδ. Ἐπιστ. I, 738 καὶ II, 90, 120, 124 κ.ἀ. πβλ. ἐπίσης ἐπιστολαὶ II 128 ἀπὸ ὅπου φαίνεται ὅτι τὰς διορθώσεις ἔκαμε μόνος του.

Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΙΘ' ΑΙΩΝΑ*

Ὁ Σολωμός είναι μεγάλος και είναι άπλός. «Εὔρες τρόπον νά καταστήσης κοινά και αὐτά τὰ βαθύτερα νοήματα», τοῦ «Ἴπε ὁ Θωμαζέος. Κι' εἶχε μεγάλο δίκαιο. Ἀνεβαίνοντας μὲ τὴν ἔμπνευσή του σὲ δυσθεώρητο καλλιτεχνικό ὕψος παίρνει στὰ χέρια του τὶς ἅγιες ἔννοιες και τὶς ἄπλές τὶς λέξεις κι' ὕφαινει μὲ φυσικότητα τὴν ποίησή του χωρὶς νά χάνει οὔτε στιγμή τὴν αἴσθηση τοῦ κόσμου γύρω του και διατηρώντας ἀδιάλειπτα κοντά του ὅλα τὰ γνώριμα κι' ἀγαπημένα πράγματα τῆς φύσης και τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Νοήματα ὕψηλά, ἱερές ἰδέες, φιλοσοφημένος στοχασμός, εἰκόνες γιομάτες ποίηση και λυρισμός ἀσύγκριτα λεπτός διατυπώνονται μ' ἕνα τρόπο καθαρώτατο και φωτεινότατο. Ὁ λεπτότατος λυρισμός διατηρεῖ ὅλη τὴ δροσερότητα και τὴ φυσικότητά του· οἱ πειητικές εἰκόνες τὶς γραμμές και τὸ φῶς τους· ὁ φιλοσοφημένος στοχασμός τὴ λογικὴ του πορεία· οἱ ἱερές ἰδέες τὴν ἀπόλυτη ἀναγκαιότητά τους· και τὰ ὕψηλά νοήματα τὴ σαφήνεια και τὴν πειστικότητά τους. Μὲ πολλὴν ἄνεση αἰσθητοποιεῖ τὰ ἀφηρημένα· και παράλληλα ἐξασπλώνει τὰ ὕλικά. Οἱ χρυσές οἱ πέτρες, τὸ χλωρὸ χορτάρι, τὰ καθάρια και γλυκὰ νερά, τὸ δέντρο, ἡ πεταλοῦδα, ἡ θάλασσα, τοῦ σπιτιοῦ «τάγαπημένα πράγματα και τὰ σεμνὰ κρεβάτια», τὰ λουλούδια, τὰ πουλιά και τοῦ πολεμιστῆ τὰ ἄρματα, ὅλα τὰ ἅπλᾶ και γνώριμα πράγματα στὴν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ ντύνονται μιά καινούργια χάρη και ζωντανεύουν κι' ὁμορφαίνουν :

«Ἔστησ' ὁ Ἐρωτας χορὸ μὲ τὸν ξανθὸν Ἀπρίλη,
κι' ἡ φύσις ἤυρε τὴν καλὴ και τὴ γλυκεῖά τῆς ὥρα,
και μέσ' στὴ σκιά, ποῦ φούντωσε και κλεῖ-δροσιές και μόσχους
ἀνάκουστος κηλαηδισμὸς και λιποθυμισμένος.
Νερά καθάρια και γλυκὰ, νερά χαριτωμένα
χύνονται μέσ' στὴν ἄβυσσο τὴ μοσχοβολισμένη
και παίρνουν τὸ μόσχο τῆς κι' ἀφήνουν τὴ δροσιά τους
κι' οὔλα στὸν ἥλιο δείχνοντας τὰ πλούτια τῆς πηγῆς τους
τρέχουν ἐδῶ, τρέχουν ἐκεῖ και κάνουν σάν ἀηδόνια».

Ὁ Σολωμός εἶναι ἰδεαλιστὴς ποιητῆς. Ἡ ποίησή του ἀναβλύζει ἀπὸ τὴ βαθύτατη και εἰλικρινέστατη του ἀγάπη γιὰ τὴν Πατρίδα και τὴν ἐλευθερία, γιὰ τὴ θρησκεία και τὸ ἀγαθὸ, γιὰ τὸν ἄνθρωπο και τὴ φύση. Ὁ πατριωτισμὸς του γίνεται τέχνη ἀληθινὴ και μεγάλη. Στὸν «Ἕγμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» και σοὺς «Ἐλεύθερους Πολιορκημένους» ἡ ἱερὴ συγκίνηση και τὸ θρησκευτικὸ δέος ποῦ τοῦ γεννοῦνε ἡ ἰδέα τῆς πατρίδας και τῆς ἐλευθερίας τῆς βυλαμένης «ἀπ' τὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά» φτάνουν σὲ ὕψη πρωτοφανέρωτα γιὰ τὴ νέαν Ἑλλάδα. Σοφὰ και συνειδητὰ ὁ μεγάλος ποιητῆς θεμελιώνει και ὕψώνει τὸ ἔργο του ἀπάνω σὲ θέση προκαθωρισμένη. Στους στοχασμοὺς του γιὰ τοὺς Ἐλεύθερους Πολιορκημένους γράφει: «Σκέψου βαθειὰ και σταθερὰ τὴ φύση τῆς Ἰδέας, πρὶν πραγματοποιήσης τὸ ποίημα. Εἰς αὐτὸ θὰ ἐνσαρκωθῆ τὸ οὐσιαστικώτερο και ὕψιλλοτερο περιεχόμενον τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἡ Πατρίδα και ἡ Πίστις». Καὶ πὸ κάτω : «Ὁ θεμελιώδης ρυθμὸς ἄς στυλωθῆ εἰς τὸ κέντρον τῆς ἔθνικότητος και ἄς ὕψωνεται κάθετα, ἐνῶ τὸ νόημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πηγάζει ἡ Ποίηση και τὸ ὁποῖο αὐτὴ ὑπηρετεῖ ἀπλώνει βαθμηδὸν τοὺς κύκλους του».

Τὸν ἀγῶνα τοῦ ἐπαναστατημένου γένους παρακολούθησεν ὁ Σολωμός μὲ ἀκοίμητη συγκίνηση και ἀγωνία. Ἀκούοντας κάποια μέρα ἀπὸ τὸ νησί του τὰ κανόνια ποῦ σφουροκοπούσαν τὸ πολιορκημένο Μεσολόγγι βγήκε τρεχτός ἀπὸ τὸ σπίτι του, ἀνέβηκε σ' ἕνα ὕψωμα και σηκώνοντας ψηλά τὰ

*Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

χέρια φώναξε δαικρυσμένος : «Βάστα καὺμένο Μεσολόγι!». Ἀπὸ τὴν ἀγωνία καὶ τὰ δάκρυα αὐτὰ κι' ἀπὸ τοὺς στοχασμούς, ποὺ ἀναφέραμε πῶ πάνω, γεννήθηκαν Οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι. Ποίηση καὶ δόξα καὶ ἰδέα καὶ σύμβολο ἔγινε μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Σολωμοῦ ἡ μαρτυρική ζωὴ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἡρώων. Στους παρακάτω στίχους ὁ ποιητὴς περιγράφει τὴν ἐμφάνιση τῆς ἑλληνικῆς σημαίας ἀνάμεσα στὰ περήφανα παλληκάρια τῆς πόλης :

«Ἄλλ' ἦλιος, ἄλλ' ἀόρατος αἰθέρας κοσμοφόρος
ὁ στύλος φανερόνεται μὲ κάτου μαζεμένα
τὰ παλληκάρια τὰ καλά, μ' ἀπάνου τῆ σημαία,
ποὺ μουρμουρίζει καὶ μιλεῖ καὶ τὸ Σταυρὸν ἀπλώνει
παντόγυρα στὸν ὕμορφον ἀγέρα τῆς ἀντρείας
κι' ὁ οὐρανὸς καμάρωνε κ' ἡ γῆ χειροκροτοῦσε·
κάθε φωνὴ κινούμενη κατὰ τὸ φῶς μιλοῦσε
κ' ἐσκόρπα τὰ τρισεύγενα λουλούδια τῆς ἀγάπης·
«ὄμορφη, πλούσια κι' ἀπαρτη καὶ σεβαστὴ κι' ἄγια».

Οἱ μαρτυρικοὶ ἦρωες μαζεμένοι μιλοῦνε μὲ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ λένε λόγια
«γιὰ τὴν αἰωνιότητα, ποὺ μόλις τὰ χωράει.

Στὰ μάτια καὶ στὸ πρόσωπο φαίνοντ' οἱ στοχασμοὶ τους·
τοὺς λέει μεγάλα καὶ πολλὰ ἡ τρισέσθη ψυχὴ τους.

Ἄγάπη κ' ἔρωτας καλοῦ τὰ σπλάχνα τους τινάζουν·
τὰ σπλάχνα τους κι' ἡ θάλασσα ποτὲ δὲν ἡσυχάζουν·

Γλυκεῖα κ' ἐλεύθερη ἡ ψυχὴ σὰ νάτανε βγαλμένη
κ' ὑψῶναν μὲ χαμόγελο τὴν ὄψη τῆ φθαρμένη»

Οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά καίνε τὰ πράματά τους κ' ἐτοιμάζονται γιὰ τὴν ἔξοδο :

«Καὶ θλέπω πέρα τὰ παιδιά καὶ τὲς ἀντρογυναῖκες
γύρου στὴ φλόγα π' ἀναψαν καὶ θλιβερά τῆ θρέψαν
μ' ἀγαπημένα πράματα καὶ μὲ σεμνὰ κρεβάτια,
ἀκίνηται, ἀστέναχται, δίχως νὰ ρῆξουν δάκρυ·

.....
Εἶν' ἔτοιμα στὴν ἄσπονδη πλημμύρα τῶν ἀρμάτων
δρόμο νὰ σχίσουν τὰ σπαθιά κ' ἐλεύθεροι νὰ μείνουν
ἐκεῖθε μὲ τοὺς ἀδελφούς, ἐδῶθε μὲ τὸ Χάρο.

.....
Θύραις ἀνοίξτ' ὀλόχρυσαις γιὰ τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα».

Μὲ τοὺς Ἐλεύθερους Πολιορκημένους ὁ Σολωμὸς θέλησε νὰ δώσει «τὸ μέτρο τῆς ποιητικῆς του φιλοδοξίας» (6). Ἡ ποιήσή του ἔφτασε σὲ ὕψη μεγάλα κι' ὁ πατριωτισμός του ἔγινε ἰδέα σεπτῆ καὶ μεγάλη, ἰδέα πανανθρώπινη — γι' αὐτὸ δίκαια ἀξιῶθηκε τὸ ὄνομα τοῦ ἐθνικοῦ ποιητῆ. «Κάμε ὥστε ὁ μικρὸς Κύκλος», γράφει στοὺς στοχασμούς του, «μέσα εἰς τὸν ὁποῖο κινεῖται ἡ πολιορκημένη πόλις νὰ ξεσκεπάζῃ εἰς τὴν ἀτμοσφαιρὰ του τὰ μεγαλύτερα συμφέροντα τῆς Ἑλλάδας, γιὰ τὴν ὑλικὴ θέση ὅπου ἀξίζει τόσο γιὰ ἐκείνους ὅπου θέλουν νὰ τῆ βαστάξουν, ὅσο γιὰ ἐκείνους, ὅπου θέλουν νὰ τὴν ἀρπάξουν, — καὶ γιὰ τὴν ἠθικὴ θέση, τὰ μεγαλύτερα συμφέροντα τῆς Ἀνθρωπότητος. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ὑπόθεση δένεται μὲ τὸ παγκόσμιον σύστημα.. Ἄς φανῆ καθαρά ἡ μικρότης τοῦ τόπου καὶ ὁ σιδερένιος ἀσύντριφος κύκλος, ὅπου τὴν ἔχει κλεισμένη. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τῆ μικρότητα τοῦ τόπου, ὁ ὁποῖος παλεύει μὲ μεγάλας ἐναντίας δυνάμεις, θέλει ἔβγουν οἱ Μεγάλαις Οὐσίαις».

Οἱ Στοχασμοὶ του δείχνουν ὅτι ὁ Σολωμὸς, προικισμένος μὲ δεξιάτη κριτικὴ δύναμη καὶ μὲ ἀπέραντη αἰσθητικὴ καλλιέργεια, εἶχε διαμορφωμένη

τήν ποιητική του κ' ἔγραφε τὰ ἔργα του ἐφαρμόζοντας αὐστηρά σ' αὐτὰ τὶς αἰσθητικές του ιδέες. «Στὴν αἰσθητική του κυριαρχεῖ ἡ ἰδέα πῶς ἡ προσωπικότης πρέπει νὰ ἐξαφανίζεται μέσα στὸ ἔργο, τὸ πάθος πρέπει νὰ ὑποτάσσεται «στὸ νόημα τῆς τέχνης». Στὴν ποίησή του εἶναι διάχυτη ἡ μεγάλη ψυχὴ του, ὅμως τὸ ὑποκειμενικὸ ἐγὼ πουθενὰ σχεδὸν δὲν προβάλλει. Νομίζει κανεὶς ὅτι ἡ ἔμπνευσή του πηγάζει ἀπ' τὶς ἴδιες τὶς πηγές τοῦ Ἄγαθοῦ, τοῦ Ὁραίου καὶ τοῦ Μεγάλου κ' ὄχι ἀπὸ τὰ βάθη μιᾶς ὀρισμένης ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Κλασικιστὴς καὶ ρομαντικὸς μαζί ἀντικρύζει τὸ ἀντικείμενο τῆς ποιήσεώς του καὶ πραγματεύεται τὸ θέμα του μὲ τρόπο ἀπόλυτα προσωπικόν. Τὰ ρομαντικὰ στοιχεῖα, τὸ βαθύ αἶσθημα κ' ἡ ζωηρὴ φαντασία, ἀποβάλλοντας κάθε ὑπερβολὴ καὶ κάθε ρητορισμὸ ἀδελφώνονται μὲ τὰ κλασικιστικὰ στοιχεῖα, τὴν ἡρεμία, τὴ λιτότητα τὴν ἰσορροπία, καὶ γεννοῦνε ἕνα «εἶδος μιχτὸ ἀλλὰ νόμιμος». Ὁ κριτικὸς νοῦς, ὁ «Ἀπόλυτος Μονάρχης» τῆς ποίησός του, ὑποτάσσει ὅλα τὰ ποιητικὰ μέσα στοὺς αὐστηροὺς νόμους μιᾶς μεγάλης τέχνης. Ἡ λέξη παίρνει μιὰ πρωτοφανέρωτη λαμπεράδα, ἡ ποιητικὴ φράση μιὰ βαθειᾶν ἀρμονία κ' ὁ μουσικὸς καὶ γλυκὸς στίχος ἕνα ἀσύγκριτο ρυθμικὸ κάλλος. Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα μὲ τὴν πνοὴ τοῦ μεγάλου ποιητῆ τὸν ἀκολουθεῖ πιστὰ στὶς μεγάλες ἐμπνεύσεις του, ὑποτάσσεται μ' ἀξιοθαύμαστον τρόπο στὴν ἀπέραντη καλαισθησία του καὶ δείχνει ὅλο τὸν πλοῦτο καὶ τὴ χάρη καὶ τὴ δύναμή της.

Τοῦ πατέρα σου, ὅταν ἔλθης,
δὲ θὰ ἰδῆς παρὰ τὸν τάφο
εἶμαι ὀμπρὸς τοῦ καὶ σοῦ
(γράφω
μέρα πρώτη τοῦ Μαΐου).

Θὰ σκορπίσουμε τὸ Μάη
πάνου στ' ἄκακα τὰ σπῆθη
γιατὶ ἀπόψε ἀποκοιμηθῆ
εἰς τὸν ὕπνο του Χριστοῦ

Ἦταν ἦσυχος κ' ἀκίνητος
ὡς τὴν ὕστερη τὴν ὥρα
καθὼς φαίνεται καὶ τώρα
ποῦ τὸν ἄφησε ἡ ψυχὴ.

Μόνον μιὰ στιγμή πρὶν φύγη
τοῦρανοῦ κατὰ τὰ μέρη
ἀργοκίνησε τὸ χέρι
ἴσως γιὰ νὰ σ' εὐχηθῆ

.. .. .

Δὲν τοὺς βαραίνει ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἔγινε πνοή τους κ' ἐμπόδιμα δὲν εἶναι
σταῖς κορασιαῖς νὰ τραγουδοῦν καὶ στὰ παιδιὰ νὰ παίζουν.

Δὲν ἀκούεται οὔτε ἕνα κύμα
μέσ' τὴν ἔρμη ἀκρογιαλιά
λὲς κ' ἡ θάλασσα κοιμᾶται
μέσ' σπῆς γῆς τὴν ἀγκαλιά.

.. .. .

Ἡ Αὐγοῦλα κοιμᾶται,
ἀλήθεια σοῦ λέω
μὴν κλαῖς, γιατί κλαῖω,
Μανοῦλα κ' ἐγώ.

Ἡ ἀπλὴ καὶ μεγάλη αὐτὴ ποίηση, στὴν ὁποία γλῶσσα καὶ ρυθμὸς, συγκίνηση καὶ ἰδέα, εἰκόνα καὶ αἶσθημα δένονται σὲ μιὰν ἀνεχώριστη ἀπλὴ ἐνότητα, δίδαξε τὸ Ἔθνος ποιὰ εἶναι ἡ ἀληθινὴ ποιητικὴ δημιουργία, ποῦ θρῖσκεται ἡ γλαφυρὴ ἀλήθεια καὶ ποιὸς εἶν' ὁ τρόπος γιὰ νὰ δεσμεύσει ἡ νεοελληνικὴ ποίηση καὶ νὰ χαρίσει στὴ νεοελληνικὴ ζωὴ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ κάλλος.

(Ἡ συνῆχεια στὸ ἐπόμενο)

M. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΛΑΪΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Τὸ Διεθνὲς Συνέδριον Λαϊκῆς Μουσικῆς, πὸν ἔγινε στὴ Βασιλεία τῆς Ἑλβετίας ἀπὸ τὶς 13 ὡς τὶς 18 τοῦ Σεπτεμβρίου, εἶναι τὸ πρῶτο τοῦ εἶδους του καὶ ἀποκτᾶται ὀλίγοτελα ξεχωριστῆ σημασίας, γιὰ πολλοὺς λόγους. Πρῶτα, γιὰ τὴν ἔκταση καὶ τὴν ἀξία τῶν σκοπῶν καὶ ἐπιδιώξεων του. Ἐπειτα, γιὰ τὸν παγκόσμιον ἀντιπροσωπευτικὸ του χαρακτήρα. Ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἴσως, γιὰτὶ προσβάλλει σὲ μιὰ στιγμὴ ἀγωνιώδη σὰ μιὰ φωτεινὴ, εἰλικρινῆς καὶ λαμπρῆ εἰρημιστικὴ προσπάθεια. Σὲ μιὰ στιγμὴ πὸν τὴ σκέψη καὶ τὴν ψυχὴ τῆς ἀνθρωπότητας ἀρχίζει πάλι νὰ βασανίζει ἡ ἐφιαλτικὴ ἀγωνία ἐνὸς νέου πολέμου, μιὰ προσπάθεια πὸν βάζει σκοπὸ τῆς νὰ συνειδητοποιήσει ἕνα μέρος τοῦ θησαυροῦ τοῦ ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ νὰ τὸ διαιωίσει δίνοντάς του καινούργια προῆ, μιὰ τέτοια προσπάθεια ἀποτελεῖ ἀποφασιστικὴ καὶ συγκινητικὴ συμβολὴ στὴ δημιουργία πνεύματος διεθνοῦς συνεργασίας καὶ ἀγάπης.

Τὸ Συνέδριον αὐτὸ ἡγήρηξε ταυτόχρονα καὶ μιὰ Γενικὴ Συνέλευση ἐνὸς ἀληθινὰ Παγκόσμιου Ὁργανισμοῦ, πὸν λέγεται «Διεθνὲς Συμβούλιον Λαϊκῆς Μουσικῆς». Τὸ Διεθνὲς αὐτὸ Συμβούλιον ἰδρύθηκε στὸ Λονδίνο πρὶν ἕνα χρόνον, τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1947, ὕστερα ἀπὸ μιὰ σύσκεψη πολλῶν μουσικῶν ἀπὸ διάφορες χώρες καὶ ἀποτελεῖ τὴν πρῶτη ὀργανωμένη προσπάθεια σ' αὐτὸ τὸν τομέα.

Ἀνάμεσα στοὺς σκοποὺς του εἶναι ἡ διάσωση καὶ διάδοση τῆς λαϊκῆς μουσικῆς, ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῆς καὶ ἡ ἀνάπτυξη πνεύματος ἀγάπης, ἀλληλοκατανόησης καὶ συναδελφώσεως ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς μέσον τοῦ κοινῶν ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴ μουσικὴ. Μέσα στὶς ἐπιδιώξεις του γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν σκοπῶν αὐτῶν εἶναι ἡ διοργάνωση καὶ ἐνθάρρυνση διεθνῶν Φεστιβάλ μουσικῆς καὶ Συνεδρίων, ἡ

ἀνταλλαγὴ ὁμιλητῶν καὶ καλλιτεχνῶν, κινηματογραφικῶν ταινιῶν, δίσκων κ. λ., ἡ ἐνθάρρυνση ἐκτελέσεων ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο, ἡ δημιουργία διεθνῶν ἀρχείων καὶ βιβλιοθηκῶν λαϊκῆς μουσικῆς, ἡ ἔρευνα καὶ ἡ ἔκδοση ἐπιστημονικῶν μελετῶν καὶ περιοδικῶν (ὄργανον τοῦ Συμβουλίου), καὶ ἡ στενὴ συνεργασία μὲ ἄλλους συγγενεῖς διεθνεῖς Ὁργανισμοὺς.

Τὸ Διεθνὲς αὐτὸ Συμβούλιον ἀριθμεῖ 160 περίπου μέλη ἀπὸ 37 χώρες ὅλων τῶν Ἡπειρῶν, κυρίως ὅμως τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ Ὁργάνωση αὐτὴ διοικεῖται ἀπὸ ἕνα δωδεκαμελὲς Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιον, πὸν ναι τὸ ἀνώτατο Σώμα. Ἴσως δὲ θάνα χωρὶς ἐνδιαφέρον νὰ σημειωθεῖ πὸς στὸ Ἐκτελεστικὸ αὐτὸ Συμβούλιον ἀντιπροσωπεύονται χώρες ἀπ' ὅλα τὰ ἄκρα σχεδὸν τῆς γῆς, ἀπὸ τὴ Νορβηγία, τὴν Ἀγγλία, τὴ Γαλλία ὡς τὴν Βραζιλία καὶ τὶς Ἐνωμένους Πολιτείες, ἀπὸ τὴν Οὐγγαρία, τὴν Ἑλβετία ὡς τὴν Ἑλλάδα καὶ Κύπρο. Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου εἶναι ὁ μεγάλος Ἄγγλος συνθέτης Δρ. Βῶν-Οὐίλλιαμς.

Τὸ Συνέδριον, πὸν γινε τελευταία στὴν εἰδυλλιακὴ πόλη τοῦ Holbein ἦταν ταυτόχρονα καὶ ἡ πρῶτὴ Γενικὴ Συνέλευση αὐτοῦ τοῦ Συμβουλίου. Σ' αὐτὸ ἔλαβαν μέρος 56 μέλη (συνθέτες, μουσικολόγοι, Καθηγητῆς Ὁδείου καὶ Πανεπιστημίων) ἀπὸ 22 χώρες τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, καθὼς καὶ ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι διαφόρων Κυβερνήσεων καὶ τῆς Οὐνέσκο πὸν ἔδειξε ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον. Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου θὰ μπορούσαν νὰ χωριστοῦνε σὲ δύο: α) σὲ μιὰ σειρά ἀνακοινώσεων καὶ διαλέξεων πάνω στὴν ἐθνικὴ μουσικὴ διαφόρων χωρῶν ἢ πάνω σ' ἐπιστημονικὰ προβλήματα γενικώτερα καὶ β) σὲ συζητήσεις καὶ ἀποφάσεις πάνω σὲ ζητήματα σχετικὰ μὲ τοὺς σκοποὺς καὶ τὶς ἐπιδιώξεις τῶν Συμβουλίων. Ξεχωριστὸ ἐν-

διαφέρον είχαν διαλέξεις πάνω στην Κοινωνική σημασία της λαϊκής μουσικής, τη μουσική στην παιδεία, την περιουλογογή, ηχογράφηση και καταγραφή των τραγουδιών, την έρευνα και μελέτη της λαϊκής μουσικής κ.λ. Θά ήθελα ν' αναφέρω ιδιαίτερα τις ακόλουθες: «Η Νορβηγική λαϊκή μουσική κ' η κοινωνική της σημασία» του Δρος Sandvik ('Όσλο), «Η αναγέννηση του λαϊκού χορού στη Δανία» του κ. Lonzenner (Δανία), «Η αυθεντικότητα των λαϊκών μελωδιών» του Καθηγ. Wiora (Γερμανία), «Το ρατορομανικό θεσηκεντικό και κοσμικό λαϊκό τραγούδι» του Καθ. Maissen ('Ελβετία), «Η ηχογράφηση και καταγραφή της λαϊκής μουσικής» του Τούρκου συνθέτη κ. Saygun, «Μέθοδοι της διατήρησης και έρευνας της λ. μουσικής» του Δρος Vaisanen (Φινλανδία), «Μέθοδοι εκτέλεσης και καταγραφής στη λ. μουσική της Τσεχοσλοβακίας» του Δρος Vetterl (Τσεχοσλοβακία), «Ινδικό λαϊκό χορό» του Καθηγητή του Πανεπιστημίου του Λονδίνου Δρος Bake, «Τό κόρο των "Αλπειων και τό λαϊκό τραγούδι» του Καθηγητή κ. Cherbuliez «Η μουσική στις "Ολλανδικές "Ινδίες» του Δρος Kunst ('Ολλανδία) και «Η λαϊκή μουσική στην παιδεία» του Ούγγρου συνθέτη κ. Veress. Γύρω από την Έλληνική λαϊκή μουσική έγιναν δυό διαλέξεις στο Συνέδριο: μιά, εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, του λαμπρού μουσικού και μεγάλου φίλου της Ελλάδος κ. Samuel Baud Bovy, Καθηγητή στο Ώδειό και τό Πανεπιστήμιο της Γενεύης, πάνω στο «Κλέφτικο Τραγούδι» και μιά γενικότερη πάνω στο «Έλληνικό τραγούδι του υποφαινομένου. "Ολες σχεδόν οι διαλέξεις έσυνόδευον με μουσικές εκτελέσεις, κινηματογραφικές προβολές, δίσκους, κ. λ. "Ορισμένες αντιπροσωπεύεις είχαν διανείμει στους συνέδρους εκδόσεις για την εθνική τους μουσική, πού σε μερικές περιπτώσεις — όπως της 'Ιταλικής — είχαν ειδικά εκδοθεί από τις Κυβερνήσεις τους για τό Συνέδριο.

'Από τις αποφάσεις του Συνεδρίου

θά μπορούσε κανείς ν' αναφέρει: πρώτα, την απόφαση για διοργάνωση τακτικών διεθνών Φεστιβάλ λαϊκής και έντεχνου μουσικής, πού θά δίδονται έκ περιτροπής σε διάφορες χώρες. Τό Συνέδριο δέχτηκε την επίσημη πρόσκληση της 'Ιταλικής Κυβερνήσεως και ώρισε νά γίνει τό πρώτο Φεστιβάλ στην 'Ιταλία τό Σεπτέμβριο του 1949. Τό δεύτερο, σε συνδυασμό με νέο Συνέδριο, αποφασίστηκε νά γίνει στο Μοντρεάλ του Καναδά στα 1950. Στο δεύτερο αυτό Φεστιβάλ θά δοθούν συναυλίες συμφωνικής μουσικής, μουσικής δωματίου, καθώς και ρεσιτάλ βιολιού, πιάνου, τραγουδού κ.λ., πάνω σε διεθνή, φυσικά κλίμακα.

Σημαντική ύπηρεξε η απόφαση α μελετηθεί συγκριτικά η μουσική των διαφόρων λαών, άφου για πρώτη φορά ίσως στην ιστορία χωροστούν τά έθνη σε ομάδες, όχι εθεία πολιτικές, αλλά ανάλογα με τό ενδιαφέρον και τις ανάγκες της μελέτης αυτής. Η σημασία της απόφασης αυτής είναι, μού φαίνεται, εξαιρετική. Αναμφίβολα μιά συγκριτική μελέτη των στοιχείων της εθνικής μουσικής (τρόπων, ρυθμών, μορφολογικών, μελωδικών και ρυθμικών χαρακτηριστικών κ.λ.π.) όλων των χωρών και κυρίως εκείνων πού έχουν φυλετική συγγένεια η έχουν ζήσει σε στενή επαφή ανάμεσα τους, θά οδηγήσει σε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με τον καθορισμό κοινών η συγγενικών στοιχείων στην Έθνική τους μουσική, στη διασάφηση της αλληλοεπιδράσεως στην τέχνη τους, και την επισήμανση των δρόμων προελεύσεως ώρισμένων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων πού κυριαρχούν σε πολλούς λαούς. Θά μπορούσε να οδηγήσει ακόμα στον καθορισμό των διαφορών σταδίων της μουσικής εξέλιξεως σε διάφορους λαούς, ιδιαίτερα σε κείνους πού για τη μουσική τους λίγα είναι γενικώς γνωστά. Έκτος από τό μεγάλο μουσικοεπιστημονικό της ενδιαφέρον η απόφαση αυτή θά βοηθήσει ασφαλώς στην προαγωγή του πνεύματος της αλληλοκατανοήσεως και φιλίας ανάμεσα στα Έθνη.

'Αποφασίστηκε επίσης νά ζητηθεί

ἀπὸ τὸν Οὐνέσκο νὰ συγκαλέσει σύντομα μιὰ σύσκεψη εἰδικῶν γιὰ νὰ ἐξετάσει μεθόδους ἠχογράφησης, καταγραφῆς καὶ συγκριτικῆς μελέτης τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν.

Ἄλλες ἀποφάσεις πὺν πρέπει νὰ σημειωθοῦν εἶναι κ' οἱ ἀκόλουθοι: ἔκδοσις Ὀδηγοῦ γιὰ τοὺς συλλογεῖς λαϊκῆς μουσικῆς, καὶ περιοδικοῦ, ὄργανου τοῦ Συμβουλίου, τὸ πρῶτο τεύχος τοῦ ὁποίου θὰ κυκλοφορήσει τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1949 καὶ θὰ περιέχει πλήρη ἔκθεσις τῶν ἐργασιῶν τοῦ πρώτου αὐτοῦ Διεθνoῦς Συνεδρίου.

Ἐχῶ τὴν πεποίθησι πὺν μὲ τὴν ἠθικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐνίσχυσι τῶν Κυβερνήσεων, ἀπ' τῆς ὁποίας θὰ ζητηθεῖ τακτικὴ ἐτήσια συνδρομὴ, καὶ τῆς Οὐνέσκο, μὲ τὴν ὁποίαν τὸ Συμβούλιον θὰ συνεργασθεῖ, ὁ Διεθνῆς αὐτὸς Ὄργανισμὸς θὰ μπορέσει ὄχι μόνον νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκοποὺς του μέσα στὸ εἰδικὸ μουσικὸ πλαίσιο, ἀλλὰ καὶ θὰ συμβάλλει ἀποφασιστικὰ στὴ δημιουργία πνεύματος διεθνoῦς συνεργασίας καὶ συναδελφώσεως.

ΣΟΛΩΝ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Σημ: Τὸ ὀργανωτικὸ μέρος τοῦ Συνεδρίου εἶχαν ἀναλάβει ἡ «Ἐλβετικὴ Ἐταιρεία λαϊκῶν παραδόσεων» καὶ ἡ «Ἐθνικὴ Ὀμοσπονδία Ἐλβετικῶν κοστούμιων καὶ ἐθίμων» καὶ τῶφεραν σὲ πέρας μὲ θαυμαστὸ τρόπο. Τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου φεύγοντας δὲν ἔβρισκαν λόγια νὰ ἐκφράσουν τῆς εὐχαριστίας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη τους γιὰ τὴ θερμὴ ὑποδοχὴ πὺν ἔτυχαν ἐν μέρους τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν Ὄργανοσεων αὐτῶν, καὶ γενικὰ γιὰ τὴν ἀπειρη εὐγένεια καὶ ἐγκάρδια φιλοξενία πὺν βρῆκαν ἐκεῖ.

Σ. Μ.

SIR GEORGE HILL

Ὁ ἄγγλος ἐπιστῆμων Sir George Hill, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε πρὸ ὀλίγου χρόνου εἰς ἡλικίαν πέραν τῶν 80 ἐτῶν εἶναι ὄχι μόνον ἓνας διεθνoῦς φήμης νομισματολόγος, ἀλλὰ καὶ ἱστορικὸς συνδεθεὶς μὲ τὴν Κύπρον, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀφιέρωσε καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτὰ του συγγράμματα. Διὰ τοῦτο ὁ θάνατός του πρέπει ἀσφαλῶς νὰ

δώσῃ ἀφορμὴν νὰ ἀσχοληθῶμεν δι' ὀλίγων μὲ τὴν φυσιογνωμίαν του, ἂν καὶ θὰ περιορισθῶμεν κυρίως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Κύπρον.

Ἀπὸ τοῦ 1893 ὁ Sir George Hill εἶχε προσληφθῆ εἰς τὸ Βρεταντικὸν Μουσεῖον ὡς βοηθὸς εἰς τὸ νομισματικὸν τμήμα, προήχθη δὲ μετέπειτα καὶ εἰς διευθυντὴν αὐτοῦ. Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἔχει οὗτος νὰ δεῖξῃ τεραστίαν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν, τῆς ὁποίας καρποὶ ὑπῆρξαν αἱ ἐκδόσεις ἔργων ἀναφερομένων εἰς τὰς νομισματικὰς συλλογὰς τοῦ Βρεταντικοῦ Μουσείου, ἐν οἷς καὶ τῆς Κύπρου. Αἱ ἐκδόσεις αὗται εἶναι μνημειώδεις διὰ τὴν καθύτητα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης καὶ τὴν συμβολὴν αὐτῶν εἰς τὴν Ἱστορίαν καὶ τὴν Ἀρχαιολογίαν ἀρχαίων πόλεων καὶ χωρῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Κύπρον ἡ ἐκδοσις τῆς συλλογῆς ταύτης (1904) θὰ ἀποτελῆ ἐπιχρόνια πολλὰ τὸ μοναδικὸν καταφύγιον πάσης νομισματικῆς ἐργασίας περὶ τῆς νήσου. Δὲν θὰ ἐξάρωμεν μόνον τὴν ἐπιστημονικὴν κατάταξιν καὶ τὰ ἀδιάσειστα ἐν τοῖς πλείστοις πορίσματα, ἀλλὰ μᾶς ἐνδιαφέρει ἀκόμη περισσότερο ἡ εἰσαγωγή, ἡ ὁποία εἶναι συγχρόνως ἱστορία τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς νήσου μετὰ πολὺ ἐνδιαφεροσῶν παρατηρήσεων περὶ αὐτῶν καὶ τῶν βασιλείων των.

Παραλλήλως πρὸς τὰς εἰδικὰς ἐκδόσεις τῶν νομισματικῶν συλλογῶν τοῦ Βρεταντικοῦ Μουσείου εἶναι μεγάλης ἀξίας αἱ ἐργασίαι τοῦ Sir George Hill περὶ τῶν ἱστορικῶν νομισμάτων τῶσων τῶν ἑλληνικῶν ὄσων καὶ τῶν ρωμαϊκῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν ὡσαύτως ἐκ τῶν πρώτων αὐτοῦ μελετῶν. Σχετικὴ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἱστορίαν εἶναι ἡ παλαιότερα του ἐκδοσις (1897) περὶ τῶν πηγῶν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας διὰ τὰ ἐτῆ 478—431 καὶ ἄλλαι μελέται δημοσιευθεῖσαι εἰς περιοδικὰ, ὧν πρωτεύει ἡ περιώνυμος Journal of Hellenic Studies τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν μετὰ τῶν ἐκδοτῶν, ὡς καὶ τοῦ ἐτέρου περισπουδατοῦ περιοδικοῦ Nomismatic Chronicle. Ἡ συνεργασία αὐτοῦ εἰς τὴν περίφημον Historia Numorum

τὴν ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ Head εἶναι ὠσαύτως ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας. Καὶ ἄλλα μικρότερα ἔργασια τοῦ ἐνδιαφέροντος Κυπρίου, ὡς ἡ περὶ τῶν τοπωνυμίων *Λε ν κ ω σ ί α ς* καὶ *Δ ε μ ε σ ο ὦ*.

Τὸ τελευταῖον καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Κύπρον ἔργον αὐτοῦ εἶναι ἡ Ἱστορία τῆς Κύπρου, χάριν τῆς ὁποίας ἐπισκέφθη προσωπικῶς τὴν νῆσον. Τοῦ ἔργου τούτου ἐξεδόθησαν ἤδη οἱ 3 πρώτοι τόμοι (I—ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς κατακτῆσεως τῆς Κύπρου ὑπὸ τοῦ Ριχάρδου Γ', II καὶ III—ἀπὸ τῆς Φραγκικῆς κατακτῆσεως μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς νήσου εἰς τοὺς Τούρκους), ὑπολείπεται δὲ ὁ IV τόμος, ὁ ὁποῖος θὰ διαλαμβάνῃ τὴν Τουρκικὴν περίοδον. Τὸ ἔργον ἐξακριβώθη καὶ εἶναι ἀσφαλῶς μνημειῶδες διὰ τὴν Κυπριακὴν Ἱστορίαν. Ἡ συλλογὴ τοῦ ὕλικου εἶναι ἀφθονωτάτη, ἡ δὲ χρῆσις τῶν νεωτέρων πηγῶν τόσοσιν πλουσία, ὥστε ἴσως εἰς τινὰς περιπτώσεις νὰ ἐθυσιάσθη τὸ ποιὸν χάριν τῆς μνείας πάσης ἐπὶ τινος θέματος ἐργασίας. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μερικαὶ ἀπόψεις τοῦ συγγραφέως συκροῦνται πρὸς τὰς ἀντιλήψεις καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ ἑλληνικοῦ κυπριακοῦ λαοῦ, ἐθεωρήθη δὲ ὅτι ἐκ προκαταλήψεως πρὸς ταῦτα καὶ τὰς ἐθνικὰς ἐπιδιώξεις αὐτοῦ ἐχρησιμοποίησε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν του κύρος πίπτων θῦμα τῆς συγχρόνου ἀγγλικῆς πολιτικῆς. Ἰδίως ἓνα χωρίον τῶν Ἰκετιδῶν τοῦ Διοσκόρου ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς αὐτὸν ὄχι μόνον νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἑλληνικότητα τῶν ἀρχαίων Κυπρίων, ἀλλὰ καὶ νὰ προειπῇ ὅτι θὰ εἶναι ματαία εἰς τὸ μέλλον πᾶσα προσπάθεια τῶν σημερινῶν Κυπρίων νὰ ἀποδείξωσι σχέσιν πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου του ὁμιλεῖ περὶ Ἑλλήνων τῆς Κύπρου συμβατικῶς, ἀλλοῦ δὲ ζητεῖ καθαρῶς βυζαντινὰ δημιουργήματα τῆς τέχνης ἐν Κύπρῳ νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς φραγκικά. Αὐτὰ εἶναι ἴγ' ἀπὸ πολλὰ. Μερικαὶ τοιαῦτα ἀπόψεις τοῦ συγγραφέως ἀντικρούονται βασικῶς δι' ἐπιστημονικῶν δημοσιεύσεων Κυ-

πρίων ἐπιστημόνων. Καὶ ἓνα πολὺ ἐνδιαφέρον σημεῖον, τὸ ὁποῖον πρέπει παρὰ τοῦτο νὰ ἀποκαλυφθῇ εἶναι ὅτι ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ἐξεφράσθη ὅτι εὗρισκεν ἀξιοπρόσεκτα μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀντεπιχειρήματα κατὰ τῶν ἀπόψεων του καὶ ἐπέμενε ὅτι δι' αὐτῶν δὲν ὑπηρετήσε τὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ τὴν ἐπιστημονικὴν του πίστιν.

Ἄλλ' ἀνεξαργήτως τῶν ζητημάτων τούτων ἡ ἐργασία τοῦ Hill θὰ μένῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὸ μοναδικὸν γενικὸν εἶδλλον περὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Κύπρου μὲ ἐπιστημονικὸν κύρος, καὶ θὰ εἶναι τὸ μόνον ἐπιστημονικὸν βοήθημα εἰς πάντα μελετητὴν τῆς Κύπρου, ἰδίως διὰ τὴν καταπλήσσοσαν χρῆσιν τῶν πηγῶν, παλαιῶν καὶ νεωτέρων. Μὲ τὸν θάνατόν του ἐχάθη ἡ περὶ Κύπρου ζῶσα σοφία ἡ συγκεντρωμένη εἰς ἓνα καὶ μόνον πνεῦμα ἀνθρώπινον. Μνημόσυνον καὶ ἐνδειξὴν εὐθείας ἐκτιμῆσεως πρὸς τὸ κολοσσιαῖον ἐπιστημονικὸν του ἔργον παρὰ τὰς διαφορὰς ἀντιλήψεων ἐπὶ ἐπιστημονικῶν ζητημάτων τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας ἀποτελοῦν αἱ ὀλίγα αὐτὰ γραμματὰ περὶ τοῦ ἐκλιπόντος σοφοῦ ἀνδρός.

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ ΣΟΛΩΝ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Τὸν περασμένο μῆνα γύρισε ἀπὸ τῆς Βασιλείας τῆς Ἑλβετίας, ὅπου εἶχε κληθῆ νὰ συμμετάσχει στὸ Διεθνὲς Συνέδριον Δαϊκῆς Μουσικῆς, ὃ Κύπριος μουσικοσυνθέτης καὶ Διευθυντῆς τοῦ Ὁδείου Λεμεσοῦ κ. Σόλων Μιχαηλίδης. Τὸ Συνέδριον διήρκεσε ἀπὸ τῆς 13—18 Σεπτεμβρίου, καὶ ἀσχολήθη με μὲ σοβαρὰ ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν Δαϊκὴ Μουσικὴν. Κατὰ τὴ διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου ὁ κ. Μιχαηλίδης ἐξελέγη μέλος τοῦ «Διεθνοῦς Συμβουλίου Δαϊκῆς Μουσικῆς», τὴν δὲ 14ην Σεπτεμβρίου μίλησε γὰ τὴν Ἑλληνικὴ λαϊκὴ μουσικὴν.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ Συνεδρίου ὁ κ. Μιχαηλίδης, κατόπιν προσκλήσεως, ἔκαμε διάλεξιν εἰς τὸ King George's Hall τοῦ Λονδίνου με θέμα: «Ἡ Νοσοελληνικὴ λαϊκὴ καὶ ἐντεχνῆ μουσικὴ». Ὑστερώτερον διορίσθη ὡς μέλος

τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Διεθνoῦς Μουσικοῦ Διαγωνισμοῦ, πού θά γίνει στήν Οὐαλλία τὸ καλοκαίρι τοῦ 1949. Ἐν τῷ μεταξύ Βρετανικὸς Ὀλιγος ἀνέλαβε τὴν ἐκδοση συνθέσεων του. Τὸ πρῶτο ἔργο ἔχει τίτλος ἐκδοθῆ. Εἶναι μιὰ σύνθεση γιὰ πιάνο μὲ τὸν τίτλο «Ἡ λύρα τῆς Σαυφῶς», πού θά εἶναι ὑποχρεωτικὸ κομμάτι γιὰ ὄλους τοὺς ἐκτελεστὲς πιάνου, πού θά συμμετάσχουν στὸ Διεθνή Διαγωνισμό τῆς Οὐαλλίας.

ΕΘΝΙΚΟ ΖΥΓΝΗΜΑ

Ὁ κ. Τάκης Φραγκοῦδης, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὰ σημειώματα τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» γιὰ τὴ στάση τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι τοῦ δεξαγομένου σήμερον ἔθνικοῦ ἀγῶνος, μᾶς γράφει μεταξὺ ἄλλων τὰ ἑξῆς ἀξιοσημειώτα :

«Οἱ λαοὶ — ἐννοῶ ἐκείνους πού μποροῦν νὰ σκέφτονται μόνοι τους κ' ὄχι καθ' ὑπόδειξη — ἄρχισαν νὰ ξυπνοῦν (κάπως ἀργά, βέβαια) μὲ ζυπνοῦν. Οἱ Ἕλληνες ὅπως πάντα, ὅπως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδας, ξύπνησαν πρῶτοι μὲ τὸ δαιμονικὸ ἐκείνο, τὸ θεῖο δῶρο τῆς διαίτησης καὶ τῆς πολιτικῆς ὠριμότητος πού τοὺς διακρίνει. Οἱ Ἕλληνες τῆς Κύπρου, πάντα καθυστερημέναι (ἴσως, ἔνεκα τῆς σκλαβιάς), ἄρχισαν πολὺ. Οὐραγοὶ θλιβεροὶ μιᾶς κοσμοθεωρίας χρεωκοπημένης καὶ ἐνὸς πολιτικοῦ συστήματος πού εἰσιζέται στὴ βία καὶ στὸ φόβο, ἐξακολουθοῦν νὰ παραπαίουν ἀνεργάτιστοι καὶ ἀκατατόπιστοι. Καιρὸς γὰ ζυπνήσουν. Καὶ πρέπει ἐοεῖς οἱ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ νὰ τοὺς δώσετε τὴ σκουνητὰ γιὰ νὰ ζυπνήσουν...».

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

T. J. Fitikides : Lessons in Greek—English Translation. (Revised Edition) Nicosia 1948. Publishers : Savvas Joannou. Σελ. 162 + XI.

Ὁ κ. Τ. Φιτικίδης ἐκυκλοφόρησε πρὸ τίνος εἰς δευτέραν ἐπηυξημένην ἐκδοσιν τὸ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω τίτλων διδασκτικὸν βιβλίον του, τὸ ὁποῖον ὁ-

μοῦ μὲ τὸ : «Common Mistakes» ἀποτελοῦν δύο πολυτιμώτατα βοηθήματα διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ διὰ πάντα ἐπιθυμοῦντα νὰ ἐκμάθῃ τὴν ἀγγλικὴν ὀρθῶς καὶ ταχέως.

Καὶ τὸ νέον τοῦτο βιβλίον, προῖον τῆς μορφώσεως καὶ παιδαγωγικῆς ἀξίας τοῦ συγγραφέως, διακρίνεται διὰ τὸ εὐμέθοδον καὶ σαφεῖς περιεχόμενον του, ὡς καὶ διὰ τὸ εὔστοχον τοῦ παραλληλισμοῦ τῶν ἀντιστοιχῶν σημείων τῶν δύο γλωσσῶν, Ἑλληνικῆς καὶ Ἑλληνικῆς.

Διαιρεῖται εἰς τρία κύρια μέρη :

Τὸ πρῶτον (σελ. 1—52) διαλαμβάνει δι' ἀφθόνων παραδειγμάτων καὶ διατυπώσεως συντόμων καὶ εἰς ἀπλὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν γραμματικῶν κανόνων περὶ ἀπλῶν φαινομένων τῆς γλώσσης (χρήσεως ἀπλῶν χρόνων, περὶ τοῦ ἄρθρου κ.τ.λ.). Τὸ δεύτερον μέρος καλύπτει τὰς σελ. 53—104 τοῦ βιβλίου, ἔνθα γίνεται λόγος, μεταξὺ ἄλλων, περὶ τῆς χρήσεως καὶ τῆς ἐννοίας τῶν συνθέτων χρόνων, τοῦ γεροντιδίου, τοῦ ἀπαρεμφάτου, ἐν ἀντιπαράβολῃ πρὸς τὸ ἀντιστοίχα φαινόμενα τῆς μητρικῆς μας γλώσσης. Τέλος, τὸ τρίτον μέρος (σελ. 105—150) πραγματεύεται δυσχερέστατα σημεῖα τοῦ μηχανισμοῦ τῆς Ἀγγλικῆς, ἰδιαίχοντα μᾶλλον εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην, ὅπως εἶναι ἡ ἀκολούθια τῶν χρόνων ἐν τῇ Ἀγγλικῇ, ὁ ρόλος τῆς προθέσεως μετὰ διαφόρων ρημάτων, ἡ θέσις τῆς προθέσεως εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὄρων τῆς προτάσεως κ.τ.τ. Ἐν τέλει ἐκάστου μέρους ὁ συγγραφεὺς παραθέτει ὄχι μόνον πολλὰς καὶ ψυχολογικῶς καταλλήλους ἀσκήσεις πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν ἤδη δεδιδασμένων, ἀλλὰ καὶ ὀλοκληρῶνει τὴν ἐνότητα διὰ τῆς καταγραφῆς τῶν χρόνων τῶν σπουδαιότερων ἀνωμάτων ρημάτων ἢ - ὀπερ πρωτότυπον - διὰ τῆς παραθέσεως ἀγγλικῶν ἰδιωματισμῶν συνηθεστάτων ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλουμένῃ, μὲ ἀρίστην δὲ ἀπόδοσιν τοῦ νοήματος ἐκάστου εἰς τὴν μητρικὴν μας γλῶσσαν (σελ. 98—103) ἢ (τρίτον μέρος : σελ. 151—162) διὰ τῆς καταγραφῆς ρημάτων τῆς ἀγγλικῆς γλώσσης, τὰ ὁποῖα συντασσόμενα μεθ'

ὀρισμένης προθέσεως, ἔχουν ἔννοιαν διάφορον μᾶς ξηρᾶς μεταφράσεως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον κλείει κάθε μέρος τοῦ βιβλίου του ὁ κ. Φιτικίδης, μαρτυρεῖ ἰδιαίτε- ρως τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν ψυχολο- γικῶς ὀρθὴν πορείαν τῆς ἐργασίας τοῦ δημιουργοῦ. Εἶναι διὰ τοῦτο ἄ- ξιος συγχαρητηρίων, ἀλλὰ καὶ ἄξιος μιμήσεως. Ὁ Ὀργανισμὸς Ἐκδόσε- ως Σχολικῶν Βιβλίων τῆς Πατρίδος μας ἔχει ἐπ' αὐτοῦ τὴν ὠφελθῆ κατὰ τὴν γνώμην μου, ἐὰν μελετήσῃ τὸν τρόπον τῆς διαθερώσεως τῆς ὕλης τοῦ νέου ἔργου τοῦ κ. Φιτικίδου.

N. A. ΒΟΣΤΑΝΤΖΗΣ

Κατίνας Γ. Παπα: "Αν ἄλ- λαζαν ὅλα. Διηγήματα. Οἱ φίλοι τοῦ βιβλίου. Ἀθήνα, 1948, σ. 190.

Μία σειρά διηγήματα, πού τὰ χα- ρακτηρίζει αἰσιόδοξη πίστη στὴ ζωὴ καὶ στὶς μεγάλες τῆς ἀλήθειες, κι ὅ- ταν ἀκόμη λυγίζουν κάτω ἀπ' τὴ σκληρὴ πραγματικότητα οἱ ἄνθρωποι. Κι αὐτὸ δὲν εἶναι συνηθισμένο φαινό- μενο στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία, πού στοῦ μεγαλύτερο τῆς μέρος εἶναι προ- πάντων λογοτεχνία τοῦ πόνου καὶ τῆς θλίψεως, μὲ σπάνια ξεσπάσματα χαρᾶς καὶ αἰσιοδοξίας. Ἀλλὰ ἡ δ. Κατίνα Παπα τραγουδεῖ, χαμηλόφωνα ἔστω, τὴν αἰσιόδοξη κ' ἐλπιδοφόρα ἄποψη τῆς ζωῆς. Δὲν τὰ παρουσιάζει βέβαια ὅλα ρόδινα—θὰ ἦταν πολὺ ἀνόητο— πὸ ἴσα ἴσα μέσα στὶς ἀγωνίες καὶ στοὺς ἀγῶνες τῶν κοινῶν προσώπων τῆς πάντα μιὰ ἀχτ'δα ἐλπίδας φωτίζει τὰ σκοτάδια τῆς ζωῆς των καὶ τοὺς θεομαίνει τὴν πίστη πρὸς τὶς καλὲς ἀξίες τῆς ζωῆς. Ἀσφαλῶς δὲν εἶν' αὐτὸς ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ βιβλίου τῆς δ. Παπα, πού φαντάζομαι πὼς θέλησε μονάχα νὰ μᾶς δώσει εἰκόνες ἀπὸ τὴ βασανισμένη ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, πού μιὰ σκληρὴ μοῖρα τοὺς κατατρεχεῖ καὶ δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ σηκώσουν τὸ κε- φάλι τους. Ὅμως αὐτοὶ δὲ βαρυνκο- μᾶνε οὔτε καὶ παραδίνουνε τὰ ὄπλα. Ζαίρουν πὼς «κάπου κάποια χαρὰ καὶ γι αὐτοὺς θὰ φανεῖ», ἀφοῦ μάλιστα δίνουν ὀλόκληρο τὸν ἑαυτὸ τους στὴν καλοσύνη καὶ στὴν ἀλήθεια πού πι- στεύουν καὶ ἐφαρμόζουν.

Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου—"Αν ἄλλα- ζαν ὅλα», ὑποβάλλει τὴν ἐσώτερη δι- ἄθεση πού διαπνέει τὸ ἔργο. "Αν ἄλ- λαζαν ὅλα... πόσο πὸ καλὴ θὰ ἦταν ἡ ζωὴ!... "Αν πάντα νὰ εἴμαστε στενόκαρδοι, τυπικοί, δεμένοι στὶς κα- κίες μας, ἂν σταματοῦσαμε τὶς μικρο- πονηριὲς καὶ τοὺς μικροεγωισμοὺς μας καὶ κοιτούσαμε ἀνοιχτόκαρδα, φρεσικά, ἀληθινὰ καὶ τίμια τὴ ζωὴ, πόσο πὸ χαρούμενα καὶ ἄνετα θὰ ζούσαμε!... Πόσο ἀπλό πράμα εἶναι! "Αν, ὁμως...

Ἐπάρχει κάποια χαλάρωση στοῦ δέ- σμο τῶν διηγημάτων αὐτῶν καὶ πε- ριορισμένη τεχνική, χωρὶς εὐλυγισία, μιὰ κάποια ἀκαμψία στὴν ἀφήγηση καὶ ἐμμονὴ σ' ἀχρηστες κοινοτοπίες, ὁμως διαβάζονται εὐχάριστα, καὶ, τὸ καλύ- τερο, μένουν βαθιὰ χαραγμένες στοῦ νοῦ καὶ στὴν καρδιά μας οἱ ἀνθρώπινες αὐτὲς εἰκόνες.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Οἱ Ἐκθέσεις

Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ Ὀχτώβρη ἄρ- χισαν ν' ἀνοίγουν πολλές αἰθουσες καλλιτεχνικῶν ἐκθέσεων. Καὶ παρ' ὅλην τὴν μεγάλη ἐκθεση τοῦ Ζαπτεῖου, ὑπάρχουν πολλοὶ ζωγράφοι καὶ γλύ- πτες πού προτιμοῦν τὴν ἀτομικὴν ἐκ- θεση. Καὶ δὲν ἔχουν ἄδικο. Γιατὶ μέσα σὲ μιὰν ὁμαδικὴν ἐκθεση, ὅπου ἀντιπροσωπεύονται διάφορες σχολὲς καὶ τεχνοτροπίες μὲ ποικίλες τάσεις, ἡ ἀτομικότητα τοῦ ζωγράφου χάνεται καὶ ἐξαφανίζεται, ἐνῶ ὁ θεατὴς δὲν μπορεῖ τίποτε νὰ δεῖ, τίποτε νὰ κατα- λάβει ἀπὸ τὸ ἀνακάτεμα αὐτὸ τῶν διαφορῶν καλλιτεχνικῶν κατευθύνσε- ων.

Ἐτσι στοῦ «Ρόμβο» ἄνοιξε μιὰ ἐκθε- ση ὕδατογραφικῶν τοῦ ζωγράφου Πλα- κωτάρη, πού ὁμως δὲν προκαλεῖ κα- νένα ἐνδιαφέρον. Δὲν μᾶς φέρνει κα- νένα κενούργιο μήνυμα ἀπὸ τὶς σφαί- ρες τῆς τέχνης. Ὁ ζωγράφος δουλεύ- ει τὴν ἀκουαρέλλα σὰ νὰ ζωγράφιζε μὲ λάδι. Ἀκόμα δὲν κατάλαβαν με- ρικοὶ ζωγράφοι μας ὅτι ἡ τεχνικὴ τῆς ἀκουαρέλλας διαφέρει ἀπὸ ἐκεί- νην τῆς ἐλαιογραφίας κι ὅτι κάθε τρόπος ἐκφράσεως τῆς ζωγραφικῆς

θέλει και δικά του ὀλικά μέσα ἐκτελέσως.

— Ἀντίθετα ἢ ἔκθεση Γ. Ζογγολόπουλου στήν αἴθουσα Ζαχαρίου, μᾶς ἔδωσε μίαν εὐχάριστη ἐκπληξη, γιατί ξέραμε τὸν κ. Ζογγολόπουλο σὰν ἕναν ἀπὸ τοὺς καλοὺς μας γλύπτες, ὄχι ὅμως καὶ ζωγράφο μὲ τόσο προσωπικὸ τόνο καὶ μὲ τέτοια πλούσια χρωματικὴ κλίμακα. Ἐκθέτει γλυπτὰ, λάδια, ἀκουαρέλλες καὶ παστέλ. Ἀπὸ τὰ γλυπτικά του ἔργα, τὸ «Μνημεῖο Πεσόντων Ἀγ. Γεωργίου Κερατοινίου», σὲ ὑπερφυσικὸ μέγεθος, παρουσιάζει μιὰ νέα κοπέλλα πὸν κρατᾷ ἕνα κλωνάρι δάφνης στὸ χέρι. Εἶναι δοσμένο μὲ ἀδρές γραμμὲς καὶ ὠραία ἐπίπεδα καὶ δείχνει ὅλο τὸ μέτρο τῆς τεχνικῆς του. Ἐχουμε ὅμως μερικὲς ἐπιφυλάξεις γιὰ τὸ πρόσωπο τῆς κοπέλλας αὐτῆς, πὸν μὲ τὰ ἐξογκωμένα μῆλα μοιάζει περισσότερο μὲ σλαβικὴ ὁμορφιά, παρὰ μὲ τύπο Ἑλληνίδας, ὅπως θὰ ταίριαζε γιὰ ἕνα τέτοιο μνημεῖο. Ὁραῖο ἐπίσης ἔργο εἶναι τὸ «Κοπέλλα ξαπλωμένη» καμωμένο κατευθεῖαν σὲ κόκκινη πέτρα. Καὶ τὸ θαυμάσιο ἐκεῖνο μικρὸ κορίτσι σὲ ταφόπετρα πὸν κρατᾷ ἕνα περιστέρι, ἀσφαλῶς εἶναι ἀπὸ τὰ λιτότερα καὶ γι' αὐτὸ ὠραιότερα γλυπτικά ἔργα τοῦ καλοῦ αὐτοῦ ἐργάτη τῆς τέχνης. Ἡ «Μακέττα γιὰ τὸ Ἡρώον Μυκόνου» δὲν εἶναι μόνον ἕνα ὠραῖο σύμπλεγμα, μὰ κι ἕνα ἀρχιτεκτονικὸ οἰκοδόμημα ἀξιοπρόσεχτο.

Ἄλλα τὰ λάδια του εἶναι καμωμένα μὲ τὴν ἴδια προσωπικὴν τεχνολογίαν τοῦ ζωγράφου, μὲ λίγο χρῶμα καὶ κάθετες πινελιὲς πὸν ἀφήνουν νὰ φαίνεται κάπου καὶ ὁ μουσαμῆς, μὲ πλουσιώτατη «γκάμα» καὶ ζωηρὰ, χαρούμενα χρώματα, πὸν παιγνιδίζουν πρόσχαρα στὸ μάτι καὶ σὲ κάνουν νὰ χαρεῖς τὴν ὁμορφίαν τῆς Ἀττικῆς (τὰ περισσότερα εἶναι τοπία ἀπὸ τὸ Χολαργὸ) στὸ πανί. Ξέρει νὰ συνδυάζει περίφημα τὰ «συμπληρωματικὰ χρώματα», πρᾶγμα πὸν προκαλεῖ ἕνα αἶσθημα χαρᾶς καὶ ἀγαλλίασης στὸ θεατή. Ἄν ὁ γλύπτης ἀφοσιωθῆ συστηματικώτερα στὴ ζωγραφικὴ καὶ τραβῆξει στὰ ἴδια ἀγνάρια πὸν εὐαδίζει τόσο

στέρα τώρα, θ' ἀποχτήσῃ ἢ Ἑλλάδα ἕναν ἀκόμα ζωγράφο μεγάλης ἀξίας.

— Στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ Πανασσαοῦ ἐκθέτει ὁ ζωγράφος Βαλσάμ (Βαλσαμάκης), ἀρχηγός, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, τοῦ «Αὔσονισμοῦ». Τὶ ἐπιδιώκει ἢ νέα αὐτῆ σχολή, δὲν μπορέσαμε νὰ καταλάβουμε.

— Ὑστερ' ἀπὸ τὴν ἔκθεση Ζογγολόπουλου, ἀνοίξε στήν ἴδια αἴθουσα ἢ ἔκθεση γλυπτικῆς τοῦ Ἀπάρη. Ἐκθέτει δείγματα ὀλιανερῆς τῆς ὠραίας καλλιτεχνικῆς του σταδιοδρομίας ἀπὸ τὸ 1921 ἴσα μὲ σήμερα. Εἶναι λυπηρὸ πὸν ὁ στενὸς χώρος τῆς ἀνταπόκρισης αὐτῆς πὸν ἔχει τύπο μόνον πληροφοριακὸ καὶ κατατοπιστικὸ γιὰ τοὺς Κυπρίους ἀναγνώστες, δὲν μὴ ἐπιτρέπει νὰ ἐπεκταθῶ περισσότερο σὲ κρίσεις γιὰ τὴν ὠραίαν αὐτὴν ἔκθεση. Ἀναφέρω μόνον ὅτι ἡ σταδιοδρομία τοῦ Ἀπάρη στέκεται σὲ τρεῖς κύριους δημιουργικὸς σταθμούς, πὸν ξεκινώντας ἀπὸ τὸν «Κορμό» (1921), περνᾷ ἀπὸ τὸ ψυχολογικὸ μπουστο : «Γιάννης Ψυχάρης» (1928), σταματᾷ στὸ νεοκλασικὸ κεφάλι : «Μαρί—Τερέζ» (1937), γιὰ τὸ ὁποῖο πήρε καὶ τὸ παράσημο τῆς λεγεώνας τῆς τιμῆς στὸ Παρίσι, καὶ νὰ καταλήξῃ στὸ λιτὸ σχέδιο μὲ τὶς ἀπλουστευμένους γραμμὲς τῶν ἔργων τῆς σημερινῆς περιόδου. Τὸ «Κυκλάμινο» (1943) εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τῆς ἐκθέσεως. Παριστάνει μιὰ καθισμένη γυναῖκα πὸν κρατᾷ στὸ χέρι ἕνα κυκλάμινο καὶ λάμπει στὸ πρόσωπό της ἕνα θεῖο χαμόγελο. Τὸ ἔργο θὰ ἐκτεθεῖ καὶ στὸ Παρίσι μὲ τίτλο «τὸ χαμόγελο τῆς Ἀθήνας».

— Στὸ Ζάππειο ἀνοίξε, μὲ τὴν πρωτοβουλία τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος, μὲ μεγάλη ἐπισημότητα καὶ μὲ τὴν παρουσία τῶν Βασιλέων, ἢ Πανελληνίους Καλλιτεχνικὴ ἔκθεση 1948. Περισσότεροι ἀπὸ 300 καλλιτέχνες ἐκθέτουν 900 ἔργα ζωγραφικῆς, γλυπτικῆς, χαρακτικῆς, διακοσμητικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς τέχνης. Ἐκεῖνος ὅμως πὸν μὲ τὸν ἰδεαλισμὸ του καὶ τὴν ἀφθαστὴ τέχνην του ἐπιβάλλεται ἀμέσως σὸν καλλιερχημένο θεατή, εἶναι ὁ Παρθένος μὲ τὸ μεγάλο τὸν πίνακα (4X4) «Ἡ Ἀποθέωσις τοῦ Ἀθανά-

σιον Διάκου». Ἡ τιμὴ τοῦ πίνακα εἶναι 600 ἑκατομ. δρχ. (δηλ. 20.000 λίρες). Μερικὲς ἀπόψεις μας γιὰ τὸν Παρθένου καὶ τὴν ἔκθεση θὰ δόσουμε στὸ ἐπόμενο τεῦχος.

—Ὁ ζωγράφος Τ. Ἐλευθεριάδης ἐκθέτει στὸ «Ρόμβο» 32 λάδια του, ποὺ εἶναι ἄξια μεγάλης προσοχῆς. Τὸ ὅτι ὁ καλλιτέχνης εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸ Γαλλικὸ ἐξπρεσιονισμό, εἶναι ὀλδφάνερο μὲ τὰ σκοτεινὰ χρώματα τὰ γαυδῆ καὶ τὰ σκούρα πράσινα, ὅμως τὸν ἀναπλάθει μέσα του καὶ μᾶς δίνει ὠραίες προσωπικὲς ἐντυπώσεις ἀπὸ τοπεία τῆς Αἰθιοπίας. Οἱ «νεκρὲς φύσεις» του καὶ τὰ φρούτα του ἔχουν συνθετικὲς ἀρετὲς μεγάλες καὶ χυμούς ποὺ πάλλουν κάτω ἀπὸ τὴ φλούδα. Πολὺ ὠραῖο εἶναι τὸ «καλάθι μὲ τὰ στάχια» ὅπου κατώρθωσε νὰ δώσει μὲ μεγάλῃ ἐπιτυχίᾳ τὸ συνδυασμὸ τοῦ πράσινου φόντου μὲ τὰ κίτρινα τῶν σταχιῶν καὶ τοῦ καλαθοῦ.

Τὸ Θέατρο

Τὸ «Θέατρο Τέχνης» τοῦ Κοινῆ ἄρχισε τὶς παραστάσεις του στὸ θέατρον Ἀλίκης μὲ τὸ ἔργο τοῦ Ο' Νήλ: «Ὅλα τὰ παιδιά τοῦ Θεοῦ ἔχουν φτερά». Τὸ ἔργο βασίζεται πάνω στὸ κακοχώνευτο πιά γιὰ τοὺς Ἀθηναίους θέμα τοῦ προσλήματος τῶν μύρων στὴν Ἀμερική καὶ εἶναι τὸ τρίτο ἔργο ποὺ ἐλέπουν γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα μῆσα στὸ 1948, ὕστερ' ἀπὸ τὸ θαυμασίον «Βασιεὺς εἶναι οἱ ρίζες» τῶν Ντουσσώ καὶ Γκάου καὶ τὸ «Εὐλαβικὸ Γύναιο» τοῦ ὑπαρχιστοῦ Σάρτρ. Εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ παλιὰ ἔργα τοῦ Ο' Νήλ (1923) καὶ δὲ ἐλέπουμε τὸ λόγο τῆς προτίμησης αὐτοῦ εἰδικὰ τοῦ ἔργου. Πρέπει, ἄραγε, νὰ πιστέψουμε αὐτοὺς ποὺ λένε ὅτι τὸ Θέατρο Τέχνης ἐπειδὴ δὲν τολμᾷ νὰ κάμει ἀριστερὴν προπαγάνδα, κάμνει ἀντιαμερικανικὴ;

—Τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο ἀνέβασε σὰν πρῶτο ἔργο τῆς φετεινῆς χειμωνιάτικης περιόδου τὴ «Στρίγγλα ποὺ ἔγινε ἀρνάκι» τοῦ Σαίξπηρ, μὲ σκηνοθεσίαν Ροντήρη, σκηρικὰ Κλώνη καὶ ἐνδυμασίαις Φωκᾶ, ποὺ ἦσαν ἀληθινὰ καλλιτεχνήματα. Ὁ Μυρὰτ ὡς

Πετρούκιος ἐδημιούργησε τὸν καλλιτερο ὡς τὰ τῶρα ρόλο του καὶ πλάι του ἢ Ἀρώνη ὡς Κατερίνα κράτησε μὲ κατανόηση τὸ ρόλο τῆς σεριμμένης γυναικίαις. Συνολικὰ ἡ παράσταση ἤταν ἀφορη ἀπὸ κάθε ἀποψη.

Διάφορα Νέα

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐταιρία Λογοτεχνῶν (τὸ νέο σωματεῖο ποὺ προήλθε ἀπὸ τὴ συγχώνευση τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρίας τῶν Λογοτεχνῶν καὶ τῶν μὴ κομμουνιστικῶν μελῶν τῆς πρώην Ἐταιρίας Λογοτεχνῶν) ἐξέλεξε τὸ πρῶτο του Διοικ. Συμβούλιον ὡς ἐξῆς: Πρόεδρος: Κώστας Οὐράνης, Ἀντιπρόεδροι: Στράτης Μυριβήλης καὶ Ἄγγ. Τροζάκης, Γεν. Γραμματεὺς: Ν. Προεστόπουλος, Ταμίας: Μιχ. Περάνης, Ἐφορός: Ἄντρ. Καραντώνης, Σύμβουλοι: Κ. Τσάτσος, Μ. Καραγάτσης, Σπυρ. Παναγιωτοπούλου Θ. Πετσάλης καὶ Γ. Θεοτοκάς.

—Ἀρχισαν κάθε Κυριακὴ πρῶτ' ἀπὸ «Κεντρικὸν» οἱ Συμφωνικὲς Συναυλίαι τῆς Κρατικῆς Ὀρχήστρας, μὲ τοὺς μαέστρους Οἰκονομίδη, Βαβαγιάννη καὶ Λυκούδη. Ἡ ἐναρκτηριος δόθηκε στὶς 24 Ὀκτωβρίου καὶ μὲ σολιστὸν τὸν περιφημο Ἰσπανὸ βιολοντσέλιστα Γκασπάρ Κασσαντὸ στὸ «Κοντέρτο γιὰ βιολοντσέλλο» τοῦ Ντεβόρζακ. Τὸ πρόγραμμα περιελάμβανε τὸ «Ρωμανικὸ Καραβάκι» (εἰσαγωγή) τοῦ Μπερλιόζ καὶ τὴ Συμφωνία ἀρ. 6 (παθητικὴ) τοῦ Τσαϊκόφσκι.

—Ἡ δευτέρη συναυλία μὲ τὸν Βαβαγιάννη εἶχε σολιστὴν τὴν πιανίστρια Ρένα Κυριακοῦ στὸ «δευτέρον Κοντέρτο» τοῦ Σαῖν Σάνς. Ἀκούσαμε ἀκόμα τὴ «Ρωμαντικὴ Συμφωνία» τοῦ Μπροῦκνερ καὶ τὸ «Ἡρωικὸ Ἐμβατήριον» τοῦ Σαῖν Σάνς.

—Τὸ πρόγραμμα τῆς τρίτης συναυλίας μὲ μαέστρον τὸν Λυκούδη περιελάμβανε τὰ ἐξῆς ἔργα: Χαϊντελ—Πέερν «Σονάτα», Εὐαγγελάτου «Ἐπιτύμβιον», Λιστ «Τὰ πρελούδια», Μπραῦς «Συμφωνία ἀρ. 1».

Τ. Μ. Φ.

Νοέμβριος 1948.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Τὸ Βραβεῖο Νόμπελ γιὰ τὴ Φιλολογία δόθηκε φέτος στὸ Βρετανὸ ποιητὴ Τ. Σ. Ἔλιοτ. Ὁ Ἔλιοτ εἶναι Ἀμερικανικῆς καταγωγῆς. Γεννήθηκε τὸ 1888 καὶ σπούδασε στὰ Πανεπιστήμια Χάρβαρντ, Ὁξφόρδης καὶ Σορβόνης.

Ὁ Πεξοπορικὸς Ὀμίλος Λάρνακος ὠργάνωσε τὴν 17ην Ὀκτωβρίου Πολιτικὸ Μνημόσυνο τοῦ Ἐθνομάρτυρα Μητροπολίτη Κυτίου Νικόδημου μετ' ὀμίλητὴ τὸ Δήμαρχο Πάφου κ. Χρ. Γαλατόπουλου. Προσκληθεῖς ὁ κ. Γαλατόπουλος ἐπανάλαβε τὴν ὁμιλίαν του «Ὁ Μητροπολίτης Νικόδημος καὶ τὰ μαθήματα ποὺ πρέπει νὰ ἀντλήσουμε σήμερα ἀπ' τὴ ζωὴ του» εἰς τὴν «Ἐνωσιν Νέων Τράστ» Λευκωσίας καὶ «Ἀνόρθωσιν» Ἀμμοχώστου.

Στις 6 Νοεμβρίου τὸ Λύκειον Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου δεξιώθηκε τὸν Ἐντιμον Ἑλληνα Πρόξενον μετὰ τῆς κυρίας Κουντουριώτου. Τὸς προσκεκλημένους προσφώνησαν ἡ Πρόεδρος τοῦ Λυκείου κ. Μαρία Π. Ἰωάννου καὶ ἡ γραμματεὺς κ. Θεανὼ Σαμπών. Ἐπακολούθησε καλλιτεχνικὸ πρόγραμμα.

Στις 7 Νοεμβρίου μίλησε στὸ Λύκειον Ἑλληνίδων ὁ κ. Γ. Ἀρσανιτάκης μετ' ἔμα : «Ἡ σκοπιμότης τῆς ἐπιδόσεως εἰς τὴν Μουσικὴν».

Ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ ὄπλο τοῦ κ. Γ. Ν. Ρωσσίδη προκηρυχθέντος ποιητικῷ διαγωνισμῷ ἀπαρτίσθηκε ἀπὸ τοὺς κ.κ. Κ. Σπυριδάκι, Ν. Κρανιδιώτη καὶ Ν. Βοσταντζῆ.

Σανάρχησαν οἱ ἐνδосωματαϊκῆς συζητήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὀμίλου Κύπρου. Στις 17 Νοεμβρίου συζητήθηκε τὸ θέμα «Εἶναι ἡ σημερινὴ Ἑλληνίδα ἐλεύθερη;» μετ' εἰσηγητὴ τὴν κ. Ἰσμήνη Χατζηκώστα.

Στις 21 Νοεμβρίου ὁ κ. Ν. Κλ. Λανίτης μίλησε στὸ οἶκημα τῆς Ἐνώσεως Νέων «Τράστ» μετ' ἔμα : «Γεωργικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος. Γεγονότα καὶ ἀριθμοί».

Υπεύθυνος Ἰδιοκτῆτης: Ν Κρανιδιώτης
Τύποις: Χρ Γ. Σταυρινίδη καὶ Υἱῶν

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Κυριάκου Χατζηϊωάννου, Δ. Φ. : Κυπριακοὶ Μῦθοι. Λευκωσία, 1948.

Νικολάου Β. Τωμαδάκη, Δ. Φ. : Ὁ Ἰωσήφ Βρυνένιος καὶ ἡ Κρήτη κατὰ τὸ 1400. Μελέτη φιλολογικὴ καὶ ἱστορικὴ. Ἐκδοσις Βιβλιοπωλεῶν Ε. Γ. Βαγιονάκη, ὁδὸς Ἰπποκράτους 15 - Ἐν Ἀθήναις - 1947.

Ν. Γαλάζη : Ἡ Πίπα τοῦ Πατέρα μου. «Αετός» Α. Ε. - Ἀθήνα.

Χρυσάνθης Ζιτσαίας : Συμφωνίες. Ἐκδοσις τοῦ Περιοδικοῦ «Μορφές».

Φοῖβου Δέλφη : Ὅργος Ὁργῆς. Ἀθήνα 1948.

Πάνου Δεβέντη : Κυπριακὴ Σκηνὴ. Κύπρος 1948.

Κ. Μ. Smogorzewski : The Greek Tragedy. Reprinted from «World Affairs» January 1948 London.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Κ. ΜΙΧ. Δοξαπατηῆ 32, Ἀθήνα : «Τῆς Ἠλιογέννητης» καλό. Θὰ δημοσιευτῆ. Στὴν «Ἰδέα τῆς Ἑλλάδος» τὰ ποιητικὰ μέσα εἶναι κατώτερα ἀπὸ τὸ θέμα. Ἰσως ὅμως δημοσιεύσουμε καὶ αὐτό. Ἡ «Μετανοία» θυμίζει γνώριμους σκοπούς. — ΗΒΑΡΗΝ, Βαρῶσια : Τὸ ταξίδι τοῦ Παράλυτου θὰ δημοσιευτῆ μετ' τὴ σειρά του, ἀφοῦ τοῦ γίνοντι μερικῆς τροποποιήσεις. Ἀνυπόμθετα, γιατί πρὶν σὰς ἀπαντήσουμε γιὰ τὴν προηγουμένη συνεργασίαν σας, σεῖς τὴ δημοσιεύσατε κιόλας ἄλλοῦ. — ΣΟΛΙΑΤ., Ἀμερικὴ : Τὸ «Στοὺς νεκροὺς τοῦ Νηιοῦ μας» πολὺ καλύτερο στὸ νέο του σχεδιάσμα. Τὸ αἶσθημα πλούσιο, ἀλλὰ τὰ μέσα ἀκαλλιέργητα. Ἡ τελευταία στροφή τῶν «Χριστουγέννων» πολὺ καλὴ. Τὰ ἄλλα ὕστερον. — Κ. ΠΑ., Ἀκανθοῦ : Στὴν «Ἀνάμνηση» τὸ θέμα ποιητικόν, οἱ στίχοι ὅμως ἐκφραστικὰ ἀδύνατοι. Διαβάσατε ἀπὸ τοὺς νέους Σεφέρη καὶ Ἐλύτη. Μὴ βιαστήτε νὰ δημοσιεύσετε. — Ν. ΜΠΑΤΑΓΙΑ, Πειραιᾶ : Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὰ καλὰ σας λόγια. Ἐγκρίνονται.